

Kasper Hage Stjern

Det er gull i grønne skoger

En studie av skogkonsesjonsloven av 1909 og tilhørende konsesjonspraksis i perioden 1909-28

Masteroppgave i Historie - Femårig lektorutdanning

Veileder: Pål Thonstad Sandvik

Mai 2020

Kasper Hage Stjern

Det er gull i grønne skoger

En studie av skogkonsesjonsloven av 1909 og
tilhørende konsesjonspraksis i perioden 1909-28

Masteroppgave i Historie - Femårig lektorutdanning
Veileder: Pål Thonstad Sandvik
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Omslagsbilde: Støre, H. G. (1912). Kapping, såkalt aptering, av felt og kvistet grantre i Våler i Hedmark vinteren 1912. [Bilde]. Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/011012844482/kapping-sakalt-aptering-av-felt-og-kvistet-grantre-i-valer-i-hedmark-vinteren>

Sammendrag

Denne mastergradsavhandlingen undersøker den norske skogkonsesjonsloven av 1909 og konsesjonspraksisen for denne loven mellom 1909-28. Skogkonsesjonsloven ble utarbeidet med fire hovedmålsettinger: 1. Sikre lokalpolitiske og -økonomiske hensyn, 2. Unngå utenlandsk eierskap av skog, 3. Forhindre monopoldannelser og usunn konkurranse og 4. Forhindre spekulasjon i skogeiendommer.

Konsesjonspraksisen kan deles inn i to perioder. Den første perioden var den nasjonalkapitalistiske konsesjonspraksis mellom 1910-12. Den andre perioden var den lokalistiske konsesjonspraksis mellom 1913-28.

Den nasjonalkapitalistiske konsesjonspraksis ble ført under de konsesjonslovsskeptiske partiene Frisinnede Venstre og Høyre mellom 1910-12. Denne praksisen ble preget av to forhold. For det første fikk treforedlingsselskaper og store skogeiere et betydelig antall konsesjoner på skogeiendom. For det andre ville ikke alle kommuner benytte de kommunale rettene i skogkonsesjonsloven fordi de ikke ønsket å gripe inn i den private eiendomsretten.

Den lokalistiske konsesjonspraksis ble innført av Venstre i 1913 og ble videreført av alle regjeringer til avhandlingens slutt punkt i 1928. Denne konsesjonspraksisen innskrenket treforedlingsselskapenes og de store skogeierens muligheter til å kjøpe skogeiendom til kun å gjelde arronderingskjøp og tilfeller hvor selskapenes investeringer kunne utbedre næringsforholdene til de lokale skogeierne. Den lokalistiske konsesjonspraksisen medførte også økt støtte til herreders og små skogeierers muligheter til å kjøpe skogeiendom.

Summary

This master's thesis analyzes the Norwegian forest concession law of 1909 and the concession policy for this law between 1909-28. The forest concession law was created with four main aims: 1. To secure local political and economic conditions, 2. To avoid foreign ownership of forests, 3. To prevent the formation of monopolies and unfair competition, and 4. To prevent speculation in forest property.

The concession policy can be divided into two different periods. The first period was the national capitalist concession policy between 1910-12. The second period was the localistic concession policy between 1913-28.

The national capitalist concession policy was conducted by the National Liberal and the Conservative governments between 1910-12. This concession policy was characterized by allowing wood processing companies and large landowners to purchase forest property of considerable size. The policy was also characterized by the many municipalities not wanting to use the municipal rights embedded in the law because these rights were considered to be infringing on private property rights.

The localistic concession policy was introduced by the Liberal government in 1913 and continued by following governments until the end of the thesis' examination of the period in 1928. This concession policy only allowed wood processing companies and large landowners to purchase forest property if the purchase would rationalize the boundaries of the property, or if it meant improving the economic conditions of local smallholders. The localistic concession policy also entailed increased state support for municipalities and smallholders opportunities to purchase forest property.

Forord

Først og fremst ønsker jeg å takke veilederen min Pål Thonstad Sandvik for all støtten han har gitt meg underveis i arbeidet med mastergradsavhandlingen min. Dette var et tema jeg ikke kunne noe om da jeg startet arbeidet, men etter lærerike samtaler på kontoret hans, veiledning av høy kvalitet og lån av bøker fra hans personlige bibliotek står jeg i dag med et produkt jeg er stolt over.

Takk til Andreas Richard Dugstad Sanders for å ha hjulpet meg underveis i masterarbeidet. Tilgangen på hans tidligere avhandlinger om konsesjonsloven for vannkraft og bergverk var av stor betydning og tilbakemeldingene hans underveis i arbeidet var til god hjelp.

Takk også til Arthur og moren min Tone for korrekturlesing oppgaven min. I tillegg ønsker jeg å takke onkelen min Morten for at han åpnet hjemmet sitt i Oslo for at jeg kunne overnatte der mens jeg drev med arkivarbeid og at han diskuterte opp med særdeles god mat underveis.

Til slutt vil jeg takke alle på lesesal 6394 for det flotte året vi delte lesesal. Den gode stemningen, hytteturen og de mange filmkveldene med ymse filmer jeg utsatte dere for har bidratt til at jeg har fått dratt dette i land. Takk for fem fine år.

Kasper Hage Stjern

Trondheim, 22.05.2020

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning	1
1.1. Problemstilling og avgrensninger.....	4
1.2. Litteratur	6
1.3. Kilder og metode.....	10
1.3.1. Metode og arkivdannelse	10
1.3.2. Kildetyper.....	14
1.4. Profesjonsrelevans	15
Kapittel 2: Utarbeidelsen av skogkonsesjonsloven av 1909	17
2.1. Hovedposisjoner i konsesjonslovsdebattene.....	17
2.2. 1888-1906: Statsborgerlov og panikklovgivning.....	20
2.3. 1906-1909: Den restriktive utviklingen i reguleringen av skogressursene.....	23
2.4. Ekspropriasjonsrettens skjebne og revisjon av skogkonsesjonsloven.....	28
2.5. Utenlandsk, aksjeselskapers og utenbygdsboendes andel av norske skoger i 1908	31
2.6. Konklusjoner	35
Kapittel 3: Konsesjonspraksis 1909-15	39
3.1. De konsesjonslovskritiskeres valgseier.....	41
3.2. Uenigheter om veien videre for konsesjonspraksisen	42
3.3. Regjeringene Konows (SB) og Bratlies konsesjonspraksis	43
3.4. De mange hensyns lovverk.....	45
3.5. Nye holdninger, nye lovparagrafer.....	47
3.6. Konklusjoner	50
Kapittel 4: Konsesjonspraksis 1915-21	53
4.1. Den nye strenge linjen mot aksjeselskaper i konsesjonspraksisen	53
4.1.1. Treforedlingsselskaper.....	53
4.1.2. Forretningsbanker.....	56
4.2. «Spekulation i skogeiendomme [...] er til skade for bygden [...]».....	57
4.3. Utfordringer og muligheter med forkjøpsretten	60
4.4. Kontinuitet gjennom regjeringsskiftene	62
4.5. Konklusjoner	63
Kapittel 5: Konsesjonspraksis 1921-28.....	67
5.1. Restriksjoner på sysselsettingstiltak	68
5.2. Vern av og arbeid for lokaløkonomiske interesser	70
5.3. De nye utfordringene fra de lave konsesjongsrensene.....	73
5.4. Kritikk mot konsesjonspraksisen	75
5.5. Den langsiktige utviklingen i eierskapet av norske skogeiendommer	77
5.6. Utenlandske statsborgeres muligheter til å kjøpe skog	81
5.7. Omgåelse av konsesjonslovene.....	82

5.8. Konklusjoner	84
Kapittel 6: Lange linjer i skogkonsesjonsloven og konsesjonspraksisen 1909-28.....	87
6.1. Skogkonsesjonslovens tilblivelse og innhold.....	87
6.2. Den nasjonalkapitalistiske konsesjonspraksisen 1910-12.....	88
6.3. Den lokalistiske konsesjonspraksisen fra 1913	89
6.4. Langsiktige konsekvenser av skogkonsesjonsloven og konsesjonspraksisene	90
6.5. Hva er nytt i forhold til tidligere forskning	91
6.6. Fremtidig forskning og avsluttende bemerkninger	93
Kilder	95
Utrykte kilder	95
Dagbøker	95
Riksarkivet, Oslo - Landbruksdepartementet	95
Trykte kilder	96
Trykte primærkilder	96
Sekundærlitteratur.....	99
Vedlegg 1: Konsesjoner til treforedlingselskaper 1909-1928.....	103

Figurer

Figur 1: Fordeling av konsesjonssøknader under skogkonsesjonsloven 1909-28.	11
Figur 2: Sammenligning av «Bredalske» og «Castbergske» proposisjon med den endelige skogkonsesjonsloven av 1909	25

Tabeller

Tabell 1: Utlendingers skogeierskap 1908.....	31
Tabell 2: Utenbygdsboendes og aksjeselskapers skogeierskap 1908	33
Tabell 3: Utenbygdsboendes og aksjeselskapers samlede eierskap av produktiv skog 1908 og 1927	78
Tabell 4: Utenbygdsboendes og aksjeselskapers separate eierskap av produktiv skog 1927.....	79

Kapittel 1: Innledning

Den 18. september 1909 trådte «lov om erhvervelse av skog» og «lov om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom» i kraft.¹ Disse lovene regulerte og begrenset hvem som fikk kjøpe bergverk, skogseiendommer over en viss størrelse, og fossefall med dets tilhørende vannkraft.² Blant de bestemmelsene som var å finne i disse lovene var forkjøpsrett for herred og stat, krav om bruk av norsk arbeidskraft, maskiner og ressurser der det var mulig, hjemfallsrett for vannkraft og et totalt forbud på skogkjøp for nesten all utenlandsk kapital.³ Bare fire år tidligere, i 1905, hadde Norge brutt ut av unionen med Sverige, en situasjon som åpnet for en nyorientering i forholdet til det internasjonale samfunnet. Det var flere ulike hensyn og samfunnsutviklinger som spilte inn for det som senere skulle bli konsesjonslovene.

For det første fryktet mange at fremmed kapital skulle utkonkurrere den norske kapitalen i investeringer og eierskap av norske naturressurser og selskaper.⁴ I de første par tiårene av 1900-tallet opplevde det norske samfunnet en formidabel industrialisering.

Tungindustrien, spesielt innen kjemisk og elektrometallurgisk industri, spilte her en viktig rolle.⁵ Det ble dermed viktig å sikre kontroll over kraftressursene i samfunnet for å hindre at et lite mindretall fikk grep om den betydelige samfunnsendringen. Sentralt stod striden om statens rolle i den industrielle moderniseringen.

For det andre var det enkelte grupper som ønsket å begrense industrialiseringen av Norge fordi de ikke fant de sosiale endringene prosessen medførte til å være et gode for samfunnet.⁶ Industrialiseringen medførte nye levemåter og endrede arbeidsvilkår sammenlignet med livet som jordbruker. Stortingsrepresentant Gjermund N. Grivi fra Venstre oppsummerte denne holdningen godt når han i 1906 hevdet at

[...] det bedste for Norges land, at det er et bondeland, og at bondenæringen, jordbrug og det, som hører til det, er det fremherskende i landet gjennom tiderne, saaledes som det har været.⁷

For disse gruppene var industrialiseringen som samfunnsprosess for opprivende. Tradisjonelle næringer og samfunnsforhold ble i denne sammenheng forstått som en trygg grunn i samfunnsutviklingen. Mange var derfor åpne for restriksjoner og reguleringer på industrialiseringen og utenlandsk eierskap.

For det tredje fryktet flere for Norges nyvunne selvstendighet og nøytralitet. Frykten var at utenlandske selskapers investeringer i Norge kunne trekke landet inn i potensielle konflikter mellom andre makter. Boerkrigen i 1899-1901 ble gjentatte ganger brukt som

---

¹ Bachke 1910: 2. *Koncessionslovene: (Lov nr. 4 om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom og nr. 5 om erhvervelse av skog – av 18 september 1909*

² Thue 2008: 425-426. *Norway: A Resource-Based and Democratic Capitalism*

³ «Herred» var det gamle navnet på «kommune». «Herreder» og de samtidige kommunenavnene vil benyttes i oppgaven istedenfor «kommune» og de nåværende kommunenavnene. For begrunnelse se kapittel 1.3.1.

⁴ Sejersted 2013: 46. *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. århundre*

⁵ Slagstad 1998: 136. *De nasjonale strateger. Revidert utvalg*

⁶ Sejersted 2002a: 321. *Demokratisk kapitalisme. Revidert utvalg: Den norske «Sonderweg»*. Allerede året etter innføringen av konsesjonslovene i 1909 ble disse tre punktene trukket frem i en artikkel fra statsøkonomisk tidsskrift: Einarsen 1910: 171-181 *Om koncessionslovgivning for vandfald, bergverk og skog*. Artikkelen gikk imidlertid ikke dypt inn i materien tilknyttet punkt tre, da den i større grad undersøkte hvordan staten regulerte økonomien fremfor de sosiale effektene industrialiseringen fikk på samfunnet.

⁷ Slagstad 1998: 137. *Overrettsaksfører Gjermund Nilssen Grivi (V) fra Bratsbergs amt*. For en oversikt over navnene på amtene sammenlignet med fylkesnavnene, se tabell 4.

et eksempel av de som nærte denne frykten. Stortingsrepresentant Wollert Konow (H) fra Venstre uttrykte dette klart i stortingsdebattene om panikkloven i 1906, en lov skogkonsesjonsloven bygde videre på:

Jeg vil ikke sidestille Norge med Transvaal; men det forhold som gav England anledning til at gribe ind, var sandelig ikke en saa betydelig retskrænkelse, at man ikke deraf skal kunne slutte, at noget lignende kan gjentage sig ogsaa her.⁸

Boerne i de to statene Transvaal og Oranjeristaten havnet i krig med Storbritannia på bakgrunn av de betydelige diamant- og gullforekomstene i de to statene.⁹ Bakgrunnen for konflikten var at boerne ikke var villige til å gi utvinningstillatelser til britiske borgere og selskaper. Dette forårsaket grensekonflikter mellom britiske borgere og boere fra 1895 som økte i omfang til krigsutbruddet i 1899. Etter en blodig konflikt endte krigen i 1902 med at Transvaal og Oranjeristaten ble kolonier av Storbritannia, og senere innlemmet i Sør-Afrika.

Konsesjonslovene i 1909, loven for skog og loven for vannkraft og bergverk, var kun to av flere konsesjonslover som ble innført i perioden 1906-1920. I 1906 ble midlertidige «panikklover» vedrørende fossefall, bergverk og skogseiendom vedtatt av Stortinget. Disse videreførte kravene om statlig tillatelse (konsesjon) til å erverve skogeiendom, bergverk og fossefall.¹⁰ Etter 1909 kom konsesjonslover for myrstreknings, kalksteinsforekomster, fjellstreknings, en substansiell revisjon av konsesjonsloven for vannkraft og bergverk og en siste lov om dyrka mark.¹¹ Konsesjonslovene representerer i denne sammenheng en økende vilje fra stat og samfunn til å regulere eierskapet av naturressursene på stadig nye felt.

Konsesjonslovene som et historiefaglig tema er et interessant forskningsfelt av flere grunner. For det første ble utarbeidet konsesjonslovene i en periode hvor statens ansvarsområde utvides til nye områder, som reguleringen av norske naturressurser. Statlige inngrep for å fremme det som ble oppfattet som norske nasjonale fellesinteresser ble i denne perioden mer akseptert. En slik utvidelse av statlig regulering var et av samtidens aktuelle samfunnsspørsmål.¹² Mange oppfattet statlig regulering som en måte å få en viss kontroll på samfunnsprosessene som blant annet industrialiseringen landet gikk gjennom.¹³

Skognæringen ble rundt århundreskiftet 1900 preget av de store treforedlingsselskapenes betydelige oppkjøp av skogseierdommer. Selskapenes hensikt var å sikre en mer stabil pris på tømmeret de trengte til produksjonen sin gjennom vertikal integrasjon av produksjonskjeden.¹⁴ Et av landets største treforedlingsselskaper,

---

⁸ O.tid 1905/1906: 896. *Odelstingstidende 1905/1906*. Gårdbruker Wollert Konow (H) fra Hedemarkens amt.

I oppgaven omtales to personer ved navn Wollert Konow. For å skille mellom dem settes en forkortelse av amtet de representerte på Stortinget bak navnet deres. I denne sammenheng omtales Wollert Konow fra Hedemarkens amt (H), mens i andre sammenhenger omtales fetteren hans Wollert Konow fra Søndre Bergenhus amt (SB).

⁹ Palmer, Colton & Kramer 2014: 669. *A History of Europe in the Modern World*

¹⁰ Kaartvedt 1984: 278. *Høyres historie vol. 1: Drømmen om borgerlig samling 1884-1918*

¹¹ Hodne & Grytten 2002: 28. *Norsk økonomi i det 20. århundre*

¹² Sandvik 2018: 152. *Nasjonens velstand – Norges økonomiske historie 1800-1914*

¹³ Sejersted 2013: 46. *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. århundre*

¹⁴ Sogner & Christensen 2001: 47-48. *Plankeadel: Kiær- og Solbergfamilien under den 2. industrielle revolusjon*

Borregaard, regnet med at det kun trengte 25-30 prosent egendekning av tømmer for å unngå å bli presset av tømmerleverandørene på pris.¹⁵

Treforedlingsselskapenes oppkjøp av skogeiendom skapte sterk misnøye blant mange skogeiere ettersom skogeierne ønsket høye priser på tømmeret de solgte.¹⁶ Misnøyen bidro til at treforedlingsselskapene i stadig større grad møtte anklager om skogvandalisme i form av kortsiktig forvaltning av selskapsskogene. I tillegg ble selskapene beskyldt for å trekke skatteinntektene som kommunene ellers ville mottatt ut av hjemkommunene og landet. Skogkonsesjonsloven ble utarbeidet med bakgrunn i denne utviklingen i skognæringen.

For det andre er konsesjonslovene interessant på grunn av de langvarige og konfliktfylte konsesjonslovsdebattene på Stortinget som ble påvirket av innlegg og uttalelser fra befolkningen og interessegrupper. Politikerne måtte blant annet ta hensyn til skogeiernes og treforedlingsbedriftenes interesser i utarbeidelsen av skogkonsesjonsloven. Disse hensynene kom til å prege både loven og konsesjonspraksisen. Temaet er dermed viktig i historien om utviklingen av den norske staten og samfunnet, noe som er blant grunnene for hvorfor denne oppgaven undersøker nettopp skogkonsesjonsloven.

Skogkonsesjonsloven av 1909 var den mest restriktive av de to lovene av 1909.¹⁷ I loven ble utenlandske selskaper totalt utestengt fra skogkjøp i Norge, og norske aksjeselskaper måtte ha 100 prosent norsk eierskap for å kunne søke konsesjon for kjøp av skog. I tillegg ble det oppført begrensninger for hvilke norske statsborgere som kunne erverve skog ved at også utenbygdsboende måtte søke konsesjon.¹⁸ Herredene fikk forkjøpsrett på alle konsesjonspliktige kjøp, noe som bidro til å styrke herredenes evne til å hindre eller reversere utenbygdsboendes skogeierskap. Loven ble i all hovedsak beholdt i sin opprinnelige form til 1975, med unntak av to mindre revisjoner i 1915 og 1916.¹⁹

De norske konsesjonslovene representerte imidlertid ikke en unik norsk utvikling. Ifølge Andreas R. D. Sanders, Pål Sandvik og Espen Storli skjedde lignende utvidelser av statenes vilje til å regulere nye sfærer av samfunnet også i de andre nordiske landene. Den danske ekvivalenten til de norske konsesjonslovene regulerte eierskapet av jordbruksjord. Loven ble innført allerede under eneveldet og satte begrensninger på hvor mange gårdsbruk ett individ kunne eie.²⁰ Formålet med loven var å hindre store godseiere fra å utvide sitt maktgrunnlag gjennom oppkjøp av den verdifulle danske jordbruksjorda. Samtidig skulle loven verne om småbønder og leilendingers rolle i samfunnet.

Sverige opprettet mellom 1907-1920 en rekke ulike lover som regulerte vannkraft, bergverk og skog. Disse reguleringslovene var forskjellig fra de norske konsesjonslovene ved at de ikke inneholdt forskrifter som krevde statlige og kommunale avgifter for

---

¹⁵ Bergh & Lange 1989: 39-40. *Foredlet virke: Historien om Borregaard 1889-1989*

¹⁶ Halberg 2002: 31, 165. *I skogens favn: Gravbergskogen – Borregaard skoger i 100 år 1902-2002*

¹⁷ Halberg 1999: 139. *Bjelker i bygde-Norge: Skogeierorganisasjonen og skogbruksnæringen 1894-1994 med fokus på Glomma-vassdraget*

¹⁸ Ot. prp. nr. 3. 1908: 5. *Bilag 3: Den av utenbygdsboende [sic] eiede skog*
Utenbygdsboende ble definert som norske statsborgere som ikke hadde bodd i herredet hvor skogeiendommen lå i minst tre år.

¹⁹ Vevstad 1992: 13-14. *Norsk skogpolitikk: Streiftog i det 20. århundre*

²⁰ Sanders, Sandvik & Storli 2019: 47. *Regulation of Natural Resources in the Nordic Countries 1880-1940*

utnyttelse av ressursene.²¹ Et eksempel på de svenske reguleringslovene var Norrlandslagen av 1906. Denne loven vernet skogbøndene gjennom å begrense selskapers mulighet til å kjøpe skog og gårdsbruk fra bønder i det nordlige Sverige.²² Norrlandslagen hadde stor innflytelse på de norske skogkonesesjonslovsdebattene.

Også i Finland gikk myndighetene inn for å begrense utenlandsk eierskap av skogeiendommer. Målet var å sikre finsk eierskap av sentrale treforedlingsbedrifter og at småbønder og leilendinger kunne bli selvstendige bønder.²³ De norske konsesjonslovene henger dermed sammen med en større internasjonal utvikling mot større delaktighet fra staten på nye felt i samfunnet.

1.1. Problemstilling og avgrensninger

Målet med oppgaven er å analysere utarbeidelsen av skogkonesesjonsloven av 1909 og den konsesjonspraksisen som ble ført mellom 1909-28. Dette målet er reflektert i den overordnede problemstillingen i oppgaven: *Hvilke hovedmålsettinger lå bak skogkonesesjonsloven av 1909 og hvordan var konsesjonspraksisen frem til 1928?* For å besvare problemstillingen vil hoveddelen i oppgaven bestå av fire kapitler som undersøker utarbeidelsen og konsesjonspraksisen kronologisk. Kapittel to analyserer utarbeidelsen av skogkonesesjonsloven, mens kapittel tre til fem undersøker konsesjonspraksisen. I kapittel seks trekkes de lange linjene i skogkonesesjonsloven og konsesjonspraksisen mellom 1909-1928.

Tidsspennet i oppgaven omhandler i hovedsak perioden 1906-1928. Årsaken til dette valget er at det var med panikkloven av 1906 at arbeidet med utarbeidelsen av skogkonesesjonsloven startet.²⁴ Beslutningen om å sette 1928 som sluttpunkt er gjort av to grunner. For det første åpner dette sluttpunktet opp for å undersøke effektene av konjunktururomslaget i 1920/21 ettersom det er satt noen år etter omslaget. Ved årsskiftet 1920/21 skjedde et internasjonalt konjunktururomslag som rammet primærnæringene særdeles hardt grunnet fallende råvarepriser.²⁵ For det andre er sluttpunktet satt for å begrense arbeidsomfanget til å samsvare med oppgavens omfang.

I kapittel to undersøkes prosessene som ledet frem til skogkonesesjonsloven i 1909. Underproblemstillingen i kapitlet er: *Hvilke hovedmålsettinger lå bak skogkonesesjonsloven av 1909?* For å besvare denne problemstillingen drøftes utviklingen fra statsborgerloven av 1888 til skogkonesesjonsloven i 1909. Dette undersøkes for å forstå hvilke målsettinger som var lagt til grunn for tidligere ressursreguleringslover og hvordan disse målsettingene potensielt ble videreført i skogkonesesjonsloven.

Utviklingen i stortingsdebattene og lovproposisjonene fra 1906 til 1909 vil også analyseres for å besvare problemstillingen i kapittel to. En slik analyse bidrar til å forstå hvilke syn stortingspolitikere hadde til regulering av norske skogressurser og hvilke endringer dette synet gjennomgikk frem til 1909-loven. Stortingsdebattene ble preget av ulike grupperinger med forskjellige syn på hvilke verdier skogkonesesjonsloven skulle være tuftet på. Hovedposisjonene i konsesjonslovsdebattene beskrives i kapittel 2.1.

---

²¹ Sanders 2018: 201. *Europe's Northern Resource Frontier: The Political Economy of Resource Nationalism in Sweden and Norway 1888-1936*

²² Ibid: 72

²³ Sanders, Sandvik & Storli 2019: 58-59

²⁴ Kaartvedt 1984: 278

²⁵ Sandvik 2018: 177, 189-190

I kapittel tre utforskes konsesjonspraksisen under skogkonsesjonslovens seks første år, mellom loven av 1909 og revisjonen i 1915. Underproblemstillingen i kapitlet er: *Hvilke følger fikk spenningen mellom vernet av eiendomsretten og lokale hensyn for konsesjonspraksisen frem til revisjonen av 1909-loven i 1915?* Sentralt står spenningen mellom et vern av eiendomsretten og lokale hensyn. Lokale hensyn som mer jevn fordeling av skogressursene medførte en rekke restriksjoner som innskrenket eiendomsretten i skogkonsesjonsloven. Spesielt forkjøpsretten skulle ivareta disse lokale hensynene, men retten utgjorde et inngrep i den frie omsetningen av skogeiendommer. Dette inngrepet falt ikke i god jord hos alle.

For å forklare bakgrunnen for spenningen benyttes Rune Slagstads forklaring på styringsidealene i den norske staten mellom 1884-1935. Ifølge Slagstad ble den statlige styringen i perioden preget av et kompromiss mellom demokratisk rettferdighet og markedslogisk effektivitet, noe han kaller *venstrekapitalismen*.²⁶ I hvilken grad, og på hvilken måte, kunne politiske beslutninger regulere markedene for å oppnå sosiale målsettinger som jevn fordeling av samfunnets ressurser. Og i hvilken grad, og på hvilken måte, satte markedslogikken grenser for hvor mye politiske beslutninger kunne regulere. Slagstads forklaring gir muligheten til å trekke diskusjonen om spenningen i konsesjonspraksisen inn i de andre debattene og utvidelsene av statlige ansvarsområder på denne tiden.

For å besvare problemstillingen i kapittel tre benyttes konsesjonstillatelser. Dette fordi konsesjonstillatelser forklarer hvorvidt bestemmelsene i skogkonsesjonsloven ble opprettholdt. En konsesjonstillatelse er en konsesjonssøknad som ble godkjent av Landbruksdepartementet og/eller regjeringen. Konsesjonstillatelser viser hvem som fikk konsesjon og hvilke betingelser som ble satt for at konsesjonen skulle godkjennes. En analyse av konsesjonstillatelser bidrar også til å forstå hvilke prinsipper konsesjonspraksisen ble styrt etter i denne perioden.²⁷ Konsesjonsnektelser vil også benyttes, men hovedvekten vil ligge på konsesjonstillatelser. Dette fordi hvem som fikk konsesjon er hovedfokuset i kapitlet.

I kapittel fire analyseres hvordan konsesjonspraksisen fra kapittel tre ble påvirket av den økonomiske utviklingen det norske samfunnet gjennomgikk som følge av første verdenskrig og prisveksten i tømmerindustrien. Underproblemstillingen i kapitlet er: *Hvordan ble konsesjonspraksisen påvirket av den økonomiske situasjonen med kapital- og prisutvikling i det norske samfunnet frem til 1921?* Med stigende priser på tømmer ble skogeiendom et godt investerings- og spekulasjonsobjekt, noe som kom til å prege konsesjonssakene i perioden. Samtidig bidro den økende pengerikligheten i samfunnet til at flere kunne kjøpe skogeiendom og investere i treforedlingsbedrifter og andre aksjeselskaper.

Sluttpunktet i 1921 er valgt av to årsaker. For det første skjedde det et omfattende konjunkturuomslag i slutten av 1920/21 som førte til et fall i prisene på tømmer. For det andre markerte avgangen til Gunnar Knudsens konsoliderte Venstre-regjering i 1920 starten på en lang rekke kortvarige mindretallsregjeringer i mellomkrigstiden.

For å besvare problemstillingen i kapittel fire benyttes konsesjonsnektelser. En konsesjonsnektelse er en konsesjonssøknad som ikke ble innvilget av Landbruksdepartementet og/eller regjeringen. Konsesjonsnektelser gir en forståelse av

---

²⁶ Slagstad 1998: 134

²⁷ Se kapittel 2.1. for en gjennomgang av disse grupperingene.

hvem som ikke fikk konsesjon og hvilket grunnlag konsesjonssøknadene ble nektet på. Når en konsesjonssøknad ikke ble innvilget medfulgte en begrunnelse for hvorfor konsesjon ikke ble meddelt. Disse begrunnelsene inneholdt målsettingene og prinsippene konsesjonspraksisen ble styrt etter. Hvordan samfunnsendringen med kapital- og prisutvikling utfordret disse målsettingene og prinsippene kommer frem i konsesjonsnektelsene. En undersøkelse av konsesjonsnektelser kan dermed forklare hvilke faktorer som måtte til for at en konsesjon ble gitt og hvilke verdier søknadene ble vurdert ut fra. Konsesjonstillatelser vil også benyttes, men hovedvekten ligger på konsesjonsnektelser. Dette fordi grunnlaget for hvorfor konsesjonssøknader ble nektet er hovedfokuset i kapitlet.

I kapittel fem undersøkes hvordan den økonomisk turbulente tiden etter 1921 påvirket konsesjonspraksisen. Underproblemstillingen i kapitlet er: *Hvilken konsesjonspraksis ble ført i den økonomisk turbulente tiden mellom 1921-1928?* Andreas R. D. Sanders forskning på konsesjonsloven for vannkraft danner bakgrunnen for undersøkelsen i kapitlet. Dette på grunn av Sanders funn at konsesjonspraksisen for vannkraftkonsesjonsloven ble mer liberal for å øke sysselsettingen og tiltrekke utenlandske investeringer som følge av konjunkturomslaget i 1921. Også skognæringen ble sterkt påvirket av konjunkturomslaget og det vil derfor være interessant å undersøke hvorvidt en slik endring også skjedde i konsesjonspraksisen for skogkonsesjonsloven.

Til forskjell fra de to andre empirikapitlene benyttes både konsesjonstillatelser og -nektelser i større grad om hverandre i kapittel fem. Hensikten med dette er å undersøke kontinuiteten i konsesjonspraksisen i denne perioden. Dette fordi antallet konsesjonssøknader økte og at sakenes innhold varierte i større grad enn før. En undersøkelse av både konsesjonstillatelser og -nektelser forklarer hvilke nye typer saker som oppstod og hvordan disse kunne være en utfordring for forvaltningen.

1.2. Litteratur

Den norske statens ansvarsområde ble utvidet i de første tiårene av 1900-tallet. Berge Furre har i boka *Vårt hundreår: Norsk historie 1905-1990* trukket frem statens voksende samfunnsrolle som regulator.²⁸ De mange stridende interessene og voksende konfliktene mellom samfunnsgruppene bidro til å utvikle nye krav til staten om «inngrep, kontroll, støtte og samarbeid (...)».²⁹ Knut Kjeldstadli utdyper denne synet i sin norgeshistorie *Et splittet samfunn: 1905-1935* når han skriver at «staten skulle være overdommeren som så til at konkurrentene holdt seg til reglene».³⁰ Det offentlige skulle omfordele ressurser etter behov, noe som medførte en vekst i antallet organer og sysselsatte i stat- og kommuneadministrasjonen.³¹

Det er skrevet mye om opptakten til og introduksjonen av konsesjonslovene i 1909, men lite om konsesjonspraksisene.³² Det som er skrevet om konsesjonspraksisene er i all hovedsak tilknyttet konsesjonsloven for vannkraft.

Andreas R. D. Sanders har skrevet både sin master- og doktorgrad om konsesjonspraksisen tilknyttet konsesjonslovene for vannkraft og bergverk. Sanders undersøkelser er dermed en viktig informasjonskilde vedrørende konsesjonspraksisen i

---

²⁸ Furre 1991: 19. *Vårt hundreår: Norsk historie 1905-1990*

²⁹ Ibid: 77

³⁰ Kjeldstadli 2005: 43. *Et splittet samfunn: 1905-1935*

³¹ Ibid: 42

³² Sanders 2018: 18. *Europe's Northern Resource Frontier: The Political Economy of Resource Nationalism in Sweden and Norway 1888-1936*

denne perioden.³³ Sentralt står hans funn av at det forekom to endringer i konsesjonspraksisen for vannkraft og bergverk. Den første endringen var at konsesjonspraksisen ble strengere i 1913 grunnet en holdningsendring i forvaltningen.³⁴ Den andre endringen var at konsesjonspraksisen ble mer liberal som følge av konjunkturomslaget i 1920/21.³⁵ Kapittel 3 og 5 vil vise at en endring i konsesjonspraksisen for skogkonsesjonsloven kom i 1913, men ikke i 1921.

Andreas R. D. Sanders, Pål Thonstad Sandvik og Espen Storli har undersøkt nordisk ressursreguleringspolitikk mellom 1880-1940.³⁶ De fant at ressursreguleringen ble utformet etter fire prinsipper: 1. Å sikre innenlandsk eierskap av naturressursene, 2. Å utnytte ressurser for å støtte økonomisk vekst, 3. Å sikre at naturressursene ville tjene, eller være tilgjengelig for, en stor andel av befolkningen og 4. Respektere den private eiendomsretten.³⁷ Dette er interessant ettersom det gir en kontekst for hvilke politiske og økonomiske føringer skogkonsesjonsloven potensielt var underlagt.

Den økonomiske og politiske historieskrivingen om perioden utforsker i varierende grad bakgrunnen for konsesjonslovene. Francis Sejersted undersøker i boken *Sosialdemokratiets tidsalder* statens voksende rolle som regulator i samfunn og økonomi.³⁸ Sejersted fokuserer i all hovedsak på konsesjonsloven for vannkraft og den rollen Gunnar Knudsen spilte for denne lovens utforming. Ifølge Sejersted ønsket Gunnar Knudsen at staten skulle sikre «en kontrollert, men streng industrialisering» gjennom kontroll over utenlandske investeringer.³⁹ En streng industrialisering betød statlige reguleringer som satte grenser for hvordan og hvor fort industrialiseringen skulle skje.

For skogkonsesjonslovens henseende er *Sosialdemokratiets tidsalder* interessant ettersom den beskriver «den relativt liberale praktisering av konsesjonslovene han [Gunnar Knudsen] kom til å stå for».⁴⁰ Ifølge Sejersted stod altså Gunnar Knudsen for en liberal konsesjonspraksis på tross av Knudsens oppfatning av behovet for en kontrollert, men streng industrialisering. Denne interessante motsetningen betyr enten at idealene bak konsesjonslovene ikke ble videreført i konsesjonspraksisen, eller at denne forståelsen av konsesjonslovene og konsesjonspraksisen ikke stemmer. Dette undersøkes senere i oppgaven.

Francis Sejersteds essaysamling *Demokratisk kapitalisme. Revidert utvalg* inneholder to essay som er interessante for undersøkelsene i oppgaven. Disse to essayene er *Den norske «Sonderweg»* og *Veien mot øst. Et norsk bidrag til den økonomiske imperialisme*.⁴¹ *Den norske «Sonderweg»* drøfter industrialiseringen av Norge og hvordan utviklingen av denne prosessen var sammenlignet med andre land. *Veien mot øst* drøfter

---

³³ Sanders 2011. *Chasing Waterfalls: Foreign Direct Investments and Norwegian Watercourse Concession Policy 1916-1926*

Sanders 2018

³⁴ Sanders 2018: 213

³⁵ Ibid: 297

³⁶ Sanders, Sandvik & Storli 2019. *Regulation of Natural Resources in the Nordic Countries, 1880-1940*

³⁷ Ibid: 60-62. Oversettelsen fra norsk til engelsk er min egen.

³⁸ Sejersted 2013

³⁹ Ibid: 95

⁴⁰ Ibid: 95

⁴¹ Sejersted 2002a. *Demokratisk kapitalisme. Revidert utvalg: Den norske «Sonderweg»*.

Sejersted 2002b. *Demokratisk kapitalisme. Revidert utvalg: Veien mot øst. Et norsk bidrag til den økonomiske imperialisme*

hvordan norske industrialister etablerte treforedlingsfabrikker i Finland og Russland og hvordan norsk lovgivning bidrog til denne prosessen.

Essayene gir kun en summarisk oversikt over konsesjonspraksisen for vannkraft, men inneholder lite informasjon om konsesjonspraksisen for skog. Ifølge Sejersted var konsesjonspraksisen at «konsesjoner skulle altså gis, hvilket også ble praksis, men de måtte knyttes til vilkår».⁴² Dette kan forstås for å være tilknyttet forståelsen av Gunnar Knudsens liberale konsesjonspraksis fra *Sosialdemokratiets tidsalder*. Sejersted utdyper imidlertid denne forståelsen ved å tilby en forklaring for hvorfor konsesjonspraksisen var så liberal som den var.

Konsesjonslovene skulle ifølge Sejersted være en kompensering for det svake norske borgerskapets muligheter til å investere i industrialiseringen av landet.⁴³ Statens konsesjonspraksis måtte derfor være liberal for å sikre at industrialiseringen skjedde. Industrialiseringen måtte imidlertid skje i noe redusert tempo for å sikre at det var en viss kontroll på prosessen fra samfunnets side. Det vil være interessant å undersøke hvordan dette synet på konsesjonslovene, basert på konsesjonsloven for vannkraft, passer sammen med konsesjonspraksisen under skogkonsesjonsloven.

Litteraturen om de dominante regjeringspartiene i denne perioden, Høyre og Venstre, gir en oversikt over hvordan partiene forholdt seg til konsesjonslovene. I *Den gylne mellomvegen: Tema frå Venstres historie 1905-1940* gir Leiv Mjeldheim en konsis beskrivelse av hvordan konsesjonslovene ble utformet. Mjeldheim fokuserer imidlertid i stor grad på konsesjonsloven for vannkraft.⁴⁴ Det samme gjelder for bind en og to av Høyres historie av henholdsvis Alf Kaartvedt og Rolf Danielsen. Kaartvedt og Danielsen fokuserer i mindre grad på konsesjonslovenes utvikling etter 1909 sammenlignet med Mjeldheims fremstilling av Venstres partihistorie.⁴⁵ Partihistoriene til Venstre og Høyre gir dermed kun en oversikt over partienes stilling i utarbeidelsen av konsesjonslovene og ikke partienes forhold til konsesjonspraksisen.

Det er også nyttig å analysere partihistorien til Arbeiderpartiet og Bondepartiet, to partier som også var med på å påvirke samfunnsutviklingen i oppgavens tidsperiode. I bind to og tre av arbeiderbevegelsens historie av henholdsvis Øivind Bjørnson og Per Maurseth innehar ikke konsesjonslovene noen sentral plass.⁴⁶ De eneste tilfellene hvor konsesjonslovene nevnes er i sammenheng med utbygging av vannkraft og de industriarbeidsplassene dette gav.⁴⁷ Arbeiderpartiets rolle i skogkonsesjonslovsdebatten er dermed ikke utforsket.

Bondepartiet ble et eget parti i 1920 etter det brøt ut av Venstre.⁴⁸ Partiet eksisterte dermed ikke under utarbeidelsen av skogkonsesjonsloven av 1909, men dets medlemmer var en sentral gruppering innad i konsoliderte Venstre. To sentrale verk for å

---

⁴² Sejersted 2002a: 322.

⁴³ Ibid: 321

⁴⁴ Mjeldheim 2006. *Den gylne mellomvegen: Tema frå Venstres historie 1905-1940*

⁴⁵ Kaartvedt 1984

Danielsen 1984. *Høyres historie vol. 2.: Borgerlig oppdemningspolitikk 1918-1940*

⁴⁶ Bjørnson 1990. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind 2: På klassekampens grunn (1900-1920)*

Maurseth 1987. *Arbeiderbevegelsens historie i Norge bind 3: Gjennom kriser til makt (1920-1935)*

⁴⁷ Bjørnson 1990: 421-423

⁴⁸ Nielsen 1997: 64. *Jord og ord: En studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet. Bondepartiet 1915-1940.*

forstå Bondepartiets historie i denne perioden er May-Brith Ohman Nielsens doktorgradsavhandling og bok om Bondepartiet mellom 1915-59.⁴⁹

Ohman Nielsen undersøker ikke Bondepartiets forhold til skogkonsesjonsloven, men er den eneste av partilitteraturen som omhandler konsesjonsloven for jordeiendommer av 1917. Dette omfatter imidlertid kun utarbeidelsen av jordkonsesjonsloven og ikke konsesjonspraksisen for jordeiendommer. Bondepartiets forhold til skogkonsesjonsloven og den konsesjonspraksis som ble ført er dermed også ikke undersøkt.

Per Fuglums biografi om Gunnar Knudsen, *En skute – en skipper* analyserer Knudsens virke i rollen som statsminister fra 1908-09 og 1913-20, og landbruksminister fra 1913-1919.⁵⁰ Knudsen var statsminister mens skogkonsesjonsloven ble debattert på Stortinget og var derfor sentral i utformingen av loven. I tillegg var han sentral i forvaltningen av loven ettersom Landbruksdepartementet hadde ansvaret for skogkonsesjonsloven.

Ifølge Fuglum var Knudsens motiver for å arbeide med konsesjonslovene å sikre spillerommet for det private initiativ gjennom statlige føringer på næringslivet.⁵¹ Dette skulle hindre monopoler og tilrettelegge for konkurranse mellom enkeltmennesker. Fuglum støtter her opp om Sejersteds forståelse av Gunnar Knudsen ønske om «en kontrollert, men streng industrialisering».⁵²

Fuglum fokuserer i all hovedsak på Gunnar Knudsens forhold til konsesjonsloven for vannkraft. Gunnar Knudsens rolle som landbruksminister og potensielle innflytelse på konsesjonspraksisen for skogkonsesjonsloven er dermed ikke undersøkt og vil analyseres senere i oppgaven.

Ettersom mye av litteraturen vedrørende konsesjonslovene omhandler vannkraft er det hensiktsmessig å utforske det som er skrevet om skogeiere og treforedlingsbedrifter. Det var primært disse to partene som stod mot hverandre i konfliktene som skogkonsesjonsloven forsøkte å regulere.

Paul Tage Halbergs *Bjelker i Bygde-Norge* omhandler skogeierorganisasjonen og skogbruksnæringen i Glomma-vassdraget i perioden 1894-1994.⁵³ Halberg undersøker hvordan skogeierne ble en mer organisert gruppering i samfunnet gjennom engasjement i konsesjonslovsdebattene. Underveis trekker Halberg frem de ulike utfordringene skogeierne møtte og hvordan disse utfordringene påvirket skogeiernes forhold til regulering av skogressursene. Boka gir dermed en innsikt en innflytelsesrik part i konsesjonslovsdebattene og en viktig samfunnsgruppe etter skogkonsesjonsloven ble innført.

Trond Bergh og Even Langes bok *Foredlet virke: Historien om Borregaard 1889-1989* omhandler Borregaard-konsernet og fremstiller en sentral treforedlingsbedrifts perspektiv.⁵⁴ Borregaard var i 1909 den største industriarbeidsplassen i Norge og ble ofte trukket frem av forkjemperne for skogkonsesjonsloven som et eksempel på

---

⁴⁹ Nielsen 2001. *Senterpartiets historie 1920-2000: Bondekamp om markedsmakt 1920-1959*
Nielsen 1997. *Jord og ord: En studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet. Bondepartiet 1915-1940.*

⁵⁰ Fuglum 1989. *En skute – en skipper. Gunnar Knudsen som statsminister*
Mjeldheim 2006: 16

⁵¹ Fuglum 1989: 114-115

⁵² Sejersted 2013: 95

⁵³ Halberg 1999

⁵⁴ Bergh & Lange 1989. *Foredlet virke: Historien om Borregaard 1889-1989*

storkapitalens utarming av skogeierne.⁵⁵ Boka er interessant ettersom den opplyser om hvilke utfordringer treforedlingselskapene møtte og hvordan treforedlingsindustrien fungerte.

Det vil også være nyttig å benytte Even Langes bok *Treforedlingens epoke 1875-1970: Fra Linderud til Eidsvold Værk*.⁵⁶ For oppgavens anliggende er Langes analyse av Arthur Mathiesens eierskapsperiode interessant ettersom han både eide store skogarealer og var eier av treforedlingsbedrifter. Boka gir dermed ikke kun treforedlingselskapenes perspektiv, men også store skogeieres perspektiv.

Mye av litteraturen som er relevant for oppgaven er relatert til konsesjonsloven for vannkraft og ikke skog. Formålet med oppgaven er da å undersøke en lov som har fått lite oppmerksomhet og dermed gi et større perspektiv enn hva den nåværende forskningen på konsesjonslovene gir.

1.3. Kilder og metode

Det var ikke mulig å få tilgang på alt arkivmaterialet som var nødvendig for arbeidet med denne oppgaven ettersom Riksarkivet ble stengt grunnet Coronaviruset. Dette påvirket tilgangen på kildemateriale i kapittel 5.7. Kapittel 5.7. vil dermed kun inkludere funn i konsesjonsarkivet og ikke andre deler av Landbruksdepartementets arkiver.

1.3.1. Metode og arkivdannelse

I undersøkelsene i oppgaven benyttes ulike typer kildemateriale avhengig av tidsperioden som utforskes. Tilnærmingen er kvalitativ empirisk, altså at kildematerialets innhold analyseres og tolkes fremfor å kvantifisere materialet. For perioden frem til 1909 undersøkes debattene på Stortinget, proposisjoner og innstillinger. For perioden 1909-28 er saksgangen i forvaltningen av skogkonsesjonsloven og konsesjonspraksisen sentral.

Stortingsdebattene om skogkonsesjonsloven er omfattende nok til å fortjene en egen undersøkelse. En slik analyse av debattene om konsesjonsloven for vannkraft og bergverk har blitt skrevet av Ole Andreas Gjørvi i 1959.⁵⁷ Det finnes imidlertid ikke en tilsvarende undersøkelse om debattene om skogkonsesjonsloven. Dette betyr at kun hovedelementer fra debattene vil analyseres i denne masteroppgaven. Fokuset ligger dermed på argumentene for og imot de ulike lovparagraferne og utviklingen av innholdet i konsesjonsloven mellom 1906- 09.

Landbruksdepartementet hadde hovedansvar for å forvalte skogkonsesjonsloven, så konsesjonssakene er derfor å finne i deres arkiver. Mellom 1909-1918 tilhørte skogkonsesjonssaker Skogkontoret, men ble deretter flyttet til det nyopprettede Konsesjonskontoret.⁵⁸ Alle arkivsakene fra Skogkontoret har imidlertid blitt flyttet til Konsesjonskontoret på et senere tidspunkt, noe som har ført til at det til tider er vanskelig å navigere i arkivmaterialet.

Alle skogkonsesjonssakene ble avgjort i regjering frem til 1924, hvorpå Landbruksdepartementet fikk fullmakt til å avgjøre saker hvor det var enstemmighet hos

---

⁵⁵ Hodne & Grytten 2002: 39
Halberg 2002: 31

⁵⁶ Lange 1985. *Treforedlingens epoke 1875-1970*

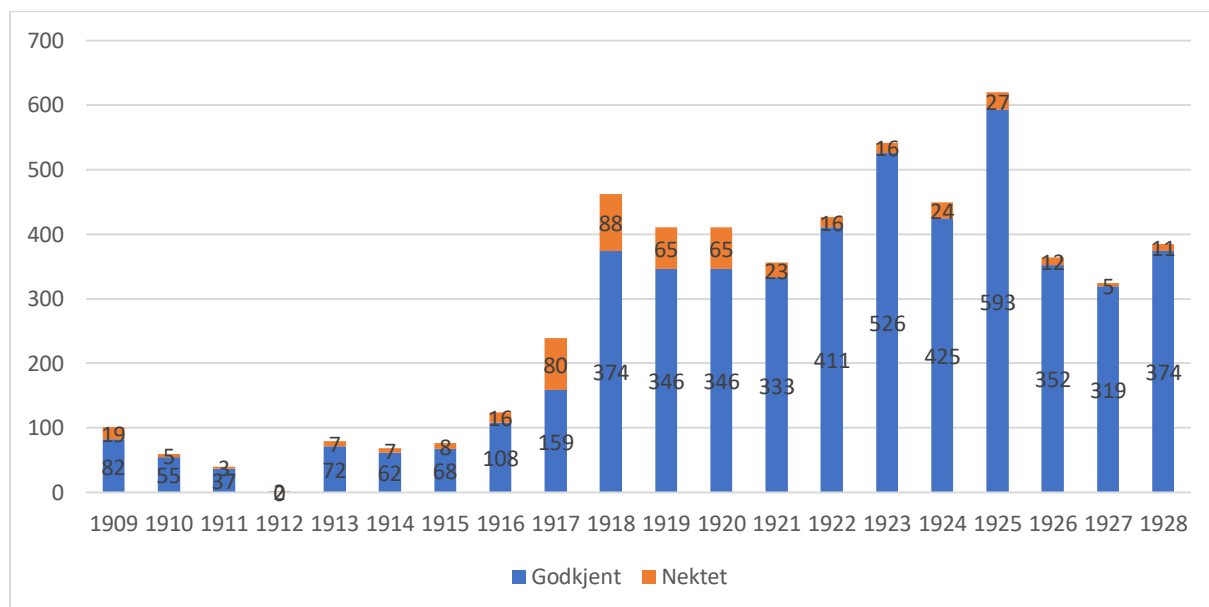
⁵⁷ Gjørvi 1959. *Stortingsdebatten om konsesjonsloven for fosser, bergverk og annen fast eiendom av 18. sept. 1909*

⁵⁸ Johannessen, Kolsrud & Mangset 1992: 167, 172. *Håndbok for Riksarkivet*

de lokale styresmaktene, og at avgjørelsen ellers ikke reiste grunn for tvil.⁵⁹ Denne endringen i forvaltningen av skogkonsesjonsloven kom som følge av to grunner.

For det første økte antallet konsesjonssaker betraktelig etter innføringen av skogkonsesjonsloven i 1909. I odelstingsinnstillingene er det mulig å lese at i 1910 ble 170 skogkonsesjonssaker behandlet, noe som steg til 301 saker i 1917 og 542 i 1923.⁶⁰ Denne stigningen medførte administrative utfordringer i konsesjonssystemet.

Figur 1: Fordeling av konsesjonssøknader under skogkonsesjonsloven 1909-28.⁶¹

Antallet skogkonsesjonssaker hadde vokst til den størrelse at Landbruksdepartementets byråsjef, Einar Solheim, fikk hovedansvaret for å avgjøre konsesjonssakene.⁶² Skogdirektøren, den fagteknisk og -administrativt kyndige i departementet, var den som egentlig skulle avgjøre sakene. Grunnet den sterke økningen i saksomfanget ble det avgjort at skogdirektøren kun skulle behandle konsesjonssakene hvis det omhandlet tekniske spørsmål.

Bakgrunnen for økningen i konsesjonssaker var at det konsesjonsfrie arealet til mange herreder hadde blitt satt ned til 10 hektar. Dette betydde at alle kjøp av skogeiendom over 10 hektar var konsesjonspliktig og måtte behandles i konsesjonssystemet.

⁵⁹ Innst. O. IV. 1925: 32. *Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollenes gjennomgåelse*

⁶⁰ Indst. O. IV. 1911: 7. *Indstilling fra protokollkomiteen angaaende regjeringsprotokollernes gjennomgaaelse*

Indst. O. IV. 1918: 17. *Indstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollernes gjennomgaaelse*

Innst. O. IV. 1924: 29. *Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollenes gjennomgåelse*

Se tabell 1 for hele fordelingen av konsesjonssøknader i perioden 1909-28.

⁶¹ Statistikken er hentet fra den årlige gjennomgangen av regjeringsprotokollene i stortingsinnstillingene. Det ble ikke oppført statistikk for året 1912. Det ble ført separat statistikk for de ulike konsesjonslovene under Landbruksdepartementet frem til 1918, hvorpå alle lovene ble oppført under ett.

⁶² Ot. prp. nr. 1. Hovedpost III 1918: 13-14. *Finans- og Tolddepartementets indstilling av 15de januar 1918, som er bifaldt ved kongelig resolution av samme dag*

Herredene fikk dermed større oversyn over omsetningen og fordelingen av de lokale skogressursene.

Økningen i antallet konsesjonssaker hang også sammen med innføringen av nye konsesjonslover. Det var spesielt konsesjonsloven for dyrka mark som bidrog til økningen i konsesjonssaker etter 1917. Om denne utviklingen uttalte Landbruksdepartementet i budsjettforhandlingene i 1918:

Det vil jevnlig kunne hende, at koncessionssaker, særlig angaaende gaardsbruk, myr og fjeld, berører interesser, som hører saavel under landbruksdirektørens som skogdirektørens og undertiden ogsaa andre administrationsschefers omraade. Saavel paa grund av koncessionssakernes art – hvorav som nævnt følger at de ikke henhører under nogen bestemt enkelt fagchefs omraade – som paa grund av disse sakers stadige økning, hvorved den juridiske afdeling er blit overbebyrdet med arbeide, vil det være en saavel paakrævet som heldig ordning, at der oprettes et særskilt kontor for koncessionssakerne.⁶³

Landbruksdepartementet hadde ansvaret for en rekke konsesjonslover for eiendomstyper som myr- og fjellstrekninger, kalksteinsforekomster, skogeiendommer og dyrka mark. Når herredene satte ned konsesjonsgrensene økte omfanget av alle disse konsesjonslovene.

Det andre forholdet som medførte at Landbruksdepartementet fikk avgjøre i konsesjonssaker på egenhånd var de dårlige statsfinansene på 1920-tallet. Stortinget innført en rekke budsjettkutt for å hanskes med situasjonen. Dette medførte blant annet at Stortingets lønningskomite inndrog bevilgningen til ekstraarbeid hos statssekretariatet.⁶⁴ Det var dermed ikke lenger mulig for regjeringen å behandle det store antallet konsesjonssaker, og det ble derfor besluttet å gi Landbruksdepartementet ansvar i disse sakene for å spare penger.

Kravet for at Landbruksdepartementet kunne avgjøre konsesjonssaker på egenhånd var blant annet at det ikke skulle være grunnlag for tvil i konsesjonssaken. Men hva som var grunnlag for tvil ble ikke spesifisert. Sttingsrepresentant Benjamin O. Schei fra Venstre uttalte i sammenheng med endringen ansvarsområder i konsesjonssakene at «[...] selv om der er enighet om avgjørelsen i de lokale korporasjoner, herredsstyre, skogstyre o.s.v., så kommer regjeringen ofte til et motsatt resultat».⁶⁵ Denne endringen dannet dermed et usikkerhetsmoment i forvaltningen, da ansvarsfordelingen ikke var basert på klare og tydelige rammer.

I arbeidet med arkivmaterialet ble ansvarsfordelingen mellom Landbruksdepartementet og regjeringen klargjort. Fra 1925 ble alle konsesjonssaker vedrørende treforedlingsselskaper og store skogeiere endelig behandlet i regjering. Landbruksdepartementet hadde den endelige avgjørelsen i alle andre saker. Det var imidlertid regionale variasjoner, så det var ikke en fullstendig fastsatt ansvarsfordeling.

Måten arkivmaterialet refereres til i oppgaven er preget av journalføringen. Saksgangen ble skrevet inn på omslaget i mapper som ble lagt lag i lag over den tidligere informasjonen i den aktuelle saken. Dette gjør at kilderefereringen gir informasjon om: hvilken eske saken ligger i, hvilket saksnummer den ytterste saksmappen har og derunder referere til de aktuelle sakene med både saksnummer og kort informasjon om hva hver sak omhandlet. I noen tilfeller trekkes denne informasjonen inn i selve teksten,

---

⁶³ Ibid: 14

⁶⁴ O.tid. 1925: 866. *Forhandlinger i Odelstinget*. Lensmann Benjamin Olsen Schei fra Sør-Trøndelag fylke

⁶⁵ Ibid: 866. Lensmann Benjamin Olsen Schei fra Sør-Trøndelag fylke

noe som gjør at kun selve referansestrengen oppføres. I konsesjonssakene fra 1925 ble konsesjonssakene lagt i separate mapper basert på hvorvidt de var avgjort av departement eller regjering. Dette refereres som «kgl.till.» (kongelig tillatelse) og «dept.till.» (departemental tillatelse) i referansestrengen.⁶⁶

Begrepet «herred» og de samtidige kommunenavnene vil benyttes i oppgaven fremfor «kommune» og de nåtidige kommunenavnene. Det er to årsaker for hvorfor dette valget er tatt. For det første blir det enklere å finne igjen kildematerialet som benyttes i arkivet. Alle kommuner omtales konsekvent som «herred i saksmaterialet» og det skjedde en rekke kommunedelinger mellom 1909-28. Bruk av samtidige kommunenavn vil derfor forenkle arbeidet for de som ønsker å ettergå saksmaterialet som benyttes i oppgaven. For det andre blir det riktigere å bruke samtidige navn på herreder, amt og fylker ettersom de representerer ulike administrative enheter som ikke nødvendigvis har hatt samme ansvarsområde over tid. Kommunesammenslåinger og -oppsplittings og overgangen fra amt til fylke i 1919 er eksempler på dette.

Ettersom det var Landbruksdepartementets ansvar å forvalte skogkonsesjonsloven, bærer foredragene i saksmappene preg av å være skrevet fra departementets synspunkt. Til hver sak ble det skrevet et foredrag som gjennomgikk de sentrale forholdene i konsesjonssaken. Det er spesielt byråsjef Einar Solheims meninger som kommer frem i foredragene ettersom det var han som hadde det overordnede ansvaret i konsesjonssakene.

Det fremkommer av kildematerialet at Solheim var sterkt kritisk til at treforedlingsselskaper skulle få eie skogeiendom ettersom han mente at selskapene ville skade skogeiernes livsgrunnlag.⁶⁷ Til tider var han så kritisk at andre ansatte i Konsesjonskontoret som uttalte seg i konsesjonssakene anklaget ham for å «se spøkelser» som truet skogbøndene og de små skogeierne.⁶⁸ Solheims meninger preget dermed kildematerialet og var med dette en potensiell feilkilde til hvordan treforedlingsselskapenes standpunkter ble presentert.

Saksgangen i forvaltningen av skogkonsesjonsloven involverte flere ulike høringsinstanser. Landbruksdepartementets avgjørelse i konsesjonssakene kunne omgjøres av regjeringen hvis regjeringen var uenig i avgjørelsen som ble tatt.⁶⁹ Begrunnelsen for omgjørelsene ble imidlertid ikke nedskrevet i saksmappene. Dette gjør at kun Landbruksdepartementets syn i konsesjonssakene, og ikke regjeringens, presenteres. Saksmappene inneholder imidlertid også uttalelsene skogutvalg, herredsstyrer og potensielt amt- og fylkesmennene avga i saken. Dette gjør at flere perspektiver er tilstede i saksmappene og at Landbruksdepartementets syn i konsesjonssakene ikke var enedominerende.

Konsesjonssakene var ordnet etter hvilket fylke de tilhørte.⁷⁰ Konsesjonssakene som benyttes er hentet fra fylker i hele Norge og sikter å skape et helhetsbilde av de regionale forskjellene. Hvordan og hvorvidt de regionale forskjellene ble tatt hensyn til i konsesjonspraksisen er et sentralt tema for å besvare hovedproblemstillingen i

---

⁶⁶ Disse forkortelsene ble brukt av Landbruksdepartementet og benyttes derfor også her.

⁶⁷ RA/S-1252/F/Fa/Faa/L0009/Kgl.till./LD732.1925/LD299.1925.S. A/S Saugbrugsforeningen kjøpte eiendommen Rødstomtene på 4,75 hektar i Berg herred i Østfold fylke i 1925.

⁶⁸ RA/S-1252/F/Fa/Faa/L0009/Kgl.till./LD732.1925/LD299.1925.S

⁶⁹ Av saksmaterialet fremgår det at regjeringen omgjorde Landbruksdepartementets avgjørelse ved minst syv anledninger spredt ut over perioden 1909-28.

⁷⁰ Johannessen, Kolsrud & Mangset 1992: 172

oppgaven. Det er imidlertid noen utfordringer med en slik undersøkelse ettersom antallet konsesjonssaker tilknyttet de ulike fylkene varierte sterkt. Det var særdeles få konsesjonssaker i kystfylkene på Vestlandet og i Troms og Finnmark. I andre fylker mangler konsesjonssakene fra ulike perioder, som i Østfold, hvor ingen konsesjonssaker før 1917 har blitt ivaretatt. Dette gjør det vanskeligere å forstå den helhetlige utviklingen i konsesjonssøknadene ettersom kildegrunnet tidvis er begrenset.

1.3.2. Kildetyper

Undersøkelsene av konsesjonspraksisen er basert på konsesjonstillatelser, konsesjonsavslag, Stortingets protokollkomites innstillinger og spesialsaksmapper som ble opprettet av Landbruksdepartementet.

Protokollkomiteen på Stortinget gikk årlig gjennom fjorårets konsesjonssaker for å holde oversikt over regjeringenes konsesjonspraksis. Hvis protokollkomiteen fant en avgjørelse i en konsesjonssak for å være diskutabel, ble saken forelagt Stortinget for videre diskusjon. Disse sakene ble presentert i protokollkomiteens innstilling til Stortinget.

Protokollkomiteenes innstillinger danner et godt utgangspunkt for å forstå hvilke saker og avgjørelse som var kontroversielle i samtiden. I hver innstilling er det mulig å finne en oversikt over antallet konsesjonssaker for det året, hvor mange som ble godkjent og avvist samt konsesjonssaker som protokollkomiteen anså som viktig å underrette Stortinget om. Innstillingene danner ikke bare en årlig oversikt over det komiteen oppfattet som de viktigste sakene, men også muligheter for å undersøke hvordan synet på viktigheten av de ulike sakene utviklet seg over tid.

Konsesjonstillatelser er undersøkt med det formål å danne en oversikt over hvilke konsesjoner som ble gitt til treforedlingsselskaper. Dette valget er gjort av to grunner. For det første inneholdt skogkonsesjonsloven mange restriksjoner rettet mot treforedlingsselskaper. Det er derfor interessant å undersøke hvorvidt disse restriksjonene ble opprettholdt i konsesjonspraksisen. For det andre økte antallet konsesjonssaker betraktelig bare noen få år etter innføringen av skogkonsesjonsloven.⁷¹ Det er dermed umulig å gjennomgå alle sakene med det begrensede omfanget på oppgaven. I undersøkelsene av konsesjonstillatelsene benyttes en oversikt over konsesjoner gitt til treforedlingsselskaper i perioden 1915-1924 utarbeidet av Landbruksdepartementet for å lette arbeidet med det omfangsrike arkivmaterialet.⁷²

En undersøkelse av konsesjonstillatelser til treforedlingsselskaper gir en forståelse for hvilken konsesjonspraksis som ble ført. Hvis restriksjonene mot treforedlingsselskapene ikke ble opprettholdt i konsesjonspraksisen vil det bety at bestemmelsene i skogkonsesjonsloven ikke var fullt ut gjeldende.

Konsesjonsavslag er undersøkt med det formål å forstå hvilke forhold som dannet grunnlag for at en konsesjonssøknad fikk avslag. Ettersom antallet konsesjonsavslag er lavere enn antallet konsesjonstillatelser har alle konsesjonsavslag i perioden 1909-28 blitt gjennomgått. Avslag gir en oversikt over hvilke faktorer som var utslagsgivende for at konsesjon ikke ble gitt, hvilken fortolkning av loven som ble benyttet og potensielle endringer over tid for hva som gav avslag. Dette danner et grunnlag for å vurdere hvilke faktorer som spilte inn for at en konsesjonssøknad på skogeiendom ble godkjent.

---

⁷¹ Se tabell 1 for en oversikt over utviklingen i antall konsesjonssaker

⁷² RA/S1252/F/Fd/Fda/L0002/LD1168.1927.K/LD3056.1925.K

De separate spesialsaksmappene Landbruksdepartementet opprettet er undersøkt med det formål å undersøke konfliktfylte saker som involverte treforedlingsselskaper. Landbruksdepartementet opprettet egne mapper for konsesjonssaker som gikk over mange år og som var preget av høyt konfliktnivå mellom partene i saken. Årsaken til at fokuset er rettet mot treforedlingsselskaper er grunnet det begrensede omfanget på oppgaven og de mange restriksjonene på treforedlingsselskaper i skogkonsesjonsloven.

Spesialsakene som benyttes har varierende størrelse på skogeiendommene og sakene er spredt gjennom hele tidsperioden 1909-28. Dette er saker relatert til A/S Selvik Bruk for 1913-36, A/S Børresen for 1908-57 og Tinfos Papirfabriks forsøk på å kjøpe Kålidalen skog i Gransherad i 1920-31. Forskjellene i sakene medfører et variert kildegrunnlag med ulike utfordringer og hensyn som måtte tas hensyn til av de ulike høringsinstansene i konsesjonssystemet. Dette bidrar til en dypere forståelse for hvordan Landbruksdepartementet håndterte konfliktfylte saker.

1.4. Profesjonsrelevans

Skogkonsesjonsloven som historiefaglig tema er relevant for historielærerprofesjonen ettersom tematikken bidrar til å utvikle ferdigheter og kunnskaper på viktige områder. Tematikken i seg selv er relevant for historieundervisning ettersom det omhandler moderne utnyttelse av naturen og fordeling av ressurser i samfunnet. Både miljøtematikken og debatten om hvordan ressursene i samfunnet skal omfordeles er debatter som er særdeles aktuelle i dagens samfunn. Dette fordi disse temaene går inn under de tverrfaglige temaene «demokrati og borgerskap» og «bærekraftig utvikling» i den nye læreplanen.

Bakgrunnen for utarbeidelsen av konsesjonslovene var industrialiseringen Norge gikk gjennom med utvikling av storindustri.⁷³ Det ble da diskusjoner om hvordan Norge skulle møte disse samfunnsendringene. Resultatet av denne prosessen ble at staten i større grad ble villig til å engasjere seg på stadig nye områder som den tidligere ikke hadde engasjert seg i.⁷⁴ Samtidig ble effektene av industrialiseringen på skognæringen tydelige nok til at mange i samfunnet ønsket at staten tok ansvar. Et av argumentene som ble brukt for å støtte skogkonsesjonsloven var at de store selskapene drev rovhugst og utarmet skogene uten tanke på langsiktig og forsvarlig drift.⁷⁵

Historiefaget i skolen handler ikke kun om kunnskap om fortiden, det handler om forståelsen av samspillet mellom fortid, nåtid og fremtid.⁷⁶ Dette er kjent som historiebevissthet og er et sentralt begrep i læreplanene.⁷⁷ Ved å knytte aktuelle temaer elevene er interessert i og som er aktuelle er det mulig å videreutvikle deres historiebevissthet.⁷⁸

Kildearbeid og historisk metode opptar også en sentral posisjon i læreplanen og måten elevene skal arbeide med å utvikle sin historiebevissthet på.⁷⁹ Disse kunnskapene tilegner læreren seg under arbeidet med masteroppgaven og vil dermed kunne bidra som en fagperson i klasserommet. Ferdighetene som bygges opp gjennom historisk kunnskap

---

⁷³ Slagstad 1998: 138

⁷⁴ Sandvik 2018: 215

⁷⁵ Halberg 2002: 165

⁷⁶ Kvande & Naastad 2013: 45. *Hva skal vi med historie? Historiedidaktikk i teori og praksis*

⁷⁷ Lund 2016: 17. *Historiedidaktikk. En håndbok for studenter og lærere*

⁷⁸ Kvande & Naastad 2013: 43, 51

⁷⁹ Utdanningsdirektoratet 2020. *Læreplan i historie – Fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram. Kjerneelementer (HIS1-03)*

og metodebruk utvider historielærerens verktøykasse som kan brukes til å aktivere elevenes forkunnskaper på langt mer varierte og engasjerende måter.

Kapittel 2: Utarbeidelsen av skogkonsesjonsloven av 1909

I 1910 holdt Gunnar Knudsen foredrag i Kristiania handelsstands forening om konsesjonslovene:

Denne skoglov, den tilsigter jo at bevare skogen, først og fremst for landets indvaanere, men ogsaa for de indenbygdsboende, og at forhindre, at den gaar over paa utenlandske eller store aktieselskapers hænder. Begge deler ansees for at være nationalt, økonomisk og socialt set uheldig.

Under sakens behandling viste det sig, at opfatningen i stortinget med hensyn til spørsmålene i anledning skogsalg var strengere end i regjeringen. Regjeringens proposition blev i flere punkter skjærpet. Det, som nu er blit lov, fik sin tilslutning hovedsagelig hos venstre og socialisterne, men ogsaa hos andre partier. Det har som følge derav været noksaa stille om denne lov. I det store og hele tør man vel si, at den har vundet bifald. Men paa den anden side er der jo mange, der har fundet, at deres interesser er blit krydset ved loven.⁸⁰

Knudsens uttalelse om skogkonsesjonsloven oppsummerer på en god måte utviklingen i utarbeidelsen av loven. Lovteksten ble strengere enn hva lovproposisjonen tilsa, og ble kun revidert med et knippe modifikasjoner i 1915 og 1916 som gjorde loven noe strengere. Det var imidlertid ikke alle deler av lovproposisjonen som ble innført ved lov, noe Knudsens foredrag ikke omtaler. Et eksempel på dette var ekspropriasjonsretten for herreder, som i 1909 ble utsatt av Stortinget for senere diskusjon.⁸¹

Unionsoppløsningen med Sverige medførte en reorientering av de partipolitiske standpunktene, noe som skapte usikkerhet innad i partiene.⁸² Venstre var internt splittet mellom 1903-08 grunnet interne uenigheter om hvilken politikk partiet skulle føre.⁸³ Partiet ble til slutt konsolidert under Gunnar Knudsen i 1908. Høyre var på sin side opptatt med forsøk på samling av de borgerlige partiene.⁸⁴ Det var imidlertid uenigheter innad i partiet om hvilken måte borgerlig samling skulle oppnås.

For å forstå forvaltningen av skogkonsesjonsloven er det formålstjenlig å undersøke utviklingen lovutkastene og hvordan debattene på Stortinget ble ført. Dette vil danne et grunnlag for undersøkelser av hvilke prinsipper og hovedmålsettinger loven ble forvaltet etter. Problemstillingen er: *Hvilke hovedmålsettinger lå bak skogkonsesjonsloven av 1909?*

2.1. Hovedposisjoner i konsesjonslovsdebattene

Norsk politikk omkring 1909 ble preget av en rekke utvidelser av statens ansvarsområder og befolkningens muligheter til delta i de demokratiske prosessene. Stemmeretten ble gradvis utvidet ved at kvinner fikk full stemmerett i alle valg i 1913.⁸⁵ Sykeforsikringsloven av 1909 gav deler av folket tilgang på tilskudd til legehjelp og rett til sykepenger.⁸⁶ Konsesjonslovene av 1909 regulerte fordelingen av norske naturressurser. Det var imidlertid vanskeligere å ta klare partipolitiske stillinger i konsesjonslovsdebattene sammenlignet med andre aktuelle politiske saker.

---

⁸⁰ Knudsen 1910: 5. *Koncessionslovene: (Lov nr. 4 om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom og nr. 5 om erhvervelse av skog – 18 september 1909*

⁸¹ O.tid. 1909: 1765-1766. *Forhandlinger i Odelstinget*

⁸² Mjeldheim 2006: 13-14. *Den gylne mellomvegen: Tema frå Venstres historie 1905-1940*

⁸³ Ibid: 60-61, 68

⁸⁴ Kaartvedt 1984: 247-248. *Høyres historie bind 1: Drømmen om borgerlig samling 1884-1918*

⁸⁵ Stugu 2015: 41-42. *Norsk historie etter 1905: Veggen mot velstandslandet*

⁸⁶ Ibid: 43

Situasjonen på Stortinget var veldig flytende for stortingsrepresentantene under konsesjonslovsdebattene. For det første ble lovproposisjonene endret gjentatte ganger. For det andre medførte interne stridigheter i partiene endringer i styrkeforholdet på Stortinget underveis konsesjonslovsdebattene. Disse to faktorene gjorde det vanskelig for partiene å ta tydelige standpunkt for hvilke prinsipper som skulle frontes i konsesjonslovsdebattene.

Stortingsdebattene er et godt kildegrunnlag for å forstå hvilke prinsipper og hovedmålsettinger som lå bak de ulike synene på hvordan skogkonsesjonsloven skulle utformes. Ettersom partiene ikke fikk dannet tydelige standpunkt i saken så er det mulig å finne mer genuine politiske ytringer fra stortingsrepresentantene. Debattene ble i større grad gjennomført uten at representantene måtte forholde seg til deres respektive partilinjer. Representantene måtte derfor i mange tilfeller uttale seg i saker de ikke hadde noen tydelige svar på. Dette gjør at det ikke nødvendigvis er partipolitikk, men heller individuelle oppfatninger av konsesjonslovssaken som fremgår i debatten. Det kunne dermed være uenigheter innad i partiene om hvordan skogkonsesjonsloven skulle utformes.

For å analysere situasjonen med flytende partitilhørighet kreves det et begrepsapparat. I gjennomgangen av stortingsdebattene fremgår noen ledende prinsipper som kan organiseres i tre grupperinger: «liberal», «nasjonalkapitalistisk» og «lokalistisk».

«Liberal» er inspirert av Paul Tage Halbergs bok *Bjelker i bygde-Norge*, og var en retning som ønsket få restriksjoner på utenlandsk kapital.⁸⁷ Halberg omtaler denne grupperingen som «liberalistisk», men for oppgavens henseende blir ikke dette en passende beskrivelse. Pål Thonstad Sandvik har i boka *Nasjonens velstand* fremhevet at det aldri var noen nattvekterstat i Norge.⁸⁸ Halbergs begrep «liberalistisk» passer derfor ikke overens med den norske liberale politikken og modifiseres derfor til «liberal».

Det viktigste for den liberale grupperingen var at begrensningene mot utenlandske investeringer ikke skulle være for restriktive. Grupperingen anså utenlandske investeringer som sentralt for industrialiseringen av Norge og ønsket derfor ikke å skremme potensielle investorer vekk.⁸⁹ Dette betydde imidlertid ikke at grupperingen var mot mulige inngrep i den private eiendomsretten. Også den liberale grupperingen var enig om at visse inngrep var nødvendig.

Det karakteristiske ved den liberale grupperingen var at forslagene til reguleringer var av mindre omfang enn de andre grupperingenes forslag. I tillegg bar den liberale grupperingens forslag ofte preg av endringer i eksisterende lover. Målet var heller å bøte på eventuelle negative aspekter ved industrialiseringen der det var mulig fremfor å opprette nye lover. Dette kan best oppsummeres med Høyres leder Fredrik Stang den yngres uttalelse i konsesjonslovsdebatten i 1909:

Først og fremst har man en ulempe deri, at de aktieselskaber, som har erhvervet skog i andre herreder, ofte har indrettet sig saaledes med gjældsfradrag, at der er blevet liden skat tilover for de kommuner, hvor skogen ligger. Det er selvfølgelig en meget væsentlig

---

⁸⁷ Halberg 1999: 127, 130. *Bjelker i bygde-Norge: Skogeierorganisasjonen og skogbruksnæringen 1894-1994 med fokus på Glomma-vassdraget*

⁸⁸ Sandvik 2018: 152

⁸⁹ O.tid 1905/1906: 942. *Forhandlinger i Odelstinget*

Professor George Francis Hagerup fra Kristianias amt: «Derfor er det jeg mener, at man vil sluge elefanten; men man vil sie myggen af; man vil netop ikke verge sig mod de store, kapitalsterke ringe, som man søger at beskytte sig mod; men man vil komme til at hemme og hindre den indenlandske kapitalanbringelse, [...]»

mangel ved den tidligere lovgivning; men den mangel vil blive afhjulpel ved det nye forslag til skattelov. Der har ogsaa været andre mangler ved vor nuværende lovgivning, som har havt uheldige følger paa forskjellige kanter. Men jeg tror, at ogsaa de maatte kunne afhjælpes i væsentlig grad paa anden maade end her er foreslaaet. Jeg tænker da særlig paa en lovordning, som de har i svensk Nordland, den saakaldte Norrlandslov, og som gaar du paa, at det skal være forbudt at skille skogen fra jordbruget [...].⁹⁰

Den liberale grupperingen arbeidet for å begrense omfanget av skogkonsesjonsloven og heller åpne for mindre reguleringer på andre lovområder som ikke rørte like nært den private eiendomsretten. Grupperingen hentet blant annet inspirasjon fra Sverige som hadde innført Norrlandsloven. Norrlandsloven skulle beskytte skogbøndene fra større selskapers skogkjøp ved å hindre at gårdsskoger ble fraskilt gårdsbrukene.

Den liberale grupperingen hadde flest tilhengere hos Samlingspartiet og Høyre. Partiene var imidlertid splittet internt ettersom bonderepresentantene på både høyre- og venstresiden på Stortinget fryktet en for rask storindustriell utvikling av samfunnet. Bonderepresentantene var villige til å kjempe for offentlig regulering som kunne dempe farten på industrialiseringen.⁹¹ Disse bondeinteressene vant støtte på høyresiden i stortingsvalget i 1906, noe som ytterligere svekket den liberale grupperingen.

«Nasjonalkapitalistisk» var en gruppering som ville sette strenge konsesjonsbetingelser på utenlandsk kapital, mens den norske kapitalen skulle få friere spillerom.⁹² Begrepet er hentet fra Alf Kaartvedts *Høyres historie bind 1: Drømmen om borgerlig samling 1884-1918*. Det var spesielt innenfor Venstre at den nasjonalkapitalistiske grupperingen hadde størst oppslutning. Denne grupperingen var enig med den liberale grupperingen at utenlandsk kapital måtte spille en rolle i industrialiseringen av Norge. Den nasjonalkapitalistiske grupperingen mente imidlertid at industrialiseringen måtte reguleres i større grad enn hva den liberale grupperingen var villig til.

Effektene av industrialiseringen skulle ikke bare bøtes på, men hvilke investeringer som ble gjort skulle også reguleres. Venstre-representanten Wollert Konows (H) utsagn i Stortingsdebatten i 1906 oppsummerte den nasjonalkapitalistiske grupperingens standpunkt i debatten på en god måte:

Det er ikke at fornægte den private eiendomsret og den private mands adgang til selv, med sine egne kræfter, at udnytte sin eiendom, at vi kræver, at staten skal have denne ret ligeoverfor vandfald, bergverker og skog, det er netop for at *beskytte* den almindelige private mand og hans bedrift, det er derfor, staten udøver kontrol med de herligheder, som er saa let udsat for at blive et monopol i enkelte hænder.⁹³

Formålet med disse reguleringene var å forhindre at noen få aktører skulle få tilnærmet monopol over viktige samfunnsressurser. Dette betød imidlertid ikke at utenlandske investeringer skulle hindres. Utenlandske investeringer var nødvendig, men norske investeringer skulle favoriseres for å sikre større norsk eierskap av naturressursene.

«Lokalistisk» er en fortolkning av Rune Slagstads begrep «kapitalismekritisk» fra boken *De nasjonale strateger*.⁹⁴ «Kapitalismekritisk» ville i denne oppgaven være misvisende, ettersom det ikke var kapitalismen som et system kritikken rettes mot. Det var heller de økonomiske og sosiale ulempene av kapitalismen på herreds- og individnivå som stod

⁹⁰ O.tid. 1909: 1619. Professor Fredrik Stang den yngre fra Kristianias amt.

⁹¹ Kaartvedt 1984: 278-279.

⁹² Ibid: 277.

⁹³ O.tid 1905/1906: 934. Gårdbruker Wollert Konow (H) fra Hedemarkens amt.

⁹⁴ Slagstad 1998: 137. *De nasjonale strateger. Revidert utvalg*

sentralt. Helt spesifikt fokuserte denne grupperingen på resultatene av en ujevn fordeling av skogressursene for de enkelte herredene og deres innbyggere.

Den lokalistiske grupperingen gikk lengst i restriksjonene på hvordan investeringer i norske naturressurser skulle gjennomføres. Den lokalistiske grupperingen ønsket å oppføre strenge restriksjoner på både norsk og utenlandsk kapital for å verne om lokale hensyn. Det skulle skilles mellom utenbygdsboende og innenbygdsboende kapital, altså hvorvidt kapitalen tilhørte personer som bodde innenfor herredet hvor skogeiendommen lå. Johan Castberg fra Arbeiderdemokratene oppsummerte dette trekket godt under Stortingsdebattene i 1906: Konesjonslovgivningen kunne sikre «[...] at de naturlige rigdomme, som landet sidder inde med, ikke forskusles, men kommer det hele samfund til gode. Det er udslag af samfunspolitik, af en virkelig national økonomi.»⁹⁵

Den lokalistiske grupperingen fant støtte hos Arbeiderdemokratene, Arbeiderpartiet og bonderesponentene hos både Venstre og Høyre. Denne brede alliansen medførte uenigheter i hvor langt restriksjonene i skogkonesjonsloven skulle gå. Skogbøndene ønsket i all hovedsak større vern om skogeierstand, mens Arbeiderpartiet ønsket mer omfattende endringer i lovverket. Arbeiderpartiet anså statlig konsesjon på skogkjøp som «[...] en unødig centralisation, en unødig svækkelse af det kommunale selvstyre [...]» og ønsket heller at ansvaret i konsesjonssakene skulle ligge hos det enkelte herred.⁹⁶ Forskjellene var imidlertid ikke større enn at grupperingen kunne enes om mer omfattende restriksjoner på større kapitaleiere.

2.2. 1888-1906: Statsborgerlov og panikklovgivning

Det var ingen regulering på utlendingers eiendomskjøp i Norge før statsborgerloven av 1888.⁹⁷ Bakgrunnen for loven var en frykt blant stortingsrepresentantene fra de nordligste fylkene om at utenlandske statsborgere, for det meste britiske, fikk kontroll over viktige fiskevær langs norskekysten.⁹⁸ I debattene som fulgte ble også britiske skogselskaper anklaget for å drive rovhugst uten tanke på langsiktig og forstmessig drift. Resultatet ble en lov som krevde at alle utlendinger og utenlandske selskaper måtte ha kongelig tillatelse for kjøp av eiendommer og bruksrett på eiendom på mer enn 10 år.⁹⁹ Loven ble utvidet i 1903 til å også gjelde bergverk.¹⁰⁰

Det er ulike syn blant historikere for hva hovedformålet med statsborgerloven av 1888 var. Ifølge Lars Thue var hovedformålet med loven å forhindre utenlandske forviklinger og ikke regulere økonomien, altså politiske og ikke økonomiske hensyn.¹⁰¹ Anders Haaland bestrider denne tolkningen ved å legge større vekt på daværende statsminister Johan Sverdrups forståelse av lovens politiske og økonomiske hensyn i det norske

---

⁹⁵ O.tid 1905/1906: 929. Statsadvokat Johan Castberg fra Kristians amt

⁹⁶ Andersson 1908: 48-49. *Vore skoge: En oversigt og et indlæg i den paagaende lovgivning*

⁹⁷ Halberg 1999: 124.

⁹⁸ Sanders 2018: 60

Haaland 1995: 52. *Fra konsesjonslov til «midlertidig trustlov» - norsk konkurransepolitikk 1905-1926*

⁹⁹ Annaniassen 1983: 20. *Rettsgrunnlag og konsesjonspraksis: En undersøkelse av rettsgrunnlaget for vassdragskonesjoner og dets håndhevelse i tidsrommet 1906-1910*

Svenske statsborgere og selskaper var imidlertid likestilt med norske statsborgere og selskaper grunnet unionen. Det var et styres sete og sammensetning som bestemte hvorvidt et selskap var å regne som utenlandsk, ikke hvor kapitalen kom fra. Dette åpnet for omgåelse av statsborgerloven gjennom å sette opp stråmenn i selskapsstyrene.

¹⁰⁰ Ibid: 21

¹⁰¹ Thue 1994: 69. *Statens kraft 1890-1947: Kraftutbygging og samfunnsutvikling*

samfunnet.¹⁰² Det uttalte målet med loven var å ikke hindre utenlandsk kapital deltagelse i det norske næringslivet. Men, ifølge Haaland, anså Johan Sverdrup loven som et grunnlag for regjeringen å beskytte norske næringsinteresser. I tillegg kunne loven begrense en for sterk utenlandsk innflytelse i deler av Norge, som Nord-Norge.

Det er også grunn til å hevde at den utenrikspolitiske begrunnelsen for loven kan være av mindre betydning enn det ble fremstilt som. Innenlandske saker som unionsstriden kom til å oppta mye tid og ressurser for de politiske partiene fra 1890-tallet.¹⁰³ Debatter om utenrikspolitiske forviklinger risikerte å bryte det skjøre samholdet innen Høyre og Venstre. Det var dermed rimeligere for de politiske partiene å la slike debatter ligge inntil unionsaken var avgjort.

Haalands tolkning av statsborgerloven fremstår som den beste forklaringen, da den åpner for en større forståelse av saken enn kun de utenrikspolitiske faktorene. Sakene tilknyttet statsborgerloven var ofte av en slik art at politiske og økonomiske hensyn var vanskelig å skille.¹⁰⁴ Å hindre rovhogst er et virkemiddel for å fremme langsiktig og bærekraftig økonomisk vekst, noe Thues tolkning ikke åpner for å forstå. Et godt eksempel på hvordan politiske og økonomiske hensyn overlappet var oppkjøpene The Kellner-Partington Paper Pulp Co. gjorde i Norge.

Kellner-Partington ble gjentatte ganger trukket frem både i samtiden og av historikere i sen ettertid som eksempel på utenlandske selskapers oppkjøp i Norge.¹⁰⁵ Dette var tilknyttet selskapets mange oppkjøp av selskaper og skogeiendommer. Selskapet kjøpte Borregaard i 1889, som ble en av de mest lønnsomme fabrikkene selskapet eide.¹⁰⁶ I 1893 forsøkte selskapet å kjøpe Hafslund Sulfitfabrik, men fikk nektet konsesjon i det som ble den eneste konsesjonsnektelsen frem til 1900.¹⁰⁷

Nektelsen i 1893 markerte imidlertid ingen restriktiv vending i konsesjonspolitikken under statsborgerloven. I 1905 fikk Kellner-Partington konsesjon på kjøp av Hafslund Sulfitfabrik. Gjennom kjøpet fikk selskapet styrket kontrollen over tømmermarkedet langs Glomma-vassdraget.¹⁰⁸ Selskapet fjernet tilnærmet all konkurranse om sliptømmer langs vassdraget og fikk dermed i større grad kontrollere prisene på trevirke.

Statsborgerloven ble gjentatte ganger omgått. Kellner-Partington omgikk stadig statsborgerloven ved å bruke sitt norske underselskap A/S Gravbergskogene til å gjennomføre betydelige skogkjøp.¹⁰⁹ Briten Albert Reeds oppkjøp av Follum Bruk i 1905 brøt åpenlyst statsborgerloven.¹¹⁰ Aksjeeierne i selskapet ignorerte at Christian Michelsens regjering nektet konsesjon på oppkjøpet og solgte aksjene direkte til Reed. Dette åpenlyse bruddet på loven gav vann på mølla til motstanderne av de utenlandske oppkjøpene av norsk eiendom. Den ulmende misnøyen med bruddene på loven og manglene i lovverket fikk sitt utløp i panikkloven av 1906.

---

¹⁰² Haaland 1995: 52

¹⁰³ Ibid: 60

¹⁰⁴ Sanders 2018: 62. *Europe's Northern Resource Frontier: The Political Economy of Resource Nationalism in Sweden and Norway 1888-1936*

¹⁰⁵ Halberg 1999: 133

¹⁰⁶ Hodne & Grytten 2002: 39. *Norsk økonomi i det 20. århundre*

¹⁰⁷ Sanders 2018: 65

¹⁰⁸ Halberg 2002: 26. *I skogens favn: Gravbergskogen – Borregaard skoger i 100 år 1902-2002*

Halberg 1999: 125

¹⁰⁹ Sanders 2018: 93

¹¹⁰ Haaland 1995: 57

Bakgrunnen for panikkloven var en rekke artikler Verdens Gang publiserte i mars 1906 som avslørte at stadig mer av vannfallsrettighetene i Norge kom på utenlandske hender.¹¹¹ I tillegg avslørte avisen at personen som hadde ansvar for å rådgj staten om hvilke vannfall det burde kjøpe hadde vært inhabil. Dette førte til at stortingsrepresentanten Johan Castberg fra Arbeiderdemokratene med flere kritiserte tidligere regjeringers konsesjonspraksis. Castberg la samtidig frem et forslag til en lovendring som ville endre kravene for hvordan selskaper kunne regnes som norske for å unngå stråmenn.¹¹²

Regjeringen Michelsen tok Castbergs utfordring og gikk lengre enn hva Castbergs forslag la opp til. Regjeringen Michelsen foreslo at kravene for å få konsesjon skulle være at selskapsstyrene bestod av minst 2/3 norske statsborgere og at minst 50 prosent av aksjekapitalen måtte være norsk.¹¹³ I tillegg ble det åpnet for at staten kunne oppstille betingelser for å gi konsesjon.

Resultatet av debattene på Stortinget ble at regjeringen Michelsens endringsforslag ble innført som midlertidig lov kjent som «panikkloven». Årsaken til at endringsforslaget ikke ble innført som permanent lov var at ingen av grupperingene på Stortinget klarte å få majoritet for sine standpunkter. Det var dermed kun mulig å enes om et midlertidig kompromissforslag som omfattet vannkraft, skog og bergverk.¹¹⁴

På tross av høylytte diskusjoner og uenigheter på Stortinget ble panikkloven av 1906 stemt igjennom mot kun 6 stemmer.¹¹⁵ Resultatet av avstemningen viste oppslutning om tanken om at det var nødvendig med en endring av det etablerte konsesjonssystemet, og at en midlertidig lov kunne fungere inntil en ny lov var på plass. Samtidig viste avstemningen at panikkloven ikke inneholdt for radikale endringer til å avskrekke et stort antall stortingsrepresentanter.

Panikkloven av 1906 representerte et skille i konsesjonslovgivningen. Departementet uttalte selv at

De bestemmelser i loven af 21 april 1888 21 april 1888 kfr. Lov af 9 juni 1903, som har til hensigt at forebygge saadan Ødeleggelse af Landets Herligheder og at hindre at altfor store Værdier kommer over paa Udlændingers Hender, synes ikke at have havt den tilsigtede Virkning.¹¹⁶

Statsborgerloven oppnådde ikke de formål den ble skapt for. Panikkloven var derfor nødvendig, ifølge Andreas R. D. Sanders, hvis Michelsen-regjeringen skulle gjøre et genuint forsøk på å regulere utenlandsk eierskap av vannkraftressursene i Norge.¹¹⁷ Formålet med panikkloven var det samme som statsborgerloven: å begrense utenlandske statsborgeres og selskapers tilgang til å erverve eiendom i Norge.

Selv om formålet med panikkloven var det samme som statsborgerloven, var tankegangen snudd på hodet.¹¹⁸ I statsborgerloven skulle konsesjon gis med mindre det

---

¹¹¹ Sanders 2018: 100

¹¹² Statsadvokat Johan Castberg fra Kristians amt

¹¹³ Gjørsv 1959: 2. *Stortingsdebatten om konsesjonsloven for fosser, bergverk og annen fast eiendom av 18. sept. 1909*

¹¹⁴ Sanders 2018: 104

¹¹⁵ Ibid: 103

¹¹⁶ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0012/LD802.1906.K/LD4457.1905.S/Dokument datert 29.12.1905.

Follum Træsliberi søkte konsesjon på 600 hektar skog i Norderhov, Aadalen, Etnedalen og Søndre land herreder.

¹¹⁷ Sanders 2018: 102-103

¹¹⁸ Ibid: 95

var spesielle hensyn som talte mot. I panikkloven skulle konsesjon nektes med mindre de riktige betingelsene for konsesjon var tilstede. Lars Thue påpekte i denne sammenheng at panikkloven hadde «sterkere regulative ambisjoner enn noen av de tidligere lovene».¹¹⁹ Panikkloven representerte dermed en endring i hvordan konsesjonssystemet fungerte.

Den utvidelsen av statens ansvarsområde som panikkloven representerte kan sammenlignes med utvidelsen av reguleringen på alkohol på 1890-tallet. De norske og svenske statene innførte noen av de mest restriktive reguleringene på alkohol i verden gjennom høye avgifter og reduksjon i antall utsalgssteder.¹²⁰ I denne situasjonen gjennomregulerte staten for første gang en hel næring med et samfunnetisk formål. Dette brøt med samtidens sterke tro på individenes og markedenes frihet. Alkohol er selvsagt noe annet enn eiendom, men reguleringen av alkohol bærer visse likhetstrekk med bestemmelsene i panikkloven.

2.3. 1906-1909: Den restriktive utviklingen i reguleringen av skogressursene

Konsesjonsaken opptok stadig mer av den offentlige diskusjonen og ble det Even Lange betegnet som «det sentrale politiske spørsmål» mellom 1906 og 1909.¹²¹ Panikkloven var kun ment å vare inntil en mer permanent konsesjonslov ble ferdig utformet senere i 1906, men ble forlenget gjentatte ganger.¹²² Det viste seg vanskelig å ferdigstille en konsesjonslov da meningene om hvordan en slik lov skulle utformes var steile.

Det økonomiske spørsmålet om hvordan Norge skulle regulere naturressursene ble koblet opp mot den politiske prosessen som lå bak unionsoppløsningen. Denne sammenkoblingen av naturressurser og politisk selvstendighet bidrog til at den liberale grupperingen i stor grad endret prinsippene sine. Den nasjonalkapitalistiske grupperingens prinsipper om å regulere utenlandske investeringer og å favorisere norsk kapital fikk med dette flere støttespillere.¹²³ Den lokalistiske grupperingen og mange i skognæringen mente imidlertid at bestemmelsene i panikkloven ikke gikk langt nok.

Glommens Skogeierforening og Hedemarkens Amtsskogselskab sendte i sammenheng med forhandlingene om panikkloven inn sine meninger om regulering av skogressursene. Disse to høringsdokumentene illustrerer godt de ulike synene mange innen skognæringen hadde til en slik regulering. Dette var henholdsvis den største skogeierforeningen og skogskjøtselsforeningen langs Glomma-vassdraget. Hedemarkens Amtsskogselskab anså utviklingen hvor stadig mer skog havnet på utenlandske og utenbygdsboendes hender som uheldig.¹²⁴ Amtsskogselskabet ønsket derfor å beskytte den skogeiende bondestand ved å forby aksjeselskaper fra å kjøpe skog og legge mest mulig hindringer for utenbygdsboendes skogkjøp. Glommens Skogeierforening ønsket ikke å gå like langt som Amtsskogselskabet, da mange av dets medlemmer hadde eierinteresser i treforedlingsselskaper.¹²⁵ Glommens Skogeierforening anså kun utenlandsk kapital som uheldig, mens norske aksjeselskaper ikke ble nevnt i høringsbrevet deres. I panikkloven

---

¹¹⁹ Thue 1994: 66-67

¹²⁰ Sandvik 2018: 127

¹²¹ Haaland 1995: 60

¹²² Gjørsv 1959: 3

¹²³ Sejersted 2013: 46. *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. århundre*

¹²⁴ Dokument nr. 67. 1905/1906: 2. *Forestilling angaaende de fremsatte forslag om regulering af udlændingers adgang til at erhverve fast eiendom inden riget*

¹²⁵ Halberg 1999: 128

fikk Skogeierforeningens synspunkter størst gjennomslag, men i det lengre løp vant Amtsskogselskabets synspunkter frem.

Det første steget mot en permanent konsesjonslov etter innføringen av panikkloven kom med Bredal-komiteens innstilling i 1907.¹²⁶ Komiteen var nedsatt under Justis- og Politidepartementet av regjeringen Michelsen i 1906 og ble ledet av justisminister Johan Bredal.¹²⁷ Komiteens medlemmer representerte næringer som en mulig konsesjonslov ville berøre. Komiteens innstilling ble sendt ut på høring i 1907 og ble i starten av 1908 lagt frem med visse modifikasjoner som en proposisjon for Stortinget av Jørgen Løvlands regjering (V).¹²⁸ Den «Bredalske» proposisjon var for skogens henseende en blanding av nasjonalkapitalistisk og lokalistisk tenkning som var mer restriktiv enn panikkloven.¹²⁹

Et gjengående trekk i den «Bredalske» proposisjonen var de mange restriksjonene mot treforedlingsselskaper. Bakgrunnen for restriksjonene var en rekke anklager mot disse selskapene. For å unngå at selskaper brukte datterselskaper som stråmenn, måtte 2/3 av selskapenes aksjekapital være norsk og at offentlige hensyn ikke tale mot at konsesjon skulle gis.¹³⁰ Selskapene ble også anklaget for å forstyrre herredsøkonomiene. En av anklagene var at selskapene svekket herredenes skatteinntekter ved å trekke skattepenger ut av herredene.¹³¹

En annen anklage mot treforedlingsselskapene var at de drev sterk konjunkturhogst, noe lokalistene mente skogbøndene og de små skogeierne ikke kunne. Denne typen hugst førte, ifølge proposisjonen, til forstyrrelser i de lokale arbeidsmarkedene ved at skogene ble stående urørt i dårlige tider og sterkt hugget i med innleid arbeidskraft i gode tider. Dette argumentet er, sett i etterkant, sannsynligvis noe overdrevet. Treforedlingsselskapene hadde en betydelig arbeidsstokk som måtte holdes i aktivitet og skogen krevde aktiv drift for å opprettholde langvarig økonomisk fortjeneste. Argumentet var imidlertid innflytelsesrik i skogkonsesjonslovsdebattene, ettersom den nørte opp under skepsisen mot treforedlingsselskapenes rolle som skogeiere.¹³²

Den «Bredalske» proposisjon strandet på lovproposisjonsstadiet. Proposisjonen ble trukket tilbake kun en måned etter den ble lagt frem for Stortinget grunnet regjeringen Løvlands (V) avgang i 1908.¹³³

Gunnar Knudsen (V) overtok som statsminister fra Jørgen Løvland i 1908 og nedsatte kort tid etter en ny konsesjonskomite ledet av Johan Castberg. Regjeringen Knudsens oppfatning var at den forrige proposisjonen ikke i stor nok grad tok hensyn til skogbygdenes interesser.¹³⁴ Gunnar Knudsen uttalte selv at formålet med konsesjonspolitikken var «[...] i første række at prøve at bevare landets naturherligheter

---

¹²⁶ Ot. prp. nr. 11. 1908. *Angaaende utfærdigelse av en lov om erhvervelse av vandfald, bergverk, skog eller anden fast eiendom her i riket m.v.*

¹²⁷ Halberg 1999: 130

¹²⁸ Mjeldheim 2006: 88. *Den gyldne mellomvegen: Tema frå Venstres historie 1905-1940*

¹²⁹ For full oversikt over Bredal-komiteens proposisjon, se figur 1.

¹³⁰ Ot. prp. nr. 3. 1908: 11

¹³¹ Ibid: 2. *Angaaende utfærdigelse af en lov indeholdende tillæg til lov om adgang til at erhverve skog, bergverk eller vandfald av 12te juni 1906*

Denne proposisjonen inneholder komiteens uttalelser vedrørende skogparagrafene i konsesjonsloven.

¹³² O.tid. 1909: 1621. Utskiftningsmann Hallvard Thorbjørnsen Kloster fra Søndre Bergenshus amt Ot. prp. nr. 1. 1909: 77

¹³³ Fuglum 1989: 110. *En skute – en skipper. Gunnar Knudsen som statsminister*

¹³⁴ Ot. med. nr. 5. 1908: 2. *Angaaende tilbakekaldelse av proposition til lov om erhvervelse av vandfald, bergverk, skog eller anden fast eiendom her i riket m.v.*

for landets egne indvaanere». ¹³⁵ Castberg-komiteens innstilling og senere proposisjon bygde videre på Bredal-komiteens arbeid, men med flere restriksjoner utenbygdsboendes og aksjeselskapers muligheter til å kjøpe skogeiendom.

Et av de nye forslagene i den «Castbergske» proposisjon var å opprette en egen skogkonsesjonslov fremfor å behandle vannkraft, bergverk og skog i samme konsesjonslov. Begrunnelsen for dette forslaget var at det ikke var nødvendig med store kapitalinvesteringer i anlegg og maskiner for å drifte skogene, til forskjell fra vannkraft og bergverk. ¹³⁶ En egen skogkonsesjonslov ble fremhevet som ønskelig av skogeierkomiteen i høringsrunden for Bredal-komiteens innstilling. Forslaget om å innføre en egen skogkonsesjonslov bygde dermed videre på tidligere lovproposisjoner. Herredenes forkjøps- og ekspropriasjonsrett kom imidlertid til å oppta mye av oppmerksomheten i debattene om skogkonsesjonsloven.

Den «Castbergske» proposisjonen bar preg av at den lokalistiske grupperingen hadde fått større gjennomslag enn hva den hadde fått i den «Bredalske» proposisjon. Proposisjonen var en plattform sosialradikale, storindustrikskeptiske bønder og sosialistiske industrialister kunne enes om. ¹³⁷ Kommunal forkjøpsrett på alle konsesjonspliktige skogkjøp skulle sikre herredene en måte å få tilgang til å kjøpe skog, noe herredene senere kunne selge til innenbygdsboende. ¹³⁸

På tross av de høylytte diskusjonene på Stortinget møtte paragrafene om forkjøpsretten ingen stor motstand. Alle paragrafene om forkjøpsretten unntatt én ble enstemmig bifalt av Odelstinget. ¹³⁹ Ekspropriasjonsretten fikk dog ikke den samme støtten som forkjøpsretten gjorde og ble dermed utsatt til behandling på et senere tidspunkt.

Figur 2: Sammenligning av «Bredalske» og «Castbergske» proposisjon med den endelige skogkonsesjonsloven av 1909

Målsettinger	«Bredalske» proposisjon ¹⁴⁰	«Castbergske» proposisjon ¹⁴¹	Konsesjonsloven av 1909 ¹⁴²
Forhindre utenlandsk økonomisk/politisk dominans	- Kun norske selskaper - Norsk bestyrelse og 2/3 norsk kapital - Utenlandske statsborgere kan kun eie maksimalt 100	- Kun norske selskaper - Norsk bestyrelse og 2/3 norsk kapital - Utenlandske statsborgere kan kun eie maksimalt 100	- Kun norske selskaper - Norsk bestyrelse og 100% norsk kapital - Utenlandske statsborgere kan kun eie maksimalt 100

¹³⁵ Knudsen 1909: 25. *Utdrag av statsminister Gunnar Knudsens foredrag paa Hamar og i Lier*

¹³⁶ Ot. prp. nr. 1. 1909: 79.

Det ble ansett å være nok norsk kapital til å dekke skogmarkedets behov og at utenlandske selskap ikke hadde noe nytt å bidra med av innsikt og faglig dyktighet, til forskjell fra bergverk og vannkraft.

¹³⁷ Sejersted 2013: 47

¹³⁸ Ot. prp. nr. 1. 1909: 39. *Angaaende utfærdigelse av 1. lov om erhvervelse av almindelig fast eiendom, vandfald og bergverk m.v., 2. lov om erhvervelse av skog*

¹³⁹ O.tid. 1909: 1735, 1741, 1743. Det var avstemningen om paragraf 29 som ikke var enstemmig. Uenigheten gikk ut på hvorvidt tvangsauksjon skulle være inkludert i lovteksten tilknyttet forkjøpsretten. Forslaget om å beholde tvangsauksjon i paragrafen ble bifalt med 63 mot 21 stemmer.

¹⁴⁰ Ot. prp. nr. 11. 1908

¹⁴¹ Ot. prp. nr. 1. 1909

¹⁴² Bachke 1910. *Koncessionslovene: (Lov nr. 4 om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom og nr. 5 om erhvervelse av skog – av 18 september 1909*

	hektar skog innen herredet	hektar skog innen herredet	hektar skog innen herredet
Regulere skogselskaper	<ul style="list-style-type: none"> - Kun norske selskaper - Norsk bestyrelse og 2/3 norsk kapital - Selskaper er konsesjonspliktig over 100 hektar skog i samme herred 	<ul style="list-style-type: none"> - Kun norske selskaper - Norsk bestyrelse og 2/3 norsk kapital - Selskaper er konsesjonspliktig over 100 hektar skog i samme herred 	<ul style="list-style-type: none"> - Kun norske selskaper - Norsk bestyrelse og 100% norsk kapital - Selskaper er konsesjonspliktig over 100 hektar skog i samme herred eller mer enn 1/10 av herredets totale skogareal
Fremme offentlig eierskap	<ul style="list-style-type: none"> - Ingen spesifiserte forslag 	<ul style="list-style-type: none"> - Forkjøpsrett til herredene - Ekspropriasjonsrett til herredene 	<ul style="list-style-type: none"> - Forkjøpsrett til herredene - Ingen ekspropriasjonsrett
Preferanse for norsk eierskap	<ul style="list-style-type: none"> - Konsesjonsfrihet for stat, herreder og norske statsborgere 	<ul style="list-style-type: none"> - Konsesjonsfrihet for stat, herreder og norske statsborgere 	<ul style="list-style-type: none"> - Konsesjonsfrihet for stat, herreder og norske statsborgere
Regulere norsk eierskap/hindre spekulasjon	<ul style="list-style-type: none"> - Selskaper er konsesjonspliktig over 100 hektar skog i samme herred - Utenbygdsboende eller ansatte ved treforedlingsbedrifter er konsesjonspliktig ved eiendomskjøp som sammen med tidligere eid eiendom utgjør over 500 hektar. - Konsesjonsfri ved tvangsauksjon 	<ul style="list-style-type: none"> - Selskaper er konsesjonspliktig over 100 hektar skog i samme herred - Utenbygdsboende eller ansatte ved treforedlingsbedrifter er konsesjonspliktig ved eiendomskjøp som sammen med tidligere eid eiendom utgjør over 300 hektar eller mer enn 1/10 av herredets totale skogareal 	<ul style="list-style-type: none"> - Selskaper er konsesjonspliktig over 100 hektar skog i samme herred - Utenbygdsboende eller ansatte ved treforedlingsbedrifter er konsesjonspliktig ved eiendomskjøp som sammen med tidligere eid eiendom utgjør over 500 hektar eller mer enn 1/10 av herredets totale skogareal - Norske herreder trenger konsesjon for å kjøpe eiendom over 500 hektar eller 1/10 av herredets totale skogareal i et annet herred. - Innenbygdsboende trenger konsesjon hvis hen tidligere eier mer enn 1/5 av herredets totale skogareal.

			- Konesjonsfri ved tvangsauksjon
Fremme lokalpolitiske og -økonomiske interesser	- Konesjonsfrihet på skogeiendom gjennom arv, ekteskap eller odelsløsning - Skogutvalg på amtsnivå har ansvar for å holde oversikt over hvorvidt skogkjøpene krever konesjon - Betingelser for konesjon kan settes til konesjonssøker	- Konesjonsfrihet på skogeiendom gjennom arv, ekteskap eller odelsløsning - Skogutvalg på herredsnivå skal sammen med herredsstyret presentere lokale forhold og vurderinger av kjøpet. - Forkjøpsrett til herredene - Ekspropriasjonsrett til herredene - Betingelser for konesjon kan settes til konesjonssøker	- Konesjonsfrihet på skogeiendom gjennom arv, ekteskap eller odelsløsning - Skogutvalg på herredsnivå skal sammen med herredsstyret presentere lokale forhold og vurderinger av kjøpet. - Forkjøpsrett til herredene - Ingen ekspropriasjonsrett - Betingelser for konesjon kan settes til konesjonssøker

Da skogkonesjonsloven trådte i kraft den 18. september 1909 hadde loven blitt strengere enn hva den «Castbergske» proposisjonen la opp til.¹⁴³ Dette skjedde ved at den lokalistiske grupperingen fikk gjennomslag i konesjonslovsdebattene for en rekke innskrenkninger i hvem som fikk kjøpe norske skogeiendommer. Innskrenkningene var til fordel for herredene og de mindre skogeiende bøndene. Som stortingsrepresentant Hallvard T. Kloster fra konsoliderte Venstre uttalte under debatten: «Det er kun et slags beskyttelsessystem lige overfor herrederne, som man agter her at sætte i gang».¹⁴⁴

Herredene fikk til en viss grad bestemme egne konesjongrensene. Når skogkonesjonsloven trådte i kraft var konesjongrensene i alle herreder satt til 500 hektar.¹⁴⁵ Herredene kunne deretter søke tillatelse fra regjeringen om å endre konesjongrensene. Konesjongrensene kunne maksimum være 2500 hektar eller minimum 100 hektar. I tilfeller hvor mer enn en tredjedel av et herreds totale skogareal var eid av utenbygdsboende eller selskaper kunne herredene søke tillatelse fra regjeringen om å forby disse gruppene fra å kunne kjøpe ytterligere skogeiendom.¹⁴⁶

Det var spesielt aksjeselskapenes og utenbygdsboendes muligheter til å kjøpe skogeiendom som ble innskrenket. Utenlandske aksjeselskaper var utelukket fra å overhodet kunne kjøpe skogeiendom. Norske aksjeselskaper måtte ha 100 prosent norsk kapital og bestyrelse for å kunne søke konesjon. Utenbygdsboende var også konesjonspliktige med det formål å hindre spekulasjon på skogeiendommer. Selv innenbygdsboende skogeiere måtte søke konesjon hvis de eide mer enn 1/5 av

¹⁴³ For å se den endelige lovens hovedpremisser, se figur 1.

¹⁴⁴ O.tid. 1909: 1621. Utskiftningsmann Hallvard Thorbjørnsen Kloster fra Søndre Bergenshus amt

¹⁴⁵ Bachke 1910: 52

¹⁴⁶ Ibid: 54

herredets totale skogareal. Både norsk og utenlandsk kapital ble dermed begrenset gjennom skogkonsesjonsloven.

Begrensningene mot utenbygdsboende skulle fungere på flere måter enn begrensningene mot treforedlingsselskapene. Anklagene som ble rettet mot treforedlingsselskapene ble også til en viss grad rettet mot utenbygdsboende. Restriksjonene mot utenbygdsboende skulle imidlertid også fungere som et hinder mot spekulasjon på skogeiendommer. Etterspørselen etter tømmer var stadig stigende og det var gode penger å hente hvis prisstigningen fortsatte.¹⁴⁷ Restriksjonene i skogkonsesjonsloven skulle dermed ikke kun stoppe spesifikke grupperes skogkjøp, de skulle også hindre fremtidige skadelige utviklinger som spekulasjon.

Bestemmelsene for hvilke konsesjonsbetingelser som kunne settes var strengere i konsesjonsloven for bergverk og vannkraft enn i skogkonsesjonsloven. Det ble ikke åpnet for hverken hjemfallsrett eller avgiftsbestemmelser på skogeiendom. Årsaken til dette oppsummerte Bernt Holtsmark fra Høyre godt i et av innleggene han holdt underveis i konsesjonslovsdebattene:

Jo flere betingelser der kan sættes for afhændelse, desto mindre er eiendommens værdi, og det kunde nok hende, at bønderne [...] kunde komme til at sukke naar de skulde sælge sin eiendom. Den gang der var tale om at sælge Hofgaards eiendom, gjorde det ikke de enkelte mindre bønder noget synderlig, men den dag de enkelte bønder skal sælge sin eiendom paa betingelser, som nedsætter værdien, kan det hende, de sukker. Det er af interesse for eiendomsværdierne, at vi har taget dette forbehold. Det er det enkle forhold.¹⁴⁸

Skogkonsesjonsloven ble utarbeidet med hensyn til mindre skogeiere og skogbønder som var avhengig av gårdskogen for å opprettholde gårdsbrukene. Eiendomsverdiene måtte også tas hensyn til, ettersom skogeiendom kunne brukes som lånepant til drift av skogene. Alt ved skogkonsesjonsloven var imidlertid ikke avgjort. Ekspropriasjonsretten var satt på vent inntil videre behandling.

2.4. Ekspropriasjonsrettens skjebne og revisjon av skogkonsesjonsloven

Det ble aldri noe av den kommunale ekspropriasjonsretten. Det er imidlertid nyttig å undersøke hvordan og hvorfor ekspropriasjonsretten ikke ble innført i loven. Dette fordi det gir en innsikt i hvor langt datidens politikere var villig å gå for å regulere de norske naturressursene.

Ekspropriasjonsretten ble først lagt frem for Stortinget i 1908 i egen proposisjon i sammenheng med Bredal-komiteens arbeid. Bakgrunnen var at en rekke skogherreder i 1907 hadde bedt regjeringen om hjelp til å hindre treforedlingsselskaper fra å gjennomføre en rekke store skogkjøp.¹⁴⁹ Forslaget om ekspropriasjonsrett innebar at

---

¹⁴⁷ Halberg 1999: 207-208. *Bjelker i bygde-Norge: Skogeierorganisasjonen og skogbruksnæringen 1894-1994 med fokus på Glomma-vassdraget*

¹⁴⁸ O.tid. 1909: 1671. Landbruksskolebestyrer Bernt Holtsmark fra Akershus amt.

Den omtalte «Hofgaard» var et stort skogkompleks i Vestfold eid av oberstløytnant Hofgaard som sammen med et annet stort skogkompleks ble solgt til A/S Børresen 9. mars 1909. Det ble satt konsesjonsbetingelser om at selskapet måtte bidra med midler til en fattigkasse ved en eventuell driftsstans i det nye treforedlingsanlegget i Lier herred. Selskapet måtte også forsyne herredet med billig elektrisitet fra vannkraftanlegget de ønsket å anlegge. RA/S-

1252/F/Fd/Fda/L0003/LD1048.1907.S/LD1048.1909.S. Anders Børresen ønsker å kjøpe skogeiendommer fra Hofgaard og Stibolt i Lier, Øvre Eker, Nedre Eker og Modum herreder.

¹⁴⁹ Indst. O. III. 1909: 27. *Indstilling fra den forenede justis- og landbrukskomite angaaende udfærdigelse af en lov om erhvervelse af skog*

herredene kunne søke konsesjon for å tvinge store skogeiere til å selge sine skogeiendommer «[...] for at sikre en naturlig utvikling av herredets næringsdrift eller dets økonomiske trivsel».¹⁵⁰ Proposisjonen ble imidlertid trukket tilbake og vedlagt som et eget kapittel i den «Castbergske» proposisjon.

Da ekspropriasjonsretten ble lagt frem på nytt for Stortinget i 1909 var et stort mindretall i konsesjonskomiteen for å innføre ekspropriasjonsretten.¹⁵¹ Voteringen i Odelstinget var også jevn, hvor 49 mot 39 stemmer var for utsette behandlingen av lovkapitlet om ekspropriasjonsretten til senere behandling.¹⁵² Lovkapitlet havnet dermed i limbo frem til den omsider ble bragt frem igjen i 1915.

Ifølge Even Lange var stortingsvalget i 1909 årsaken til at det ble satt en midlertidig stopp i ytterligere endringer av konsesjonslovene.¹⁵³ Wollert Konows (SB) Frisinnede Venstre og regjeringspartner Høyre vant stortingsvalget i 1909 og satt med regjeringsmakta mellom 1910-12. Frisinnede Venstre og Høyre gikk til valg med vern av den private eiendomsretten som hovedformål.¹⁵⁴ Konsesjonslovene som ble vedtatt under Gunnar Knudsens regjering i 1909 var kontroversiell for mange grunnet inngripenen i den private eiendomsretten. Ifølge Lange kunne næringslivet leve med reguleringene i skogkonsesjonsloven, det var heller måten reguleringene ble innført på som var problematisk.¹⁵⁵ Leiv Mjeldheim fremhever også at en del av Frisinnede Venstres stortingsrepresentanter støttet konsesjonslovene.¹⁵⁶ Wollert Konows (SB) regjering ville dermed antagelig ikke fått flertall dersom den ønsket å myke opp reguleringene. Det ble dermed satt en midlertidig stopp for endringer i skogkonsesjonsloven.

Mottakelsen av ekspropriasjonsretten var blandet, både på Stortinget og blant interesseorganisasjonene for skognæringen. Hedemarkens Amtsskogselskab var av den oppfatning at ekspropriasjonsretten ikke ville bli et effektivt virkemiddel.¹⁵⁷ Verdien på skogeiendommene ville være større enn hva herredenes økonomiske spillerom tillot dem å ekspropriere. Glommens skogeierforening var enig med Amtsskogselskabet, men fant også at en slik rett var rettslig betenkelig. Norske treforedlingselskaper på sin side forholdt seg generelt kritisk til alle restriksjoner på deres muligheter til å kjøpe skogeiendommer. Dette fordi selskapene fryktet at restriksjonene ville forstyrre tilgangen deres på tømmer.

På Stortinget vektla motstanderne og forkjemperne av ekspropriasjonsretten ulike sider ved mulighetene retten gav. Motstanderne støttet Glommens skogeierforenings bekymring om at grunnlaget for hva som gav rett til ekspropriasjon var for vagt.¹⁵⁸ Ekspropriasjon kunne ifølge lovteksten skje for å sikre herredenes «økonomiske trivsel», en formulering som kunne innebære så meget. Forkjemperne av loven var uenige i

---

¹⁵⁰ Ot. prp. nr. 1. 1909: 118. §36. En innenbygdsboende ble definert som stor skogeier hvis hen eide over 1/5 av herredets totale skogareal, mens utenbygdsboendes grense var 1/10. O.tid. 1909: 1756.

¹⁵¹ Indst. O. III. 1909: 28. Konsesjonskomiteen var komiteen som hadde ansvaret for å utarbeide lovparagrafene i proposisjonene til konsesjonslovene. Flertallet mot ekspropriasjonsretten var på 9 medlemmer og mindretallet for på 7 medlemmer. Flertallet besto av representanter fra Samlingspartiet og Venstre, mens mindretallet besto kun av representanter fra Venstre.

¹⁵² O.tid. 1909: 1766

¹⁵³ Lange 1985: 80. *Treforedlingens epoke 1875-1970. Fra Linderud til Eidsvold Værk*

¹⁵⁴ Mjeldheim 1955: 73. *Ministeriet Konow 1910-1912: En studie i parlamentarisme og partipolitikk*

¹⁵⁵ Lange 1985: 80

¹⁵⁶ Mjeldheim 1955: 76

¹⁵⁷ Ot. prp. nr. 1. 1909: 143-144

¹⁵⁸ O.tid. 1909: 1760. Professor Fredrik Stang den yngre fra Kristianias amt

motstandernes tolkning og mente at forkjøps- og ekspropriasjonsrettene utfylte hverandre.¹⁵⁹ For forkjemperne ville ekspropriasjonsretten bryte opp de allerede etablerte store skogeierne, mens forkjøpsretten ville hindre at ytterligere skogeiendommer ble samlet på et fåtalls eieres hender.

Det fremgår av kildematerialet at skogkonsesjonsloven ble tatt opp til revisjon i 1915 av to årsaker. Den første årsaken var en rekke omgåelser av skogkonsesjonsloven. Den andre årsaken var endringer i konsesjonspraksisen i 1913, noe som medførte krav om ytterligere restriksjoner i loven.¹⁶⁰ Den første årsaken vil undersøkes i avsnittene under, mens den andre vil undersøkes nærmere i kapittel tre.

En måte skogkonsesjonsloven ble omgått på var skogkjøp gjennom tvangsauksjon. Skogkjøp gjennom tvangsauksjon var ikke konsesjonspliktig. Dette åpnet for at norske statsborgere kunne omgå konsesjonslovgivningen ved å fremtvinge tvangsauksjon og deretter kjøpe eiendommen konsesjonsfritt.¹⁶¹ For å hindre denne typen omgåelser ble kjøp ved tvangsauksjoner likestilt med ordinære skogkjøp i 1916.

Allerede under konsesjonslovsdebattene i 1909 trakk motstanderne av de mer vidtrekkende restriksjonene i loven frem mulighetene til å omgå loven gjennom tvangsauksjon.¹⁶² Årsaken til at dette ikke kom inn med loven i 1909 var frykten for at konsesjonspliktige tvangsauksjoner ville presse ned prisene på skogeiendommer i distriktene ettersom potensielle kjøpere ville være få og prisene potensielt lavere. Da saken ble tatt opp i stortingsdebattene om revisjonen i 1915, valgte Stortinget å utsette behandlingen av forslaget om konsesjonspliktige tvangsauksjoner til saken var mer utredet.¹⁶³ Etter ett års utredning ble tvangsauksjoner konsesjonspliktig i 1916.¹⁶⁴

En annen endring ved revisjonen av 1915 var et krav om at alle gårdsbruk måtte ha nok skog til hus- og gårdsbehov hvis skogen ble frasolgt eiendommen. Dette ble innført for å hindre spekulasjon på skogeiendom. En rekke gårdsbruk hadde blitt kjøpt opp og deretter fraskilt gårdsskogene grunnet de stigende prisene på tømmer.¹⁶⁵ Dette vanskeliggjorde driften på mange av gårdsbrukene ved at gårds- og husbehov ikke lenger kunne dekkes gjennom gårdsskogene. Inspirasjonen for denne endringen var hentet fra den tidligere nevnte Norrlandslagen i Sverige, hvor lignende spekulasjon hadde forekommet.

Også forretningsbankers muligheter til å få konsesjon ble innskrenket. Dette hadde bakgrunn i en frykt for at det skulle dannes banker som eksklusivt drev med spekulasjon på skogkjøp.¹⁶⁶ Forretningsbanker fikk derfor kun konsesjon for å redde pantfordringer de hadde på skogeiendom som følge av 1915-revisjonen.

---

¹⁵⁹ Ibid: 1758. Statsadvokat Johan Castberg fra Kristians amt

¹⁶⁰ Indst. O. XXII. 1915: 1. *Indstilling fra spesialkomiteen om utfærdigelse av en lov om forandringer i lov om erhvervelse av skog av 18de september 1909*

¹⁶¹ Et eksempel på dette er Thorstein Haugan som i 1915 ved minst to kjøp i løpet av kort tid fikk utlyst tvangsauksjon på eiendommer han ble nektet konsesjon på. Ved begge tvangsauksjoner var han eneste byder og fikk dermed ervervet eiendommene på lovlig vis. RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0016/LD4423.1915.S/LD5123.1915.S; Thorstein Haugan, Drammen, kjøp av Garhammer skog.

¹⁶² O.tid. 1909: 1658. Professor Fredrik Stang den yngre fra Kristianias amt

¹⁶³ O.tid. 1915: 1736. *Forhandlinger i Odelstinget*

¹⁶⁴ O.tid. 1916: 864. *Forhandlinger i Odelstinget*

¹⁶⁵ Augdahl 1920: 17-18. *Skogkonsesjonsloven: Lov om erhvervelse av skog av 18. september 1909 med ændringslove av 13. august 1915 og 26. juli 1916: med kommentar*

¹⁶⁶ Indst. O. XIX. 1916: 4. *Indstilling fra spesialkomiteen om utfærdigelse av lov om forandring i lov om erhvervelse av skog av 18de september 1909 med ændringslov av 13de august 1915*

Ekspropriasjonsretten ble imidlertid ikke tatt opp til behandling på Stortinget nok en gang. Årsaken til dette var at Justis- og politidepartementet fant at ekspropriasjonsretten var av det omfang at saken krevde særskilt behandling.¹⁶⁷ Dette markerte slutten for ekspropriasjonsretten i konsesjonsloven, ettersom den ikke ble bragt frem for ny behandling etter denne proposisjonen.

Selv om ekspropriasjonsretten ikke ble innført, ble det offentliges muligheter til å kjøpe skogeiendom styrket. Forkjøpsretten ble utvidet til at også staten hadde forkjøpsrett på alle skogeiendommer over 100 hektar.¹⁶⁸ Dette markerte slutten på ytterligere betydningsfulle endringer i skogkonsesjonsloven.

2.5. Utenlandsk, aksjeselskapers og utenbygdsboendes andel av norske skoger i 1908

Restriksjonene i skogkonsesjonsloven var for det aller meste rettet mot de tre gruppene utlendinger, aksjeselskaper og utenbygdsboende. Bakgrunnen for disse restriksjonene var en rekke innflytelsesrike argumenter fra skogeiere og den lokalistiske grupperingen som har blitt undersøkt tidligere i kapitlet. Det er imidlertid interessant å undersøke hvor stor eierandel disse tre gruppene hadde av skogeiendom i Norge. Hvis gruppenes eierandel var liten vil anklagene mot gruppene fremstå som noe overdrevet. For å gjennomføre denne undersøkelsen benyttes en oversikt over de tre gruppenes andel av norske skogeiendommer utarbeidet på Stortingets vegne i sammenheng med den «Bredalske» proposisjon i 1908.

Et sentralt aspekt ved skogkonsesjonsloven var som tidligere nevnt å forby utenlandske selskapers og statsborgeres skogkjøp. Tabell 2 viser imidlertid at utenlandsk skogeierskap ikke var like omfattende som debattene tilsa. Utlendinger hadde kun skogeierskap av betydning i Hedemarkens amt, hvor de eide nesten ti prosent av verdien til amtets skoger og syv prosent av amtets totale skogareal. Andre betydelige skogsamt som Nordlands amt og Nordre Trondhjems amt hadde ikke samme grad av utenlandsk eierskap i verken verdi eller utstrekning som i Hedemarkens amt. Frykten for utenlandsk kapital kan dermed ha vært noe overdrevet under konsesjonslovsdebattene.

En forklaring for hvorfor utenlandsk kapital i stor grad ble utestengt fra å kjøpe norske skogeiendommer kan være Sanders, Sandvik og Storlis funn at norske treforedlingsbedrifter var internasjonalt konkurransedyktige i samtiden.¹⁶⁹ Det var dermed ikke et stort behov for utenlandsk kapital for å etablere en treforedlingsindustri i Norge på samme måte som det var for utbygging av norsk vannkraft. Restriksjonene mot utenlandske skogkjøp kan dermed i lys av Sanders, Sandviks og Storlis funn forstås som et hinder mot nyetablering av utenlandske treforedlingsselskaper i Norge. Dette hinderet beskyttet norske treforedlingsselskaper mot utenlandsk konkurranse om de norske skogressursene.

Tabell 1: Utlendingers skogeierskap 1908¹⁷⁰

Amt	Prosent av amtets areal	Areal km ²	Prosent av amtets skogs verdi	Verdi 1000 kroner
1. Hedemarken	7,02	875,83	9,76	9 839,6

¹⁶⁷ Ot. prp. nr. 17. 1915: 2-3. *Om forandringer i lov om erhvervelse av skog 18de september 1909*

¹⁶⁸ O.tid. 1915: 1754. §35b.

¹⁶⁹ Sanders, Sandvik & Storli 2019: 55-56

¹⁷⁰ Ot. prp. nr. 3. 1908: 15. *Bilag 3: Den av utlændinger eiede skog*. Se tabell 4 for oversikt over hvilke fylker amtene tilsvarte.

2. Nordland	1,49	52,50	1,95	115,0
3. Nordre Trondhjem	1,53	79,45	1,62	360,0
4. Bratsberg	1,19	67,26	1,06	501,6
5. Lister og Mandal	0,40	7,37	0,97	110,0
6. Buskerud	0,20	9,80	0,49	230,0
7. Søndre Trondhjem	0,45	25,50	0,31	50,0
8. Jarlsberg og Larvik	0,14	1,86	0,18	28,0
9. Romsdal	0,24	6	0,15	17,0
10. Nedenes	0,08	2,59	0,06	16,46
11. Smaalenene	0,02	0,5	0,03	10,0
12. Akershus	0,017	0,58	0,007	3,0
13. Nordre Bergenhus	0,013	0,29	0,005	0,4
14. Søndre Bergenhus	0,005	0,10	0,004	0,4

Tabell 3 viser at utenbygdsboendes og aksjeselskapers andel av norske skogeiendommer i 1908 var betraktelig høyere enn utlendingers andel. Det går igjen i tabellen at alle amt med betydelige skogarealer hadde utenbygdsboende skogeierskap på minst ti prosent av amtets areal og verdi.¹⁷¹ Nordland, Lister og Mandal og Nedenes var unntak fra dette.

Statistikken for Nordland er interessant på flere måter. Hverken utenlandske eller utenbygdsboende eide skogareal av betydning i Nordlands amt på tross av at det var et betydelig skogsamt. Nordland var som tidligere nevnt blant de amtene hvor frykten for utenlandsk eierskap av skog bidrog til statsborgerloven av 1888. Et annet interessant aspekt ved statistikken fra Nordland er at utlendinger eide mer skog enn utenbygdsboende gjorde, noe som er ulikt de andre betydelige skogsamtene. Nordland var dermed et unntak på alle de tre grupperingenes andel av skogeiendommene sammenlignet med andre tilsvarende amt.

Statistikken i tabell 3 viser ikke hele bildet i fordelingen av skogressursene i Norge. Forskjellene mellom herredene skjules ved at tallene presenteres på amtsnivå. I enkelte herreder var utenbygdsboendes og aksjeselskapers skogeierskap særdeles omfattende. Et eksempel på dette var Meraker herred i Nordre Trondhjems amt hvor 95 prosent av

¹⁷¹ Se vedlegg 1 for liste over alle konsesjoner til treforedlingselskaper i perioden 1909-28. Se kapittel 5.5. for gjennomgang av lignende tall fra 1927 og sammenligning med tallene fra 1908.

herredets skogareal var eid av utenbygdsboende og aksjeselskaper.¹⁷² Selv om tabellen gir et godt overblikk over de tre gruppernes eierandeler, så vises ikke alle ulikheter innad i landet.

Tabell 2: Utenbygdsboendes og aksjeselskapers skogeierskap 1908¹⁷³

Amt	Prosent av amtets areal	Areal km ²	Prosent av amtets skogs verdi	Verdi 1000 kroner
1. Akershus	27,2	911,7	32,0	13 968
2. Nordre Trondhjem	25,8	13 337,1	30,2	6 724
3. Hedemarken	20,8	2585,8	29,3	29 547
4. Jarlsberg og Larvik	23,5	319,8	20,4	3 194
5. Bratsberg (uten Bamle)	13,6	773,0	17,3	8 183
6. Buskerud	15,0	744,2	16,5	7 857
7. Kristian	10,2	558,9	15,9	6 828
8. Søndre Trondhjem	10,8	604,7	13,6	2 222
9. Smaalenene	15,6	391,7	11,7	4 024
10. Nedenes	9,6	332,6	9,1	2 457
11. Lister og Mandal	2,7	50,1	2,0	227
12. Nordland	0,7	24,7	1,9	112
13. Søndre Bergenhus	4,3	85,4	1,8	208
14. Romsdal	1,4	35,1	1,5	170
15. Nordre Bergenhus	0,4	9,2	0,6	51
16. Stavanger	0,1	0,96	0,1	6

Tallene fra tabell 2 og 3 kan også forklare noen aspekter ved konsesjonslovsdebattene som ble preget av hvor i landet stortingsrepresentantene kom fra. Stortingsrepresentantene fra Vest- og Sørlandet var gjennomgående skeptisk til den

¹⁷² Ot. prp. nr. 3. 1908: 4

¹⁷³ Ibid: 1515. *Bilag 3: Den av utenbysboende [sic] eiede skog*

Ibid: 5. Utenbygdsboende ble definert som norske statsborgere som ikke hadde bodd i herredet hvor skogeiendommen lå i minst tre år. Aksjeselskaper er medregnet som utenbygdsboende i denne tabellen.

kommunale forkjøpsretten. Representant Nils Johansen Hestnes fra konsoliderte Venstre oppsummerte disse politikernes ståsted godt underveis i debatten:

Efter min mening kan denne lov om forkjøpsret i sine virkninger næsten blive verre end den, som kommer efter i 3dje kapitel, nemlig den om ekspropriation; for ved ekspropriationsloven, og saaledes, som den tidligere har vært praktiseret, der er man ialfald sikker paa en ting, at man faar sin eiendom godt betalt, hvis den bliver taget ved ekspropriation. Men her? Nei, forkjøpsretten til skogeiendom (skoggrund) kan blive misbrukt paa samme maade, som forkjøpsretten har været misbrukt i kystdistrikterne og fiskeridistrikternes indbyggere [...]. Man har kjæmpet en lang kamp i kystdistrikterne for at blive fri den slags forkjøpsret, som væreierne tidligere havde til fiskefangsten, som bliver bragt i land paa deres fiskevær. [...] Og saa er det merkelig, at naar man taler om denne forkjøpsret, saa nævner man bare disse store skogkomplekser paa mangfoldige, nær sagt, hundrede tusen maal. [...] De slags forhold er saa ekstraordinære, at man burde ikke med disse forhold for øie lægge hemmende og urimelige love af denne indgribende art paa den frie omsætning af skogeiendom og skoggrund, efterat omfattende koncessionslove nu er besluttet.¹⁷⁴

Forkjøpsretten på fisk som Hestnes omtalte var den tidligere værtvangen. Fiskere, spesielt langs Nordmøre, måtte selge fangsten til væreierne hvor fiskerne oppholdt seg.¹⁷⁵ Værtvangen ble avskaffet gjennom lovvedtak i 1892 og 1899, det seneste kun ti år før skogkonsesjonsloven ble vedtatt.¹⁷⁶ Erfaringer med misbruk av forkjøpsrett på fisk langs kysten bidro til at kystfylkene hadde et anstrengt forhold til ideen om forkjøpsrett på skog. I tillegg var forholdene langs kysten annerledes enn i de skogrike fylkene.

Skogstrekningene langs kysten var små og konsesjonsgrensene kunne dermed få andre følger for herredene langs kysten. Et middels stort skogkjøp i Hedemarkens amt kunne fort utgjøre en betydelig andel av et herreds skog i Rogalands amt.¹⁷⁷ Samtidig var mye av skogarealet langs kysten å finne langs bratte skrånninger og fjell. Betydelige deler av skogene falt dermed under vernskogloven som begrenset hvordan disse skogene kunne brukes.¹⁷⁸ Representanter som Nils Johan Hestnes trakk derfor frem at ytterligere kontroll på skogeiendom langs kysten gjennom forkjøpsretten ville ytterligere innskrenke kystbøndernes evne til å benytte gårdskogene.

Støtten for forkjøpsretten kan forstås etter geografi og andelen av utenlandsk, aksjeselskapers og utenbygdsboendes skogeierskap. Et av hovedargumentene for at forkjøpsretten skulle innføres var at herredene kunne kjøpe tilbake skog fra utenlandske statsborgere og utenbygdsboende. Det fremgår både i tabell 2 og 3 at de skogfattige fylkene på Vest- og Sørlandet hadde liten grad av både utenlandsk og utenbygdsboende skogeierskap. Til sammenligning eide utlendinger, aksjeselskaper og utenbygdsboende en betydelig andel av skogene i Hedemarkens amt.

Den høye graden av de tre gruppernes skogeierskap i Hedemarkens amt bidro til at interessegruppene fra amtet ble innflytelsesrike i konsesjonslovsdebattene. To slike sentrale interessegrupper fra Hedemarkens amt var de tidligere nevnte Hedemarkens Amtsskogselskab og Glommens skogeierforening. For disse to interessegruppene var

---

¹⁷⁴ O.tid. 1909: 1725. Gårdbruker Nils Johansen Hestnes fra Romsdals amt.

¹⁷⁵ Løseth 2019: 208. *Sosioøkonomisk struktur og økonomisk åtferd: Regionar i Fiskar-Noreg på 1800-talet i eit komparativt nordatlantisk perspektiv*

¹⁷⁶ Sandvik 2007: 49. *En mer demokratisk kapitalisme? Økonomi og samfunnsutvikling i Trøndelag*

¹⁷⁷ For et eksempel på dette se Ragnvald Blakstads konsesjonssøknad i Fjellberg herred i Søndre Bergenhus amt i 1918, kapittel 5.3.

¹⁷⁸ O.tid. 1909: 1725-1726. Gårdbruker Nils Johansen Hestnes fra Romsdals amt.

forkjøpsretten en sentral rettighet i skogkonsesjonsloven for å hjelpe herredene til å få skogeiendom tilbake på herredenes og innenbygdsboendes hender.

Det fremgår dermed av statistikken at graden av utlendingers, aksjeselskapers og utenbygdsboendes andel av skogeiendommene innen amtene og det lokale ressursgrunnlaget påvirket aksepten av utvidelser av statlige og kommunale retter som forkjøpsretten. Nordlands amt er imidlertid et unntak fra denne slutningen. Stortingsrepresentantene fra amtet hadde lenge vært kritisk til utenlandsk skogeierskap selv om utenlandsk og utenbygdsboende skogeierskap var lavere enn i de fleste andre amt.

2.6. Konklusjoner

Hvilke hovedmålsettinger lå bak skogkonsesjonsloven av 1909? Skogkonsesjonsloven ble bygd på et konsesjonssystem som hadde gjennomgått en lang utvikling fra 1888. Det opprinnelige konsesjonssystemet i statsborgerloven av 1888 ble opprettet for å forhindre utenrikspolitiske forviklinger og et vern av utsatte deler av norsk næringsliv mot utenlandsk kapital. Skogkjøp ble en sentral sak under statsborgerloven ettersom den første konsesjonsnektelsen ble rettet mot et skogselskap. Det ble imidlertid klart at konsesjonssystemet ikke fungerte som det skulle grunnet flere tilfeller med åpenlyse brudd på loven.

Follum-saken viste at konsesjonssystemet manglet virkemidler for å unngå brudd på lovene og hindre at naturressurser i økende grad ble samlet på færre og færre hender. Panikkloven ble derfor introdusert som en midlertidig løsning på problemet inntil en mer permanent løsning ble utarbeidet på Stortinget.

Panikkloven snudde om på konsesjonssystemet ved å forutsette at konsesjon måtte gis, ikke bare nektes i særtilfeller, og at visse konsesjonsbetingelser måtte settes. Panikkloven representerte med dette et brudd med det etablerte konsesjonssystemet ved at statens rettigheter ble utvidet til å kunne intervensjonere i private eiendomskjøp. Dette var en kontroversiell utvidelse av statens myndighetsområde ettersom den rørte ved den private eiendomsretten.

Økonomiske og politiske hensyn var i enda større grad overlappende etter unionsoppløsningen i 1905. Økonomisk suverenitet ble med dette ansett som en videreføring av den nyvunne politiske suvereniteten. Det ble derfor aktuelt med begrensninger på utenlandske selskapers og statsborgeres kjøp og eierskap av norske naturressurser.

Skogkonsesjonsloven av 1909 ble i stor grad utformet etter den lokalistiske grupperingens prinsipper. Sentrale prinsipper var restriksjoner på flere gruppers muligheter til å kjøpe skogeiendom samt hindre spekulasjon på skogeiendom. Spesielt treforedlingselskapenes skogkjøp ble trukket inn som et kritikkverdig forhold under utarbeidelsen av loven. Denne kritikken ble ofte ytret av herredsstyrene og lokale skogeiere, som ble viktige samarbeidspartnere med den lokalistiske grupperingen.

Utenlandsk kapital ble i stor grad hindret fra å kunne kjøpe norske skogeiendommer. Selskaper måtte ha 100 prosent norsk kapital og bestyrelse for å kunne kjøpe skog, mens utenlandske statsborgere bare kunne eie skog opptil hundre hektar innen et herred.

Det ble trukket skiller mellom nordmenn basert på hvor de bodde. Utenbygdsboende måtte søke konsesjon på skogkjøp. Dette ble innført for å redusere utenbygdsboendes

andel av herredenes skogeiendom, men også for å hindre spekulasjon på skogeiendom. Selv innenbygdsboende ble konsesjonspliktig hvis de eide betydelige skogarealer innen et herred.

De fire prinsippene for nordiske lands ressursreguleringspolitikk som Sanders, Sandvik og Storli presenterte i *Regulation of Natural Resources in the Nordic Countries 1880-1940* stemte overens med utformingen av skogkonsesjonsloven. Loven sikret innenlandsk eierskap av skogressursene gjennom å forby utenlandsk kapital fra å kjøpe skogeiendom, og gikk på noen måter lengre ved å skille mellom ulike former for innenlandsk kapital. Skogressursene skulle utnyttes for å bedre økonomisk vekst, dog vridd i retning av å støtte opp om lokale skogbønder, små skogeiere og herreder. Tanken bak loven var å sikre at flere nordmenn fikk ta del i eierskapet av norske skogressurser ved å regulere hvilke selskaper og store skogeiere som fikk kjøpe skogeiendom.

Det var spesielt utvidelsen av det offentliges rett til å intervensjonere i den frie omsetningen av skogeiendom som ble mest kontroversielt. Herredenes, og senere også statens, forkjøpsrett på alle konsesjonspliktige skogkjøp skulle sikre større innflytelse over fordelingen av de lokale skogressursene. Dette kunne være kommunale kjøp av skog for utparsellering til skogløse bønder eller å sikre staten og herredene et bredere økonomisk grunnlag. Forkjøpsretten skulle også hjelpe til å utvide herredenes økonomiske grunnlag gjennom skogeierskap.

Ekspropriasjonsretten ble imidlertid for kontroversiell til å bli innført. Den første forklaringen på dette er at forkjøpsretten ble ansett for å være effektiv nok til å ikke kreve ytterligere kommunale retter. Den andre forklaringen er at skogkonsesjonsloven ble ansett som radikal nok i 1909 til at det var nødvendig å moderere loven. Hvis loven ble for radikal risikerte dens forkjempere at påfølgende regjeringer forsøkte å redusere lovens omfang eller potensielt erstatte loven.

Skogkonsesjonsloven ble ikke endret av den konsesjonslovkritiske regjeringen til Wollert Konow (SB) etter stortingsvalget i 1909. Wollert Konows (SB) regjering ønsket å skape ro etter de voldsomme konsesjonslovsdebattene på Stortinget. I tillegg støttet en del av stortingsrepresentantene fra Konows (SB) Frisinnede Venstre konsesjonslovene. En ny debatt om endringer av loven ble derfor ansett som for ødeleggende til at det var verdt forsøket. Hvis den særdeles kontroversielle ekspropriasjonsretten ble innført er det rimelig å anta at Konows (SB) regjering hadde tatt et annet veivalg. Den andre forklaringen på ekspropriasjonsrettens skjebne fremstår dermed som den beste forklaringen.

Revisjonene av skogkonsesjonsloven i 1915 og 1916 markerte den siste substansielle endringen av loven. Skogkonsesjonsloven ble ikke avløst av en ny konsesjonslov på samme måte som loven for vannkraft og bergverk ble i 1917. Endringene gjorde skogkonsesjonsloven mer restriktiv enn den var i 1909, men ingen av endringene var like omfattende som vannkraftloven gjennomgikk i 1917. Loven hadde vist seg å være effektiv nok til å oppnå de formålene den ble skapt for til å ikke betinge ytterligere omfattende reguleringer fra staten.

Det lå fire hovedmålsettinger bak skogkonsesjonsloven: 1. Sikre lokalpolitiske og - økonomiske hensyn, 2. Unngå utenlandsk eierskap av skog, 3. Forhindre monopoldannelser og usunn konkurranse og 4. Forhindre spekulasjon i skogeiendommer.

Gunnar Knudsens uttalelser om konsesjonsloven i 1910, som utdraget i innledningen trakk frem, oppsummerte både konsesjonslovsdebattene og bestemmelsene i

skogkonsesjonsloven godt: «I det store og hele tør man vel si, at den har vundet bifald. Men paa den anden side er der jo mange, der har fundet, at deres interesser er blit krydset ved loven.»

Kapittel 3: Konesesjonspraksis 1909-15

Da Stortingets protokollkomite gjennomgikk konsesjonene som var gitt i 1909 fant den en tydelig utfordring som forvaltningen av skogkonsesjonsloven stod ovenfor:

Protokollkomiteen har gjennomgått alle de departementsforedrag, som ligger til grunn for regjeringens avgjørelser av de foreliggende konsesjonsandragender, og har herunder særlig heftet sig ved, at der ikke altid synes at foreligge den ensartethet i forholdenes bedømmelse, som kunde være ønskelig.¹⁷⁹

Landbruksdepartementet og regjeringen måtte ta mange hensyn i konsesjonssakene. I hver sak skulle de lokale skogutvalgene i hver av de omhandlede herredene samt herredsstyrene og Landbruksdepartementet gi sine uttalelser om saken. I tillegg kunne skogdirektøren og amtmennene trekkes inn for ytterligere uttalelser i saker hvor det oppstod tvil. Dette betød at sakene ofte var avhengig av lokale forhold og at saksbehandlingen derfor ville variere fra landsdel til landsdel.

De mange høringsinstansene kan forklares på flere måter. En forklaring på de mange høringsinstansene er Francis Sejersteds tese om at «det har vært vanskelig å legitimere sosial makt på annen måte enn gjennom demokratiske prosedyrer» i Norge.¹⁸⁰ Det var nokså utbredt i norsk offentlig forvaltning å benytte lokale høringsinstanser, så skogsakene vil dermed passe inn i en større helhet i forvaltningen. En annen forklaring er at de store lokale variasjonene i konsesjonssakene, for eksempel eiendomsforholdene og ressursgrunnlag, krevde teknisk og administrativt kyndige instanser. Hverken amtmennene eller skogdirektøren var demokratisk valgt, de var utpekt og skulle fungere som teknisk og administrativt kyndige i ulike forvaltningssaker. Dette gjør at deres deltakelse som høringsinstanser kan forstås som en måte for staten å sikre at skogeiendommene ble drevet på en forsvarlig måte. Amtmennene kunne også fungere som bindeledd mellom Landbruksdepartementet/regjeringen og herredene. Amtmennene hadde god innsikt i de lokale forholdene i amtene sine og kunne dermed utdype eller komme med en annen vurdering i sakene.

Et annet trekk konsesjonssakene preges av i denne perioden er spenningen mellom et vern av eiendomsretten og lokale hensyn. Spenningen mellom et vern av eiendomsretten og lokale hensyn passer inn under det Rune Slagstad har beskrevet som *venstrekapitalismen*. Venstrekapitalismen er beskrevet som et kompromiss mellom demokratisk rettferdighet og markedslogisk effektivitet.¹⁸¹ Dette kompromisset dannet, ifølge Slagstad, grunnlaget for måten staten ble styrt i perioden 1884-1935. Ved å drøfte spenningen mellom vernet av eiendomsretten og lokale hensyn gjennom venstrekapitalismen er det mulig å trekke slutninger som ikke kun gjelder skogsaker, men også hvordan statsapparatet fattet beslutninger i denne perioden.

Den private eiendomsretten ble ikke gjennomregulert av restriksjonene i skogkonsesjonsloven. Det var kun visse deler ved den frie omsetningen av skogeiendommer som ble regulert, som eksempel alle utenbygdsboendes skogkjøp over konsesjonsgrensene. Dette representerte imidlertid en utvidelse av statens myndighetsområde ikke alle var enige i var et gode for samfunnet.

---

¹⁷⁹ Indst. O. IV. 1910: 25. *Indstilling fra protokollkomiteen angaaende regjeringsprotokollernes gjennemgaaelse*

¹⁸⁰ Sejersted 2013: 26. *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. århundre*

¹⁸¹ Slagstad 1998: 134-135. *De nasjonale strategier. Revidert utvalg*

Konsesjonslovsdebattene på Stortinget ble særlig preget av spenningen mellom vern av eiendomsretten og lokale hensyn. Sentralt stod uenigheter om herredenes evne til å drive skogeiendommer på en fullt ut rasjonell måte. Dette fordi forkjøpsretten, et inngrep i den private eiendomsretten, ble innført for å bedre herredenes økonomi. Hvis det økonomiske grunnlaget for å innføre forkjøpsretten ikke var solid, ville det være større grunn til å fjerne den inngripende forkjøpsretten. Et eksempel på denne diskusjonen var stortingsrepresentant Odd Sverressøn Klingenberg fra Samlingspartiet som trakk frem saken om Værdalsbruget:

Men hvad som er en kjendsgjærning, og som man ikke kommer udenom, det er, at det første kommunen gjorde, da den havde erholdt disse herligheder, det var at søge at faa dem over paa aktieselskab, og den agter nu at føre proces for at faa opretholdt salget. Og hvorfor gjorde kommunen det? Det var vel fordi det var vanskelig for den at drive dette alene, den maatte have andre med.¹⁸²

Værdal herred fikk i 1908 lån av Stortinget til å kjøpe opp treforedlingselskapet A/S Værdalsbruget i tillegg til selskapets betydelige skogeiendommer innen herredet.¹⁸³ Det ble imidlertid fort lokal politisk strid i herredet om driftsmåten og herredet solgte derfor eiendommene i 1912. Det var imidlertid ikke alle på Stortinget som delte samme oppfatning som Klingenberg. Landbruksminister Foosnæs fra konsoliderte Venstre uttalte kort tid etter Klingebergs uttalelse at:

Ja, men en kommune har 2 hensyn at tage; den har ikke bare det hensyn, at den skal hugge, naar der er toppriser, for at bringe du mest mulig af skogen som de store skogkjøbsselskaber. Men en kommune har et andet hensyn, og det er at skaffe sine mindre bemidlede folk, sine arbejdere stadig sysselsættelse, for at de ikke skal falde fattigvæsenet til byrde. Det hensyn vil en kommune tage; men det vil ikke den fremmede skogeier gjøre. Kommunen behøver ikke stedse kun at tage hensyn til høiestepriser; den kan godt staa sig paa at holde en jevnere drift for at skaffe arbeide til sine folk. Jeg vil nævne Ogndalen kommune i Nordre Trondhjems amt. Den kjøpte for en del aar siden Ogndalsbruget. Man syntes kjøbesummen var stor, men der blev hugget rimelig i skogen, og kjøbesummen blev næsten betalt. [...] Af den kvart million har kommunen en stor del som frie penge, og om en 15-16 aar saa staa skogen til herredets fri raadighed med noksaa god bestant. Der kan altsaa nævnes eksempler paa, at det kan være bra, om kommunen kjøber skog.¹⁸⁴

Landbruksminister Foosnæs vektla økonomisk effektivitet på en annen måte enn Klingenberg gjorde. Lokale hensyn som jevn sysselsetting kunne være økonomisk effektivt for det lokale herred ettersom det reduserte byrden på fattigvesenet. Klingebergs forståelse av økonomisk effektivitet var for det meste rettet mot størst økonomisk fortjeneste, noe som ikke alltid går overens med lokale hensyn som jevn sysselsetting.

Foosnæs og Klingebergs uttalelser fremhever hvorfor det var en så sterk spenning mellom vern av eiendomsretten og lokale hensyn. De to sidene hadde ulike syn på hvilke verdier som skulle prioriteres og disse verdiene var det ikke alltid mulig å enes om. Et inngrep i eiendomsretten som forkjøpsretten innebar kunne bidra til forbedrede sosiale ytelser til innbyggerne. De som ønsket å verne om eiendomsretten var ikke nødvendigvis imot å forbedre herredenes sosiale ytelser, men det var heller måten dette ble gjort på

---

¹⁸² O.tid. 1909: 1712. *Forhandlinger i Odelstinget*. Høyesteretsadvokat Odd Sverressøn Klingenberg fra Søndre Trondhjems amt

¹⁸³ Selli 1976: 3. *Striden om Værdalsbruket 1908-1912*

¹⁸⁴ O.tid. 1909: 1716. Landbruksminister Hans Konrad Henriksen Foosnæs fra Nordre Trondhjems amt.

som var kontroversielt. Disse mente at å begrense den frie eiendomsretten ikke var riktig vei å ta.

Undersøkelsen i kapitlet omhandler konsesjonspraksisen i de første årene etter 1909-lovens innføring. Et naturlig slutt punkt for denne undersøkelsen vil være den tidligere omtalte 1915-revisjonen av loven. En endring i konsesjonspraksisen og de kravene som ble stilt kunne kreve nye virkemidler i skogkonsesjonsloven. Nærmere bestemt blir problemstillingen sådan: *Hvilke følger fikk spenningen mellom vernet av eiendomsretten og lokale hensyn for konsesjonspraksisen frem til revisjonen av 1909-loven i 1915?*

3.1. De konsesjonslovskritiskes valgseier

Wollert Konows (SB) koalisjonsregjering med Frisinnede Venstre og Høyre vant stortingsvalget i 1909.¹⁸⁵ Høyre, og til dels Frisinnede Venstre, hadde vært sterkt kritisk til konsesjonslovene som ble vedtatt i 1909. Det var dermed knyttet stor spenning til hvorvidt den nye regjeringen ville endre lovene.¹⁸⁶

Den lokalistiske grupperingen hadde i stor grad vunnet frem med sine målsettinger ved 1909-loven. Det var imidlertid uro blant treforedlingsselskapene og de store skogeierne for eventuelle nye lokalistiske innstramminger i skogkonsesjonsloven. Valgseieren til Frisinnede Venstre og Høyre bidrog til å dempe denne uroen, da disse partienes medlemmer i stor grad tilhørte de nasjonalkapitalistiske og liberale grupperingene.¹⁸⁷ Store skogeiere, eiere av treforedlingsselskapene og en rekke andre motstandere av skogkonsesjonsloven blant de liberale og nasjonalkapitalistiske grupperingene øynet nå muligheter til å dempe virkningen av de strengeste restriksjonene i skogkonsesjonsloven.

Kritikerne av konsesjonslovene regjerte frem til Gunnar Knudsens konsoliderte Venstre vant stortingsvalget i 1912. På tross av den liberale grupperingens kritikk under utformingen av loven, ble ikke skogkonsesjonsloven revidert under hverken Wollert Konows (SB) eller Jens Bratlies regjeringer mellom 1910-12. Alf Kaartvedt forklarer dette med at de lokalistiske bondeinteressene i Høyre fant konsesjonslovene for å være i deres favør og motarbeidet derfor de liberale bynære interessene i partiet.¹⁸⁸ Leiv Mjeldheim påpeker at også i Frisinnede Venstre var mange stortingsrepresentanter positive til konsesjonslovene.¹⁸⁹ Det var dermed vanskelig å etablere et stortingsflertall for å myke opp reguleringene.

For storindustriens henseende mente Kaartvedt at den liberale grupperingens manglende gjennomslag i konsesjonspolitikken ikke representerte noen utfordring for industrien i Norge. Dette forklarer han med at konsoliderte Venstres konsesjonspraksis etter 1913 var så liberal at storindustrien klarte seg fint.¹⁹⁰ For vannkrafts anliggende fant Andreas R. D. Sanders i sin mastergrad at dette ikke var tilfellet, ettersom konsesjonspraksisen under Knudsen-regjeringen ble strengere enn hva 1917-loven for vannkraft og bergverk tilsa.¹⁹¹

---

¹⁸⁵ Mjeldheim 2006: 97. *Den gylne mellomvegen: Tema frå Venstres historie 1905-1940*

¹⁸⁶ Kaartvedt 1984: 314. *Høyres historie bind 1: Drømmen om borgerlig samling 1884-1918*

Mjeldheim 1955: 73. *Ministeriet Konow 1910-1912: En studie i parlamentarisme og partipolitikk*

¹⁸⁷ Lange 1985: 80. *Treforedlingens epoke 1875-1970. Fra Linderud til Eidsvold Værk*

¹⁸⁸ Kaartvedt 1984: 320

¹⁸⁹ Mjeldheim 1955: 76

¹⁹⁰ Kaartvedt 1984: 396

¹⁹¹ Sanders 2011: 53. *Chasing Waterfalls: Foreign Direct investments and Norwegian Watercourse Concession Policy 1916-1926*

Starten på denne endringen i konsesjonspraksisen for vannkraft skjedde i november 1913, hvor vassdragskommisjonen uttalte et ønske om å stoppe alle nye vannkraftskonsesjoner til utenlandske selskaper.¹⁹² Lignende forskning har ikke blitt gjort på skogkonsesjonsloven. Men, som dette kapitlet vil vise, ble også konsesjonspraksisen for skog strengere etter Gunnar Knudsen tiltrådte statsministerposten nok en gang.

3.2. Uenigheter om veien videre for konsesjonspraksisen

Under regjeringsprotokollenes gjennomgang på Stortinget i 1910 oppstod en debatt om et sentralt forhold i skogkonsesjonslovens behandlingsprosess. Stortingsrepresentantene var uenige om hvorvidt herredenes uttalelser skulle ha avgjørende vekt i konsesjonssakene. Representant Christian F. Michelet fra Høyre representerte den liberale grupperingen i debatten:

Jeg mener imidlertid, at den omstændighet, at et herredsstyre har fraaadet koncession, i og for sig ikke er tilstrækkelig grund for et departement til at negte den. Jeg benytter anledningen til i det hele tat at advare mot, at herredsstyrernes uttalelser for eller mot skal være avgjørende ved koncessionsspørmaalet. Herredsstyrerne skifter jo. I de forskjellige herredsstyrer, som sitter omkring i landet, kan der raade vidt forskjellige opfatninger av de økonomiske, sociale og politiske spørmaal, og skal departementet følge herredsstyrerne forsaavidt, saa vil avgjørelserne komme til at mangle den ensartethet, som maatte være ønskelig, og ikke alene det, men det vilde være skikket til at undergrave hele tilliden til koncessionssystemet.¹⁹³

Utfordringen protokollkomiteen fremhevet med den manglende ensartetheten i konsesjonssakene trakk frem igjen de bitre skillelinjene fra konsesjonslovsdebatten året før. Den liberale grupperingen ytret sin misnøye med at bestemmelsene i skogkonsesjonsloven åpnet for at konsesjonssøkerne var prisgitt de lokale forholdene, og ikke en overordnet og konsistent behandling fra Landbruksdepartementets side. Christian H. Knudsen fra Arbeiderpartiet gikk kort tid etter til forsvar for den lokalistiske grupperingens prinsipper:

Jeg er saaledes ikke enig med ham, naar han uttaler, at herredsstyrernes uttalelser i regelen ikke skal ha nogen avgjørende betydning ved avgjørelsen av koncessioner for departementets vedkommende. Har et herredsstyre fraaadet koncession og har man et herredsstyres tilbud om at træde ind som kjøper, saa mener jeg, at departementet bør være forpligtet til at negte koncession. Det er min mening, og det skulde jeg tro var efter aanden i koncessionslovene.¹⁹⁴

Politisk var det altså ennå ikke enighet om hvordan konsesjonspraksisen skulle være. Selv om den lokalistiske grupperingen fikk store gjennomslag i 1909-loven, var det ikke garantert at konsesjonspraksisen ble basert på lokalistiske prinsipper. Som påpekt i forrige kapittel var et av hovedmålsettingene ved loven å sikre lokalpolitiske og -økonomiske hensyn. Et av disse hensynene var større kommunal delaktighet i hvordan de lokale skogressursene ble fordelt. Hvis herredsstyrernes uttalelser kun var rådgivende, og ikke i noen grad av avgjørende betydning, ville hovedformålet om sikre lokalpolitiske og -økonomiske hensyn i større grad bli en papirbestemmelse.

---

¹⁹² Sanders 2018: 213. *Europe's Northern Resource Frontier: The Political Economy of Resource Nationalism in Sweden and Norway 1888-1936*

Vassdragskommisjonen hadde ansvaret for konsesjonsloven for vannkraft fra 1909-21, hvorpå NVE overtok ansvaret for loven.

¹⁹³ O.tid. 1910: 711. *Forhandlinger i Odelstinget*. Advokat Christian Fredrik Michelet fra Akershus amt

¹⁹⁴ Ibid: 713. Boktrykker Christian Holtermann Knudsen fra Kristianias amt

3.3. Regjeringene Konows (SB) og Bratlies konsesjonspraksis

Konsesjonspraksisen under Frisinnede Venstres og Høyres regjeringer mellom 1910-12 var vennligstilt til treforedlingsselskapers og store skogeieres interesser. Dette imøtekom den liberale grupperingens uro for at skogkonsesjonsloven ville bli for restriktiv for disse to gruppene.

Treforedlingsselskaper, ofte trukket frem i negative ordelag av den lokalistiske grupperingen i tiden frem til 1909-loven, fikk godkjent et betydelig antall konsesjoner på skogstykker rundt om i Norge.¹⁹⁵ En stor andel av disse konsesjonene ble gitt i Nordre Trondhjems amt og Buskeruds amt, to amt med flere betydningsfulle treforedlingsselskaper som blant annet Meraker Brug. Året 1912 markerte toppunktet for treforedlingsselskapenes oppkjøp av skogeiendom for hele oppgavens periode fra 1909-28.

Toppåret for selskapers skogkjøp var under Jens Bratlies (H) tid som statsminister i 1912. Tidligere samme år måtte Wollert Konows (SB) regjering måtte tre av grunnet uenigheter mellom partiene innad i regjeringen.¹⁹⁶ Bratlies regjering bestod fortsatt av Høyre og Frisinnede Venstre som under Konow (SB), men nå med Høyre i førersetet istedenfor Frisinnede Venstre.¹⁹⁷ Treforedlingsselskaper fikk mange konsesjoner under Konows (SB) regjering, men dette økte under Bratlies regjering. Det er dermed tydelig at regjeringssammensettingen påvirket konsesjonspraksisen.

To eksempler som godt illustrerer treforedlingsselskapenes og de store skogeierens oppkjøpsperiode er kjøpene Enge Brug og Arthur Mathiesen & Co. A/S gjorde i Nordre Trondhjems amt og Buskeruds amt. Enge Brug, eid av kommanditselskapet Garberg & Co., fikk i 1912 konsesjon på to skogeiendommer på henholdsvis 840 hektar og 800 hektar i Værran herred i Nordre Trondhjems amt.¹⁹⁸ Herredsstyret satt som betingelse for anbefaling av konsesjonssøknaden at de tilhørende gårdsbrukene skulle bebos og dyrka mark driftes. I tillegg skulle gårdene ha igjen nok skog til hus- og gårdsbehov hvis skogen ble frasolgt gårdene. Selskapet gikk med på betingelsene og fikk konsesjon. Det var imidlertid ikke avgjørende at konsesjonssøkerne gikk med på betingelsene i denne tidsperioden.

I et skriv fra Landbruksdepartementet til Justisdepartementet datert 8. mars 1912 i sammenheng med M. Thams & Co. konsesjonssøknad i Orkdalen herred i Søndre Trondhjems amt fremhevet Landbruksdepartementet praksisen det hadde ført så langt:

Det hender ikke saa sjelden at herredsstyrene foreslaar koncessionsvilkaar, som tar sigte paa at hindre, at en eiendoms huser og indjord skal bli solgt uten tillæg av skog til husbehov, og gaardsfornødenhet. Nærværende departement har i saadanne tilfælde pleiet at forelægge herredsstyrets uttalelse for koncessionsansøkeren med spøragsmaal, om han vedtar betingelsen. Gjør han det, har man opstillet den som koncessionsvilkaar. I modsat

---

¹⁹⁵ Se vedlegg 1

¹⁹⁶ Mjeldheim 1955: 108

¹⁹⁷ Kaartvedt 1984: 331

¹⁹⁸ RA/S-1252/F/Fa/Fao/L0002/LD475.1912.S/LD6031.1911

Den første konsesjonen ble gitt under landbruksminister Bernt Holtsmark (FV) i Wollert Konows (SB) (FV) regjering. Bernt Holtsmark var gårdbruker og landbrukslærer. *Norsk biografisk leksikon bind 6: Helland-Jensen, Lars 1934: 324*. Biografien skrevet av S. Skappel RA/S-1252/F/Fa/Fao/L0002/LD2365.1912.S/LD1843.1912.S

Den andre konsesjonen ble gitt under landbruksminister Erik Enge (FV) i Jens Bratlies (H) regjering ved. Erik Enge var gårdbruker og tok i sin tid som landbruksminister initiativet til å opprette «fjeldkomiteen», som senere fremsatte proposisjonen som ble fjellovene av 1920. *Norsk biografisk leksikon bind 3: Christiansen-Eyvind Urarhorn 1926: 524*. Biografien skrevet av J. Filseth

fald har man indstillet paa betingelsesfri koncession. Man har herunder lagt vegten paa, at det er til erhvervelsen av skogen og ikke til erhvervelsen av indmarken, at koncessionen utkræves [...].¹⁹⁹

Selv om et av skogkonesesjonslovens målsettinger var å støtte opp om de selvstendige skogbøndene, var ikke denne målsettingen en del av konsesjonspraksisen i tiden etter innføringen av loven. Et vern av gårdsskogene måtte i tilfelle innsettes som en paragraf i skogkonesesjonsloven. Et slikt vern var noe den liberale grupperingen fremmet som forslag under konsesjonslovsdebattene etter inspirasjon fra Norrlandslagen. Koalisjonsregjeringene (FV/H) til Wollert Konow (SB) og Jens Bratlie fremmet imidlertid ikke en slik endring av skogkonesesjonsloven. Et vern av gårdsskogene kom først med revisjonen av skogkonesesjonsloven i 1915 under Gunnar Knudsens konsoliderte Venstre-regjering.

Arthur Mathiesen eide betydelige skogeiendommer både som privatperson og gjennom selskapet hans Arthur Mathiesen & Co. Mathiesen var blant de som tidlig fryktet for hvilke konsekvenser skogkonesesjonsloven ville ha for hans muligheter til å kjøpe skogeiendom. Han fant imidlertid fort ut at 1909-loven ikke utgjorde en like stor trussel mot hans interesser som først fryktet.²⁰⁰

Etter innføringen av skogkonesesjonsloven satte Arthur Mathiesen i gang en storstilt utvidelse av sine skogeiendommer langs Mjøsa. Primært kjøpte han skogeiendommer gjennom selskapet sitt. Mot slutten av 1912 ble det imidlertid vanskeligere for treforedlingsselskaper å få innvilget konsesjon på skogeiendommer. På tross av denne innskrenkningen mot treforedlingsselskaper klarte Mathiesen å fortsette oppkjøpene ved å personlig kjøpe de skogeiendommene selskapet hans ikke fikk konsesjon på.

Et eksempel på Mathiesens strategi var hans kjøp av to eiendommer på henholdsvis 2900 hektar og 250 hektar skog i Storelvedalen herred i Hedemarkens amt i 1913.²⁰¹ Det lokale skogutvalget og herredsstyret ønsket ikke at skogen i herredet skulle eies av aksjeselskaper. Skogutvalget og herredsstyret nektet derfor å anbefale selskapets kjøp av det største skogstykket, men tillot Arthur Mathiesen som privatperson å kjøpe det nektede skogstykket.

Som Even Lange forklarer i boken *Treforedlingens Epoke 1895-1970*, var ikke bestemmelsene i skogkonesesjonsloven strengere enn at Arthur Mathiesen klarte å kjøpe opp 4000 hektar skog langs Mjøsa i tiden etter 1909.²⁰² Det var imidlertid en ulmende misnøye i skogdistriktene mot de mange konsesjonene som ble gitt til treforedlingsselskapene og de store skogeierne.²⁰³ Arthur Mathiesen sa selv at han visste at han ville bli stoppet «naar det gaar op for Distriktene hvilken farlig Mand jeg er».²⁰⁴

---

¹⁹⁹ RA/S-1252/F/Fa/Fan/L0002/LD3972.1912.S/LD731.1912

²⁰⁰ Sogner & Christensen 2001: 79. *Plankeadel: Kiær- og Solbergfamilien under den 2. industrielle revolusjon*

²⁰¹ RA/S-1252/F/Fa/Fac/L0003/LD1098.1913.S/LD85.1913.S

Konsesjonssakene ble behandlet under stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen.

²⁰² Lange 1985: 84

²⁰³ Et eksempel på misnøyen blant herredene var A/S Jacob Digres konsesjonstillatelse på 20 hektar skog i Hegre herred i Nordre Trondhjems amt i 1912. Herredsstyret fant det uheldig at selskapet eide så mye skog i herredet, men gikk med på skogutvalgets anbefaling av konsesjonssøknaden (selskapet eide 2475 hektar av totalt 23 000 hektar skog i herredet). RA/S-1252/F/Fa/Fao/L0001/LD4540.1912.S/LD5746.1910.S

²⁰⁴ Lange 1985: 84

3.4. De mange hensyns lovverk

Jeg har imidlertid indtrykket av, at der dog overfor herredsstyrrernes uttalelser maa øves en del kritik, idet herredsstyrrerne – tror jeg av og til er tilbøielig til at tillægge sig en litt større magt end loven har tænkt sig. De tror med andre ord, at loven har en større rækkevidde, end den i virkeligheten har.²⁰⁵

Stortingsrepresentant Simen Fougner (FV) ord ble ytret i gjennomgangen av regjeringsprotokollene i 1922, men er like relevant for skogkonsesjonslovens første periode. Herredene forsøkte å bruke skogkonsesjonsloven til å løse ulike lokale problemer de stod ovenfor, noe Landbruksdepartementet ikke alltid var villig til å imøtekomme.

Sannikedal herred i Bratsbergs amt forsøkte ved to anledninger i 1910 å sette som betingelse på to av A/S Vafos Bruks konsesjonssøknader at eiendommene skulle skattes til sin fulle verdi.²⁰⁶ Det var mange selskaper og utenbygdsboende

[...] som erhverver ganske betydelige skogstrækninger inden herrederne til ganske store værdier, og som opgiver til ligningskommissionerne, at den væsentligste del af skogens værdi har de gjæld paa. Derved bliver der ingen formue at lægge skat paa.²⁰⁷

Herredene fryktet for skattegrunnlaget når skogeiendommer ble solgt til utenbygdsboende eller selskaper, men departementet fant at slike betingelser ville bryte med skatteloven. Konsesjonene ble situasjoner som i Sannikedal satt som betingelsesfri av departementet og konsesjonssøkerne fikk søknadene godkjent. Denne problemstillingen var kjent for stortingsrepresentantene under debattene om skogkonsesjonsloven i 1909. Stortingsrepresentantene mente imidlertid at den nye skatteloven som var under behandling heller burde takle herredenes utfordringer med gjeldsfradrag på skatt.²⁰⁸

Herredene forsøkte ikke bare å verne om eget skattegrunnlag ved å hindre gjeldsfradrag på skatten, de ønsket også å beskytte de selvstendige skogbøndenes gårdsbruk. Som tidligere nevnt var det ikke mulig gjennom 1909-loven å tvinge konsesjonssøkerne til å akseptere betingelser som gikk ut på å sikre nok skog til gårds- og husbehov, men det hindret ikke herredene fra å forsøke. Noen herreder gikk lengre ved å sette som betingelse at skogen ikke skulle adskilles innmarken på eiendommen, dog det led samme skjebne om ikke kjøper gikk med på betingelsene.²⁰⁹ Mangelen på effektive beskyttelsesmekanismer for gårdsbrukene i herredene medførte en gryende misnøye med det nye regelverket som ikke klarte å imøtekomme herredenes krav.

Herredene fikk imidlertid benyttet lovverket til å forbedre de lokale skogbøndenes næringsvilkår, et tiltak som møtte støtte fra Landbruksdepartementet. Et eksempel på dette var konsesjonssøknaden til godseier Fritz M. Treschow i 1910 på eiendommer på til

---

²⁰⁵ O.tid. 1922: 434. *Forhandlinger i Odelstinget*. Banksjef Simen Fougner fra Oppland fylke

²⁰⁶ RA/S-1252/F/Fa/Fag/L0001/LD2764.1910.S/LD1309.1910.S. Konsesjonssøknadene involverte to skogeiendommer på henholdsvis 600 og 40 hektar skog.

RA/S-1252/F/Fa/Fag/L0001/LD4535.1910.S/LD4147.1910.S

Konsesjonssakene ble behandlet under landbruksminister Bernt Holtsmark (FV) i Wollert Konows (SB) (FV) regjering.

²⁰⁷ O.tid. 1909: 1621. *Forhandlinger i Odelstinget*. Utskiftningsmann Hallvard Thorbjørnsen Kloster fra Søndre Bergenshus amt

²⁰⁸ Ibid: 1619. Professor Fredrik Stang den yngre fra Kristianias amt. Den nye skatteloven kom i 1911.

²⁰⁹ RA/S-1252/F/Fa/Fan/L0001/LD1904.1910.S/LD1155.1910.S

sammen 6-700 hektar i Andebu herred i Jarlsberg og Larviks amt.²¹⁰ Eierne av 33 nærliggende gårder sendte i sammenheng med konsesjonssøknaden et brev til herredsstyret og Landbruksdepartementet hvor de uttrykte sin frykt for at Treschow skulle få kontroll over fløtningsrettighetene i den tilliggende elva. På bakgrunn av dette brevet oppførte herredsstyret betingelser som krevde at Treschow investerte i å gjøre elva fløtbar. I tillegg måtte han gå med på fløtningsavgifter fastsatt av Landbruksdepartementet. Landbruksdepartementet under landbruksminister Bernt Holtsmark støttet opp om disse betingelsene og Treschow aksepterte.

Et annet eksempel på arbeidet med å utbedre skogbøndernes næringsvilkår var Namdals Aktiedampsag og Høvleri som i 1913 fikk konsesjon på en eiendom på 120 hektar i Namdalseidet herred i Nordre Trondhjems amt.²¹¹ Namdalseidet herredsstyre ønsket opprinnelig å benytte forkjøpsretten på eiendommen, men fant at det ville bli for kostbart å investere i å gjøre den tilhørende elva fløtbar. Herredsstyret anbefalte derfor konsesjon til Namdals Aktiedampsag og Høvleri på betingelse av at selskapet tok ansvaret med å sette i stand fløtningsmuligheter i elva. Selskapet gikk med på betingelsene og fikk konsesjon.

Det var ikke rene motsetningsforhold mellom herredene og treforedlingselskapene ettersom begge parter kunne tjene på samarbeid. Herredene fikk benyttet treforedlingselskapenes tilgang på kapital til å forbedre de lokale næringsvilkårene, noe som kunne forbedre skattegrunnlaget og åpne for flere arbeidsplasser. Til gjengjeld fikk treforedlingselskapene konsesjon på skogeiendom og benytte transportmulighetene de var med på å betale for. Herredsstyrene møtte imidlertid vanskeligheter i benyttelsen av forkjøpsretten, en rett som ble lagt inn til i 1909-loven for å sikre herredene muligheten til å beholde skogeiendommer innenbygds.

For at forkjøpsretten kunne benyttes måtte skogkjøpene være større enn det konsesjonsfrie arealet for skogkjøp for hvert herred. Dette betød at stadig flere herreder reduserte det konsesjonsfrie arealet fra normalgrensen på 500 hektar til minstegrensen på 100 hektar. 1911 markerer toppåret for reduksjonsiveren i perioden 1909-15, hvor hele 93 herreder reduserte det konsesjonsfrie arealet til minstegrensen.²¹²

I mangel på ekspropriasjonsrett ble det større insentiver til å gjøre mest mulig skogeiendom konsesjonspliktig. Senkning av konsesjonsgrensene fungerte preventivt for å hjelpe herredene å hindre ytterligere opphopning av skogeiendom ettersom de ikke kunne bryte opp de etablerte store skogeierne uten ekspropriasjonsrett. Det oppstod imidlertid problemer for herredene da de skulle benytte forkjøpsretten preventivt mot store skogeiere. Stortingsrepresentant Christian F. Michelet fra Høyre oppsummerte dette godt i gjennomgangen av regjeringsprotokollene i 1911:

Jeg vil ogsaa her faa nævne en ting, som maa slaa enhver, som faar se disse koncessioner paa nært hold, og det er det, at de store skogeiere betaler i virkeligheten i en række tilfælde, for ikke at sige som regel, skogen langt over dagens priser; det gjentar sig i

---

²¹⁰ RA/S-1252/F/Fa/Faf/L0001/LD3130.1910.S/LD682.1910. Treschow var en betydelig skogeiier i mange norske herreder og var eier av treforedlingselskapet Treschow-Fritzøe. Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Bernt Holtsmark (FV) i Wollert Konows (SB) (FV) regjering.

²¹¹ RA/S-1252/F/Fa/Fao/L0003/LD1173.1913.S/LD6785.1912

Konsesjonssaken ble behandlet av stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen (V)

²¹² Indst. O. IV. 1911: 11-12. *Indstilling fra protokollkomiteen angaaende regjeringsprotokollernes gennemgaaelse*

tilfælde paa tilfælde. Med andre ord, kommunerne kan ikke følge med, og deres forkjøpsret vil i saadanne tilfælde bli likefrem illusorisk.²¹³

Treforedlingsselskapene og de store skogeierne satt på betydelig kapital de kunne benytte rundt om i landet, noe de enkelte herredsstyrene ikke hadde. Foranstaltningene som skulle sikre de lokalpolitiske og -økonomiske hensynene i 1909-loven virket ikke som opprinnelig planlagt. Dette markerte bakgrunnen for endringen av konsesjonspraksisen som begynte i 1913.

Arthur Mathiesens spådom gikk i oppfyllelse i 1913. I foredraget som angikk Arthur Mathiesen & Co. A/S konsesjonssøknad på en skogeiendom på 220 hektar i Sollien herred i Hedemarkens amt i 1913, uttalte Landbruksdepartementet at:

Deptet vil herefter opta til behandling spørsmålet om det av almene hensyn skulde være grund til at negte koncession paa yderligere skogerhvervelser til selskaper eller enkeltmænd, som allerede maatte være i besiddelse av særlig store skogarealer.²¹⁴

Uttalelsen ble gitt i sammenheng med at Arthur Mathiesens selskap og som privatperson eide betydelige skogeiendommer innad i og i de nærliggende herredene. Dette gav ham større kontroll over tømmerprisene i området.²¹⁵ Som påpekt i kapittel to var den tredje hovedmålsettingen i skogkonsesjonsloven å «forhindre monopoldannelser og usunn konkurranse». Mathiesens makt over tømmerprisene i området rundt Sollien herred brøt med denne hovedmålsettingen og møtte derfor en motreaksjon i Landbruksdepartementet. På samme tid sendte departementet også et brev til amtmannen i Nordre Trondhjems amt om

at man [Landbruksdepartementet] har under overveielse og undersøkelse spørsmålet, om der bør gives de store skogeiende selskaper koncession paa videre skogerhvervelser i Trøndelagen.²¹⁶

Landbruksdepartementets holdningsendring forekom samtidig som regjeringsskiftet i 1913 etter at Gunnar Knudsens konsoliderte Venstre vant stortingsvalget i 1912.

3.5. Nye holdninger, nye lovparagrafer

Jevnt over fremstod tidsperioden 1910-12 som en periode hvor herredene ikke var villige til å fullstendig utnytte lovverket i skogkonsesjonsloven. Herredenes rett til å overta eiendomskjøp gjennom forkjøpsretten var for mange for inngripende på eiendomsretten. Et eksempel på dette var Høylandet herred i Søndre Trondhjems amt som i 1910 anbefalte konsesjon til sagbrukseieren Lars Garberg på til sammen 464 hektar skog og 15 hektar innmark. Herredsstyret uttalte at

Av de solgte eiendomme har firmaet M. Thams & Co., som eier de fleste, enten allerede frasolgt indmarken igjen eller med skylddeling utskilt den antagelig for senere salg. Endog

---

²¹³ O.tid. 1911: 1464. *Forhandlinger i Odelstinget*. Advokat Christian Fredrik Michelet fra Akershus amt

²¹⁴ RA/S-1252/F/Fa/Fac/L0003/LD2773.1913.S/LD987.1912.S. Arthur Mathiesen fikk konsesjon på skogeiendommen. Konsesjonssaken ble behandlet av stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen (V)

²¹⁵ I Storelvedalen, Aamot, Sollien og Hurum herreder eide Arthur Mathiesen & Co. A/S 32 600 hektar skog. Arthur Mathiesen som privatperson eide 800 hektar i Vaaler, 580 hektar i Aamot, 55 hektar i Hof og 2900 hektar i Storelvedalen herreder. (Selskap og privatperson eide tilsammen 36 935 hektar skog). RA/S-1252/F/Fa/Fac/L0003/LD2773.1913.S/LD987.1912.S

²¹⁶ Indst. O. IV. 1914: 20. *Indstilling fra protokolkomiteen angaaende regjeringsprotokollernes gjennomgaaelse*

– saavidt vites – uten at ha erholdt koncession til kjøpene, som er gjort efterat koncessionsbestemmelse er traadt i kraft.²¹⁷

På tross av bruddene på konsesjonslovens bestemmelser anbefalte herredsstyret konsesjon meddelt ettersom det ikke ønsket å rokke ved den private eiendomsretten ved å fraråde konsesjon. Christian F. Michelet fra Høyre forklarte denne tankegangen godt under gjennomgangen av regjeringsprotokollene i 1911:

Deres [herredenes] anbefaling av koncession vil i saadanne tilfælde ofte være uttryk for – ikke at de ikke har nogen betænkelighet ved koncessionen, men at de ikke ser sig istand til at benytte sig av forkjøpsretten. Det er en saa naturlig ting dette, at naar de ikke selv kan bruke forkjøpsretten, saa finder de ikke at burde hindre sælgeren i at faa solgt sin eiendom, og derfor anbefaler koncessionen.²¹⁸

Forkjøpsretten var i de første årene etter skogkonsesjonsloven ble innført i 1909 for inngripende for mange, inkludert herredene. For en del herreder ble det dermed en «naturlig ting», som Michelet sa, å anbefale konsesjonssøknaden. Å fraråde konsesjonssøknaden uten å benytte forkjøpsretten ble med dette synet å være for inngripende på den private eiendomsretten. Dette snudde ved regjeringsskiftet i 1913. Landbruksdepartementet og herredene gikk etter dette mer aktivt inn for å fraråde konsesjonssøknader hvor herredenes forkjøpsrett ikke ble benyttet.

Grunnlaget Landbruksdepartementet benyttet for å vurdere hvorvidt det ville anbefale at konsesjon ble meddelt var hvorvidt «allmenne hensyn» tilsa at konsesjon burde gis. «Allmenne hensyn» var de verdiene og prinsippene som styrte departementets konsesjonspraksis. Før 1913 betød allmenne hensyn å hindre omgåelser av loven og å forhindre at en for stor andel av herredenes skogareal kom på utenbygdsboendes hender.²¹⁹ I 1913 ble forståelsen av hva «allmenne hensyn» innebar utvidet. I tillegg til den eksisterende forståelsen tilsa allmenne hensyn også at treforedlingsselskapers og store skogeieres muligheter til å kjøpe skogeiendommer skulle reduseres betraktelig.

På samme tid som holdningsendringen i Landbruksdepartementet og herredene, begynte sonderinger for ytterligere innstramminger i skogkonsesjonsloven. Holdningsendringen i Landbruksdepartementets konsesjonspraksis kan forstås som å bidra til presset for en revisjon av skogkonsesjonsloven. En mer restriktiv konsesjonspraksis ville bli enklere å håndheve med en mer restriktiv lovtekst. Noen av endringene i 1915-revisjonen ble nevnt i forrige kapittel, deriblant det lovpålagte kravet om at alle skogsalg skulle etterlate nok skog til gårds- og husbehov. Det skjedde imidlertid også andre innstramminger som ikke hittil er nevnt.

Det konsesjonsfrie arealet innad i herredene kunne med 1915-revisjonen settes lavere enn 100 hektar, som hadde vært grensen i 1909-loven. Det var ingen spesifisert grense, men

Efter ansøkninger fra herredsstyrene har vi i landbruksdepartementet gaat saa langt ned som til 10 hektar; men naar det har været spørmaal om at gaa saa langt ned som til nul

---

²¹⁷ RA/S-1252/F/Fa/Fan/L0001/LD1904.1910.S/LD1155.1910.S

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Bernt Holtmark (FV) i Wollert Konows (SB) (FV) regjering.

²¹⁸ O.tid. 1911: 1464. Advokat Christian Fredrik Michelet fra Akershus amt

²¹⁹ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0021/LD3124.1912.S/LD904.1912.S. A/S Hynneskogene fikk i 1912 nektet konsesjon i Andebu herred i Jarlsberg og Larviks amt. Grunnlaget for konsesjonsnektelsen var at departementet mente eieren av selskapet, godseier Wanckel, forsøkte å kjøpe gjennom stråmenn. Departementet refererte til lignende saker hvor en annen godseier gjentatte ganger omgikk loven ved å kjøpe opp store skogeiendommer med stråmenn og deretter kjøpte ut stråmennene i ettertid.

praktisk talt, saa har vi motsat os det – vi har hat korrespondanse med flere herredsstyrer om det spørsmål – av den grund, at da vil man komme til, at om en mand vil kjøpe et stykke jord til opdyrkning, eller han vil kjøpe en tomt, hvor der er det mindste skog med, saa maa han søke koncession.²²⁰

Det var altså en åpning for herredene å få redusert det konsesjonsfrie arealet lavere enn hva 1909-loven tillot. Denne praksisen ble hjemlet med lov fra 1915, noe som viser at konsesjonspraksisen hadde blitt strengere til fordel for herredene i forkant av revisjonen.

Herredenes forkjøpsrett og salg av skogeiendom måtte etter 1915-revisjonen godkjennes av regjeringen. Dette med bakgrunn i at enkelte herredsstyrer hadde krevd godtgjørelse for å anbefale konsesjon eller at de hadde benyttet forkjøpsretten i speulasjonsøyemed.

Denne bestemmelse, som staar hindrende iveien for, at kommunerne spekulerer med sine skoger, er kommet ind efter erfaringer, som vi har hat i landbruksdepartementet, erfaringer, som gaar ut paa, at kommunerne har kjøpt skog og saa solgt igjen til uthugst og fuldstændig barbert skoggrunden. Det er ganske forargerlig. [...]. Og vi har hat eksempler paa, at efterpaa at en kommune har kjøpt en skog ved forkjøpsret, har den solgt hele skogen med nogen tusen kroners fortjeneste.²²¹

Forkjøpsretten ble utvidet til å også gjelde staten i de sakene hvor herredene ikke benyttet forkjøpsretten på skogeiendommer større enn 1000 hektar.²²² Denne utvidelsen var noe kontroversiell, da selv dens forkjempere advarte mot å benytte den med mindre det var avgjørende for staten å kjøpe eiendommen. Justisminister Lars K. Abrahamsen (V) uttrykte denne posisjonen i debatten:

Jeg vet nok, at der er en sterk stemning for, at staten ikke skal faa for megen skog inden herrederne, specielt paa grund av, at staten er fritat for skattepligt, men vi skal huske paa, hvad statsministeren oplyste her i formiddag, at den norske stat har meget litet skog, og at det, som jeg nævnte, i mange tilfælde kan være av avgjørende betydning for den skog, staten allerede har, at den kan faa det, som her er gjenstand for forkjøpsret, om propositionen blir vedtat.²²³

Det ble imidlertid ingen innstramninger i loven for treforedlingsselskaperens handlingsrom. Konsesjonspraksisen derimot, var strammere enn hva loven tilsa, både før og etter revisjonen. Departementet ville fra 1914/15 konsekvent nekte konsesjon til store skogeiere og treforedlingsselskaper, med unntak av arronderingskjøp, noe kapittel fire vil gå dypere inn i. Dette er mulig å observere i antallet konsesjoner som ble gitt til treforedlingsselskaper, hvor 23 konsesjoner ble gitt i 1912, 15 i 1913 og kun fem i 1914.²²⁴ Sentralt i denne nye konsesjonspraksisen var «en almindelig forutning [sic] i landbruksdepartementet, at man søker at imøtekomme kommunerne i den utstrækning, som der er rimelig og lovlig adgang til. Det er en grundsætning for landbruksdepartementet».²²⁵ Denne praksisen imøtekom herredene og de lokale hensynene i langt større grad enn hva den tidligere praksisen hadde gjort.

Revisjonen i 1915 markerte den siste betydningsfulle endringen av skogkonsesjonsloven av 1909. Gunnar Knudsens ord fra foredraget hans på Kongsvinger 25. april 1915 markerte slutten på den første perioden i skogkonsesjonslovens levetid: «Vi er færdig

---

²²⁰ O.tid. 1915: 1714. *Forhandlinger i Odelstinget*. Stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen fra Bratsbergs amt

²²¹ Ibid: 1745. Stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen fra Bratsbergs amt

²²² Ibid: 1754. §35b

²²³ Ibid: 1747. Justisminister Lars Kristian Abrahamsen fra Søndre Bergenhus amt

²²⁴ Se vedlegg 1

²²⁵ O.tid. 1914: 588. *Forhandlinger i Odelstinget*. Stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen fra Bratsbergs amt

med koncessionskampen nu; vi er kommet ind i det spor, at alle erkjender, at venstres koncessionspolitik er til landets gavn». ²²⁶

3.6. Konklusjoner

Hvilke følger fikk spenningen mellom vernet av eiendomsretten og lokale hensyn for konsesjonspraksisen frem til revisjonen av 1909-loven i 1915?

Den tidlige konsesjonspraksisen var avhengig av regjeringssammensetningene. Den nasjonalkapitalistiske konsesjonspraksisen ble ført under koalisjonsregjeringene av Frisinnede Venstre og Høyre under Wollert Konow (SB) og Jens Bratlie fra 1910-12. Flest konsesjoner ble gitt til store skogeiere og treforedlingsselskaper når Høyre hadde statsministerposten under Jens Bratlies regjering i 1912. Når Frisinnede Venstre hadde statsministerposten under Wollert Konows (SB) regjering var dette tallet noe lavere. Endringen til den lokalistiske konsesjonspraksisen i 1913 samstemte med konsoliderte Venstres Gunnar Knudsens periode som statsminister fra 1913.

Konsesjonspraksisen mellom 1910-12 var preget av nasjonalkapitalistiske prinsipper. Perioden kan ikke sies å være preget av den liberale grupperingens idealer om generelle kjørerregler på skogkjøp og få inngrep i den private eiendomsretten. Perioden var heller ikke lokalistisk ettersom treforedlingsselskaper og store skogeiere fikk kjøpt skogeiendommer av betydelig omfang. Det var nasjonalkapitalistiske prinsipper som jevn tilgang for all norsk kapital som styrte.

Den nasjonalkapitalistiske konsesjonspraksisen ble preget av to forhold. Det første forholdet var at treforedlingsselskaper og store skogeiere fikk gjennomføre betydelige skogkjøp. Det andre forholdet var at mange herreder ikke var villige til å benytte de kommunale rettene i skogkonsesjonsloven.

Et sentralt trekk som lå bak alle endringene i konsesjonspraksis var spenningen mellom vernet av eiendomsretten og lokale hensyn. Mange herreder ønsket ikke å benytte den kommunale forkjopsretten fordi de mente at den var for nærgående den private eiendomsretten. Samme grunn lå også bak mange herreders avgjørelser om å ikke fraråde konsesjon i saker de fant uheldig. Treforedlingsselskaper og store skogeiere fikk dermed gjennomført en rekke skogkjøp de ellers ikke ville fått gjennomført hadde herredene vært villige til å fraråde konsesjon eller benytte forkjopsretten. Villigheten til å benytte de kommunale rettene ble gradvis større etter hvert som tiden gikk og herredsstyrene ble mer kjent med hvilke muligheter skogkonsesjonsloven tillot.

Spenningen mellom vernet av eiendomsretten og lokale hensyn kan forstås som en del av Rune Slagstads ide om venstrekapitalismens styringskompromiss i denne perioden. Ifølge Slagstad ble de statlige reguleringene mellom 1884-1935 preget av et kompromiss mellom demokratisk rettferdighet og markedslogisk effektivitet.

Forkjopsretten, og den økende oppslutningen om denne retten, kan forstås som et kompromiss langs de linjene Slagstad trekker. Reguleringene i skogkonsesjonsloven gjorde skogkjøp og -salg en mer tidkrevende prosess som ikke garanterte kjøper rett til kjøpsobjektet med mindre det lokale herredsstyret anbefalte konsesjon. Dette var hindringer som reduserte effektiviteten på skogsalg. Til gjengjeld fikk herredsstyrene større innflytelse over fordelingen av skogressursene. Denne innflytelsen kunne brukes til å sikre herredene et utvidet økonomisk grunnlag og jevnere fordeling av skogressursene

---

²²⁶ Knudsen 1915: 28. *Statsminister Gunnar Knudsens foredrag paa Kongsvinger 25. April 1915 om forsvarssaken og kornsaken m.v.*

mellom herredets innbyggere. Forkjøpsretten var ikke like inngripende som ekspropriasjonsretten, men var fremdeles en rett som sikret en viss kontroll med skogressursene. Forkjøpsretten kan dermed forstås som et en del av venstrekapitalismens styringskompromiss.

I januar 1913 ble konsesjonspraksis endret til å følge lokalistiske prinsipper. Dette medførte at treforedlingsselskapers og store skogeieres muligheter til å kjøpe skog ble innskrenket. Antallet konsesjonssaker vedrørende disse to gruppene sank noe i 1913 for deretter å falle betraktelig i 1914.²²⁷ I tillegg begynte flere herreder å benytte de kommunale rettene i skogkonsesjonsloven til å kjøpe skog og fraråde konsesjon i saker de fant uheldige. Dette bidrog til reduksjonen i konsesjoner til treforedlingsselskaper og store skogeiere.

Regjeringsskiftet i 1913 medførte en innstramming i konsesjonspraksisen, noe som betyr at Alf Kaartvedts teori om en liberal konsesjonspraksis også etter regjeringsskiftet er åpen for revisjon. Restriksjonene mot treforedlingsselskapene ble sterkt innskjerpet. Og basert på Arthur Mathiesens uttalelser om at praksisen ville bli strengere «naar det gaar op for Distrikten hvilken farlig Mand jeg er» fremstår det mer rimelig at en innskjerping var forventet.²²⁸

Konsesjonspraksisen for skog fulgte samme utviklingslinje konsesjonspraksisen for vannkraft ved at praksisen ble strengere enn hva revisjonene av konsesjonslovene tilsa. Andreas R. D. Sanders fant i sin doktorgrad at starten på endringen i konsesjonspraksisen for vannkraft å være i november 1913. Dette kom et halvt år etter Landbruksdepartementet startet endringen av konsesjonspraksisen for skog i januar 1913. Konsesjonspraksisen for skog og vannkraft fulgte med dette den samme utviklingen frem til 1921.

De mange høringsinstansene legitimerte den sosiale, politiske og økonomiske makten som staten utøvde gjennom skogkonsesjonsloven. Høringsinstanser med en klar demokratisk form ble en måte å sikre at flest mulig ble hørt i saksgangen. Dette støtter opp om Sejersteds tese om demokratisk legitimering av makt i Norge. Samtidig sikret de utpekte teknisk og administrativt kyndige instansene som amtmennene og skogdirektøren at de teknisk-administrative sidene i sakene som ressursgrunnlag og eiendomsforhold ble fullstendig vurdert.

---

²²⁷ Se vedlegg 1 for konsesjoner gitt til treforedlingsselskaper

²²⁸ Lange 1985: 84

Kapittel 4: Konesesjonspraksis 1915-21

Departementet har gjennom årelang praksis fulgt det prinsipp i almindelighet ikke å anbefale konsesjon til aksjeselskaper på skog og jord av nogen betydning, bortsett fra små arronderingskjøp. I ganske serlig grad har dette gjeldt konsesjon til treforedlingselskaper. De prinsipielle grunner som i så måte har vært bestemmende er så vel kjent at man ikke finner det nødvendig å gå nærmere inn på dem, og var av de som var meget sterkt fremme den gang konsesjonsloven blev til.²²⁹

Sitatet ovenfor er hentet fra et personlig memorandum hentet fra A/S Tofte Cellulosefabrikks konsesjonssøknad på A/S Selvik Bruks eiendommer i Skoger, Sande og Nedre Eiker herreder i Buskerud fylke i 1925. Utdraget illustrerer på en god måte hvordan den lokalistiske konsesjonspraksisen fra forrige kapittel hadde blitt så velkjent at det ble tatt for gitt at dens prinsipper var allmenkjent. Hvordan praksisen ble en slik selvfølge vil stå sentralt i dette kapitlet.

Kort tid etter innføringen av den nye konsesjonspraksisen ble den internasjonale situasjonen endret med utbruddet av første verdenskrig. Første verdenskrig bidrog til en dramatisk økning i inntekten til norske selskaper, spesielt innen shippingbransjen.²³⁰ Denne kapitalopphopningen medførte større kjøpekraft i det norske samfunnet på samme tid som en rekke treforedlingsbedrifter kom over på norske eieres hender, deriblant Borregaard i 1917.²³¹ Samtidig hadde prisen på tømmer steget jevnt i den lange konjunkturoppgangen innen skognæringen fra midten av 1890-årene til prisfallet i 1921, noe som gav grobunn for skogspekulanter.²³² Tømmerprisene steg spesielt dramatisk høsten 1920 som følge av sterk etterspørsel etter foredlet trevirke, noe som ytterligere blåste opp boblen i tømmermarkedene rett før konjunkturuomslaget.²³³ I de beste årene like før konjunkturuomslaget kunne ett års hugst finansiere kjøpet av en skoggård.²³⁴

Første verdenskrigs tumulter og ringvirkninger påvirket det norske samfunnet. Dette ligger til grunn for problemstillingen i kapitlet: *Hvordan ble konsesjonspraksisen påvirket av den økonomiske situasjonen med kapital- og prisutvikling i det norske samfunnet frem til 1921?*

4.1. Den nye strenge linjen mot aksjeselskaper i konsesjonspraksisen

4.1.1. Treforedlingselskaper

Kun ett år etter revisjonen av skogkonsesjonsloven uttalte Gunnar Knudsen seg om Landbruksdepartementets konsesjonspraksis under regjeringsprotokollenes gjennomgåelse: «[...] vi gir ikke gjerne aktieselskaper koncession paa skogkjøp».²³⁵ Dette var imidlertid ikke det eneste prinsippet i konsesjonspraksisen, noe en av hans uttalelser i 1919 utdyper videre:

---

²²⁹ RA/S-1252/F/Fd/Fda/L0002/LD1168.1927.K/LD437.1925.K/P.M. Spesialmappe tilknyttet A/S Selvik Bruk

²³⁰ Sandvik 2018: 166. *Nasjonens velstand – Norges økonomiske historie 1800-1914*

²³¹ Bergh & Lange 1989: 73. *Foredlet virke: Historien om Borregaard 1889-1989*

²³² Halberg 1999: 207-208. *Bjelker i bygde-Norge: Skogeierorganisasjonen og skogbruksnæringen 1894-1994 med fokus på Glomma-vassdraget*

²³³ Ibid: 221

²³⁴ Almås 2002: 42. *Norges landbrukshistorie IV 1920-2000: Frå bondesamfunn til bioindustri*

²³⁵ O.tid. 1916: 912. *Forhandlinger i Odelstinget*. Stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen fra Bratsbergs amt

Jeg vil først fremholde, at de store kogeiere [sic] – hvorav vi ikke har saa svært mange men dog har en del her i landet – faar som princip ikke flere koncessioner, og det vet de meget godt; men det kan hende, at der fra en stor skogeier kommer andragende om at faa koncession paa kjøp av et litet bruk, som ligger midt inde i deres eiendom, og det pleier vi aldrig at negte, selv om herredsstyret fraraader det.²³⁶

Sentralt stod altså prinsippet om at både store skogeiere og aksjeselskaper skulle nektes konsesjon på alt annet enn arronderingskjøp. Dette prinsippet skulle imidlertid vise seg å være kontroversielt, ettersom aksjeselskaper generelt og ikke bare treforedlingselskaper ble omfavnet av konsesjonspraksisen.

Et resultat av den nye konsesjonspraksisen var at treforedlingselskaper ble mer varsom med hvilke konsesjonssøknader de sendte inn. Et eksempel på dette var forsøket på salg av Rotberget skog i Hof herred i Hedemarkens amt i 1918, et omfattende skogkompleks på 5500 hektar skog, til Borregaard.²³⁷ Eiendommen ble forsøkt solgt tidligere samme år til den utenbygdsboende Ole Bredesen Opset. Herredsstyret frarådet konsesjon på salget ettersom Opset og hans familie eide betydelige skogeiendommer opp mot Rotberget skog i naboherredene. Herredsstyret ønsket derfor å hindre at han fikk kontroll over ytterligere skogeiendom i distriktet. I denne sammenheng nevnte direktør Hoel fra Borregaard

[...] for et par dage siden for mig [Einar Solheim] at arvingene hadde under overveielse å tilby den ene halvpart av skogen (det vil si ca. 27 000 mål) til Borregaard, og spurte hvad jeg [Einar Solheim] mente om utsiktene for en eventuell konsesjon. Jeg svarte at vi [Landbruksdepartementet] i de senere år av prinsipielle grunner ikke pleiet at gi konsesjon til cellulose- og treforedlingsfabrikker og at jeg derfor trodde det ikke vilde gå, men jeg bad ham snakke med statsråden.²³⁸

Selskapet forsøkte ikke å sende inn en fullverdig konsesjonssøknad, men valgte heller å sondere hvorvidt det overhodet var realistisk at søknaden på bare halve eiendommen ble godkjent. Det er imidlertid vanskelig å vurdere hvorvidt denne varsomheten var utbredt, ettersom det eksisterer ytterst få konsesjonssøknader som ikke ble sendt.

Antallet konsesjonstillatelser for treforedlingselskaper i denne tidsperioden var få og arealet på de omhandlede skogeiendommene var i de aller fleste tilfeller ubetydelige. Denne reduksjonen kan dog ikke fullstendig forklares med konsesjonspraksisen. Norsk treforedlingsindustri gjennomgikk omfattende strukturelle endringer i denne tidsperioden, noe som også kan ha påvirket villigheten til å gjennomføre ytterligere skogkjøp.

Knut Sogner trekker frem i boken *Plankeadel* at de store skogeierne og treforedlingsindustriene i blant andre Kiær-Solberg familien og Mathiesen-familien i større grad begynte å investere i utlandet for å bygge treforedlingsbedrifter og kjøpe opp skogeiendommer.²³⁹ En rekke investeringer i norske treforedlingsbedrifter, som et nytt treforedlingsanlegg i Hommelvika, ble valgt bort til fordel for investeringer i Finland og Russland.²⁴⁰ Det var allerede interesse, spesielt hos Haaken Mathiesen, i 1909-10 for å flytte investeringene utenlands. Valget ble tatt under den nasjonalkapitalistiske

---

²³⁶ O.tid. 1919: 524. *Forhandlinger i Odelstinget*. Stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen fra Telemark fylke

²³⁷ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0008/P.M. Rotberget skog (Astrupskogene) i Hof (avslag 20/12-1918)

²³⁸ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0008/P.M. Rotberget skog (Astrupskogene) i Hof (avslag 20/12-1918) 27 000 mål = 2700 hektar. Brevet er gjengitt i departementsskrivet som siteres.

²³⁹ Sogner & Christensen 2001: 97, 170. *Plankeadel: Kiær- og Solbergfamilien under den 2. industrielle revolusjon*

²⁴⁰ Ibid: 89

konsesjonspraksisen, en periode som fortsatt var åpen for ytterligere skogerhvervelser fra de store skogkonsernene i Norge.

Det er dermed vanskelig å utpeke en enkelt forklaring på reduksjonen i antall konsesjonssaker vedrørende treforedlingsbedrifter. Prisene på skogeiendom og tømmer økte år for år i Norge, og det var dermed lukrativt å benytte råstoffer fra andre land med billigere råstoffpriser, som i Finland og Russland.²⁴¹ Den strenge konsesjonspraksisen kan ha bidratt til å bringe noen av investeringene ut av landet, men det var ikke konsesjonspraksisen som startet prosessen.

De mindre treforedlingsselskapene hadde ikke de samme mulighetene som de store treforedlingskonsernene til å flytte investeringene utenlands. A/S Skogsosens Bruk fikk i 1916 konsesjon på 130 hektar skog i dårlig forfatning i selskapets hjemherred Vefsn i Nordlands amt.²⁴² Selskapet var en mindre treforedlingsbedrift som var i beinhard konkurranse om tømmeret med det større og dominerende treforedlingsselskapet Nes Trælastbruk i samme region.²⁴³ Selskapsstyrets brev var det som avgjorde at Landbruksdepartementet anbefalte konsesjon på tross av at det var et selskap. Dette avsnittet fra brevet beskrev situasjonen mange mindre treforedlingsbedrifter befant seg i:

Hensikten med koncessjonsloven var aa hindre masseansamling av naturherligheter (f.eks. skogeiendomme) paa enkelte hænder, men ikke aa stænge adgangen for forholdsvis smaa bedrivter til aa skaffe sig det allernødvendigste grundlag for virksomhetens trivsel og for bedrivtens nærmeste behov. Koncessjonsloven sulde [sic] beskytte smaabedrivter mot de store og mæktige selskaper. At herredsstyret finder ikke aa kunne anbefale koncessjon paa yderligere eiendomskjøp av et stort og mæktig firma som paa forhaand eier snesevis av gaarde og flere kvadratmile skog i herredet og hvis medlemmer dessuten eier kolosale skogarealer rundt omkring i landet, det er meget rimelig og er fuldstændig i koncessjonslovens aand. Men, at konsekvensen herav skulde bli, at der ogsaa maa nektes koncessjon til en forholdsvis liten bedrivt med rent ubetydelig eiendomsskog, det er aldeles ikke rimelig. En saadan konsekvens kan komme til aa faa betænkelige følger baade for smaabedrivten og for herredet idet det vil tjene til aa monopolisere trælastforædlingen og trælasthandelen for det større og eiendomsmæktige firma, og det var sikkert ikke koncessjonslovens mening.²⁴⁴

Uten selskapsskoger av en betydelig størrelse var A/S Skogsosens Bruk i en vanskeligere situasjon enn bedriftene med større selskapsskoger. Selskapet var i større grad avhengig av å kjøpe inn trevirke til bedriftens produksjon, noe som også gav selskapet mindre kontroll over hvor mye tømmer som ble hugget hvert år. Dette reduserte forutsigbarheten i selskapets produksjon, noe som førte til vanskelige produksjonsforhold i sammenheng med de stigende tømmerprisene.

Pål Thonstad Sandvik fremhever i sin artikkel om økonomien og samfunnsutviklingen i Trøndelag 1750-1920 at et av resultatene av konsesjonslovene var at skogbruket i økende grad ble en bygdenæring.²⁴⁵ De lokale skogeierne tjente godt på tømmerprisenes

---

²⁴¹ Sejersted 2002b: 286. *Demokratisk kapitalisme. Revidert utvalg: Veien mot øst. Et norsk bidrag til den økonomiske imperialisme*

²⁴² RA/S-1252/F/Fa/Fap/L0001/Kgl.till./LD2634.1916/LD2134.1916.S

Konsesjonssaken ble behandlet av stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen (V)

²⁴³ RA/S-1252/F/Fa/Fap/L0001/Kgl.till./LD1663.1927/LD6683.1912.S. I selskapets konsesjonssøknad på 495 hektar skog i samme herred i 1912 omtalte selskapet Nes Trælastbruk som «nesten eneherkende» med tanke på konkurranseforholdene om tømmeret i herredet.

RA/S-1252/F/Fa/Fap/L0002/LD902.1929.K/LD731.1929.K. Staten kjøpte opp A/S Nes Trælastbruk i 1920

²⁴⁴ RA/S-1252/F/Fa/Fap/L0001/Kgl.till./LD2634.1916/LD6249.1915.S

²⁴⁵ Sandvik 2007: 52. *En mer demokratisk kapitalisme? Økonomi og samfunnsutvikling i Trøndelag 1750-1920*

vekst og den strenge konsesjonspraksisen, men de små treforedlingsbedriftene i bygdene ble satt under press. Den lokalistiske konsesjonspraksisen fikk imidlertid også effekt på andre former for aksjeselskaper, som forretningsbanker.

4.1.2. Forretningsbanker

Skogeierne var sterkt avhengig av lån for å drifte skogene. Langsiktige lån var nødvendig for å reise våningshus og driftsbygninger, investere i utstyr og betale ned eventuelle nye skogkjøp.²⁴⁶ Disse langsiktige lånene fikk skogeierne tilgang på gjennom Hypotekbanken mot bruk av skogeiendommene som pant. Driftskreditt var også en sterk nødvendighet i skogbruket. Dette fordi det var mange utgifter i leddene fra blinking til sluttoppgjøret, en prosess som kunne ta opptil ti måneder.²⁴⁷ Driftskreditt var imidlertid vanskeligere å få tilgang på. Hypotekbanken gav ikke lån til driftskreditt og sparebankene kunne sjelden gi de kortsiktige lånene som trengtes for driftskreditt.²⁴⁸ Forretningsbankene fylte dette tomrommet i banksystemet.

Forretningsbankene blomstret under første verdenskrigs høykonjunktur.²⁴⁹ Disse bankenes utlån var fundert på den betydelige pengerikligheten og påfølgende aksjeprisveksten under første verdenskrig.²⁵⁰ Sett med etterpåkløskapens øyne var mange av disse lånene preget av høy risiko, ettersom det var mulig å bruke aksjekapital som egenkapital for å få innvilget lånene. Et plutselig fall i aksjeprisene ville imidlertid bety at egenkapitalen som ble stilt som sikkerhet for lånet forsvant. Konjunkturomslaget i 1921 medførte nettopp et slikt fall i aksjeprisene, noe som resulterte i at det økonomiske grunnlaget til mange av forretningsbankene forsvant over natta.

Som følge av konjunkturomslaget i 1921 ble det av stor betydning for bankene å få videresolgt panteiendommene sine for å unngå gjelda ble for stor. Hvis gjelden ble for stor kunne banken i verste fall gå konkurs. Dette kunne medføre ytterligere vanskeligheter for bankene som stilte lån til hverandre. Denne problematiske situasjonen ble gjort vanskeligere av begrensningene på forretningsbankenes muligheter til å få konsesjon på skogkjøp.

Den lokalistiske konsesjonspraksisen omfattet også restriksjoner på aksjeselskaper som forretningsbankene. Hensikten var å hindre at banker ble stiftet med det formål å kjøpe opp skogeiendommer og dermed omgå lovens bestemmelser. I skogkonsesjonsloven fikk forretningsbankene kun konsesjon for å redde en pantfordring, men Landbruksdepartementet godkjente imidlertid ikke slike søknader. Dette fikk Østerdalens Privatbank A/S erfare da det i 1924 fikk nektet konsesjon på en skogeiendom på 3700 hektar skog i Åmot herred i Hedmark fylke av Abraham Berges (H/FV) regjering.

Landbruksdepartementets begrunnelse for nekte konsesjon til Østerdalens Privatbank var at banken var en forretningsbank.²⁵¹ Banken ønsket konsesjon for å redde noe av lånet det hadde på eiendommen og ønsket å selge eiendommen så fort som mulig. Både skogutvalg og herredsstyret anbefalte konsesjon til banken enstemmig grunnet den

---

²⁴⁶ Halberg 1999: 206

²⁴⁷ Ibid: 214

²⁴⁸ Ibid: 215

²⁴⁹ Ibid: 216

²⁵⁰ Eitrheim, Klovland & Øksendal 2016: 311. *A Monetary History of Norway, 1816-2016*

²⁵¹ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0008/LD1845.1924.K/LD520.1924.K

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Anders Venger (H) i Abraham Berges (FV) regjering. Venger var utdannet på landbruksskole, men arbeidet senere som forvalter på Haaken Mathiesens eiendommer. Han var også medlem av bankrådet og medlem av kontrollkomiteen i Bøndernes Bank. Haffner 1949: 752. *Stortinget og statsrådet 1915-1945: Bind 1 – Biografier.*

vanskelige økonomiske situasjonen. På tross av dette nektet Landbruksdepartementet å gi konsesjon. Begrunnelsen var basert på konsesjonspraksisen hvor aksjeselskaper ikke skulle få konsesjon på skogeiendommer. Om denne praksisen uttalte Landbruksdepartementet:

Departementet har i dei seinare år havt mange konsesjonssøknader frå bankar som har slege til seg store skog- og jordeigedomar for å freiste å berge pantet sitt. Då ein, slik som dei økonomiske tilhøve utvikla seg, måtte vente å få fleire og fleire av desse saker, tok departementet straks opp til prinsipiell avgjerd spursmålet um konsesjon i slike høve. Departementet fann å måtte taka den stoda å rå ifrå konsesjon og istaden gjeva bankane ein rimeleg frest på seg til å få greidd opp med engasjementet sitt. Ein gjorde vedkomande bankar kjende med departementet sitt syn på spursmålet og sa ifrå at saki etter dette ikkje vilde verte fyrehavd i statsråd minder dei sette fram ynskje um det. Av dei bankar, det gjeld, er det berre Østerdalens Privatbank som har ynskt å få saki avgjord i statsråd og dei andre er soleis avgjorde ved departementsskriv.²⁵²

Konsesjonssaken og sitatet tydeliggjør to synspunkter på den restriktive lokalistiske konsesjonspraksisen. Fra Landbruksdepartementets synspunkt var ikke konsesjon nødvendig ettersom eiendommen uansett skulle selges etter så kort tid som mulig slik at en «rimeleg frist» holdt i slike saker. Dette hindret bankene fra å sitte på eiendommene uten å videreselge dem og dermed omgå skogkonsesjonsloven. Fra forretningsbankenes perspektiv vanskeliggjorde konsesjonspraksisen mulighetene for å redde de pantfordringene bankene måtte ha i skogeiendom. Dette fordi bankene måtte selge eiendommene innen fristen som var fastsatt av departementet for å unngå å bryte bestemmelsene i konsesjonsloven. Bankene ble dermed presset til å selge eiendommene selv om det betydde at salgsprisen ikke tilsvarte pantfordringen. I noen situasjoner viste det seg også vanskelig å overhodet finne en kjøper som var villig til å overta eiendommen. Forsøkene på å hindre omgåelser av skogkonsesjonsloven kunne dermed medføre større økonomiske byrder på de involverte partene.

4.2. «Spekulation i skogeiendomme [...] er til skade for bygden [...]».

«Herredsstyret er av den principielle opfatning at spekulation i større jord- og skogeiendomme er til skade for bygden enten den drives av inden- eller utenbygdsboende».²⁵³ Uttalelsen var fra Trysil herredsstyre i 1918, et betydelig skogherred, som understreket den store utfordringen konsesjonssystemet møtte i denne tidsperioden. Det fremgår i arkivmaterialet at herredenes frykt for spekulasjon på skog- og jordeiendommer var dominerende i konsesjonssakene mellom 1915-21.

Konjunkturoppgangen og inflasjonen bidrog til en spekulasjonsiver på skog- og jordeiendommer. Tømmerprisene steg og med denne prisveksten ble betinget tømmer salg et mer populært virkemiddel blant skogeierne for å få et overtak på tømmerkjøperne.²⁵⁴ Betinget tømmer salg innebar at tømmerprisen ble fastsatt ut ifra prisutviklingen gjennom driftsåret slik at hverken kjøper eller selger visste hva tømmerprisen ble når de undertegnet kjøpskontrakten. Skogeiendom ble dermed et godt

---

²⁵² Innst. O. IV. 1925: 36. *Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollenes gjennomgåelse*. I innstillingen står det at den omhandlede skogeiendommen lå i Elvrom herred, men dette er feil. Sakspapirene fra Riksarkivet viser at skogeiendommen lå i Åmot herred. Protokollkomiteen var enig i nektelsen. Banken fikk en frist på to og et halvt år til å komme seg ut av handelen.

²⁵³ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0008/LD149.1918.K/LD1854.1918.K. Trysil herred i Hedemarkens amt, 800 hektar skog. Paul Michelet, James H. Lorange og Jørgen Scheel. Herredsstyrets uttalelse.

²⁵⁴ Halberg 1999: 208

spekulasjonsobjekt ettersom skogeiendommene vokste i verdi år for år. Og hvis tiden var riktig kunne tømmeret selges til sterk fortjeneste.

Mange herredsstyrer uttalte at det var en utfordring at skog- og jordeiendommer hyppig skiftet eiere.²⁵⁵ En del av eiendommene ble sterkt hugget i, noe som etterlot eiendommene med en lavere verdi som skatteobjekt. Et eksempel på dette var konsesjonssaken tilknyttet Kittel Thingelstads nektede konsesjon i Vaaler herred i Vestfold fylke i 1920.²⁵⁶ Den omhandlede eiendommen ble på kort tid omsatt en rekke ganger. Den første eieren, Torgersen, fikk konsesjon på eiendommen i 1918 på betingelse av at han bebodde og drev gården i minst to år.²⁵⁷ Torgersen flyttet imidlertid aldri til eiendommen og hugget sterkt i skogen før han solgte eiendommen videre til Kittel Thingelstad i 1919. Både det lokale skogutvalget og herredsstyret visste at Thingelstad var en skogspekulant, men valgte å ta sjansen ved anbefale konsesjon på betingelse av at han bebodde og drev gården i fem år. Thingelstad fikk konsesjon den første mai og ventet ikke lengre enn til ellefte mai før han solgte eiendommen. Saken endte med at Torgersen ble anmeldt for å ha hugget ut skogen mens han brøt konsesjonsbetingelsene og at Thingelstad ble nektet å selge eiendommen videre.

Andre herreder var ikke like villig til å ta sjanser som Våler herredsstyre gjorde i det de oppfattet som spekulasjonssaker. Andre herredsstyrer førte en mer konsekvent linje med å fraråde konsesjonssaker hvor det var en grad av tvil til stede om hvorvidt kjøpet var et spekulasjonskjøp. Et eksempel på dette var Selbu herred i Sør-Trøndelag fylke som i 1922 frarådet konsesjon til Kristofer Jensvold Fåberg.²⁵⁸ Herredsstyret fant kjøpsprisen for høy og at skogen derfor måtte hugges sterkt i for å forrente eiendommens verdi hvis konsesjon ble gitt. Dette ville gå ut over eiendommens kvalitet som et godt skatteobjekt og konsesjon ble derfor frarådet. Øksendal herred i Møre og Romsdal benyttet en annen strategi i møte med en omgåelse av konsesjonsloven.²⁵⁹ I 1919 kjøpte Henning Lervik en gårdseiendom i herredet og hugget sterkt i skogen kort tid etter uten å ha fått konsesjon på kjøpet. I tillegg opprettet Lervik en uthugstkontrakt på den resterende skogen. Dette brøt med bestemmelsene i skogkonsesjonsloven ettersom konsesjonssøknaden ikke var avgjort. Herredet frarådet derfor konsesjon og benyttet forkjøpsretten, samt anmeldte Lervik for brudd på loven. Herredet begrunnet bruken av forkjøpsrett med at kommunalt eierskap ville sikre at skogen fikk et godt grunnlag for gjenvekst.

---

²⁵⁵ Et eksempel på dette var Aamot herred i Hedemarkens amt som i 1918 ytret at de var bekymret for de hyppige skogsalgene den siste tiden og fryktet for herredets fremtidige økonomi. Herredsstyret fryktet også at de hyppige skogsalgene ville gå utover skogen gjennom snauhogst. RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0007/LD1529.1918.K/LD726.1918.S

²⁵⁶ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0021/LD2829.1920.K/LD2686.1920.K. Eiendommen var på 11 hektar jord og 40 hektar skog.

Konsesjonen i 1918 ble gitt av stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen.

Konsesjonen i 1920 ble nektet av landbruksminister Håkon Five (V) i Gunnar Knudsens regjering. Håkon Five var gårdbruker, utdannet agronom i Tyskland og norsk landbruksutsending til USA. Five arbeidet særlig for organisering av nydyrking og forbedring av småbrukernes kår. *Norsk biografisk leksikon bind 4: Fabricius-Grodttschilling 1929*: 146-147. Biografien skrevet av Kr. Indrehus.

²⁵⁷ Denne typen betingelse ble i økende grad brukt for å redusere takten på de stadige eierskiftene mange jord- og skogeiendommer gikk gjennom.

²⁵⁸ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0035/LD2481.1922.K/LD1849.1922.K. Eiendommen var på 13 hektar dyrka mark, 200 hektar skog og 900 hektar fjellstrekning.

Konsesjonen ble nektet av landbruksminister Håkon Five (V) i Otto Blehrs (V) regjering.

²⁵⁹ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0034/LD3359.1919.K/LD1093.1919.K. Eiendommen var på 145 hektar skog og fire hektar dyrka mark.

Konsesjonssaken ble behandlet av stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen (V)

Den muligens strengeste kommunale konsesjonspraksisen i Norge mellom 1909-28 var i Trysil herred i Hedemarkens amt, som sitatet øverst i delkapittelet var hentet fra. Herredsstyret hadde innen 1918 formulert et klart prinsipp om å nekte alle salg av skogeiendom fra innenbygdsboende til utenbygdsboende personer.²⁶⁰ Dette var begrunnet i herredsstyrets oppfatning om at utenbygdsboende kjøpere var mer interessert i å spekulere enn innenbygdsboende. Det var allerede en målsetting blant bygdas skogbønder om å stanse store skogeieres oppkjøp av skogeiendommer.²⁶¹ Formålet med denne strenge praksisen var å hindre spekulasjon på «bygdens naturherligheter».²⁶²

Som eksemplene ovenfor viser, var kampen mot spekulasjon på skog- og jordeiendommer sentral. Å motvirke slik spekulasjon stod sentralt også i 1909, før den storstilte spekulasjonen tok til.²⁶³ Som Trysil herredsstyre uttalte, var både innenbygdsboende og utenbygdsboende kapable til å spekulere. Dette var noe Våler herred fikk oppleve da konsesjonsbetingelsene de hadde oppført ble brutt etter kun ti dager. Ifølge Francis Sejersted i boken *Demokratisk kapitalisme* var konsesjonslovene rettet mot utlendinger og det norske borgerskapet.²⁶⁴ Dette var, ifølge Sejersted, basert på en antiindustrialiseringsideologi og motreaksjon fra bøndene mot moderniseringen landet gikk igjennom. Stengslene i skogkonsesjonsloven regulerte flere typer kapital enn kun det som tilhørte utlendinger, selskaper og det nasjonale borgerskap. Også utenbygds kapital ble regulert. Spekulasjonen på skog- og jordeiendom ble voldsom i denne tidsperioden. Og det som særlig utpreget spekulasjonen var at de som spekulerte var mennesker fra ulike sosiale lag gjennom tilgang på lån fra forretningsbanker. Skogkonsesjonsloven hadde enda en dimensjon til det Sejersted skrev om konsesjonslovene. Skogkonsesjonsloven ble ikke kun utformet som en motreaksjon på samfunnsutviklingen som Sejersted hevdet. Loven var like mye et økonomisk vern av skogbøndene og herredene mot spekulasjon på skogeiendommer, noe som blir tydelig gjennom eksemplene ovenfor.

Skogkonsesjonsloven har med det økonomiske vernet av skogbøndene og herredene mot spekulasjon store likhetstrekk med den danske reguleringen av jordeierskap. Sentralt i reguleringen stod det Sanders, Sandvik og Storli beskrev som «social engineering».²⁶⁵ Loven skulle ikke bare hindre et uheldig forhold, men det skulle også påvirke det danske samfunnets sosiale utvikling. Loven skulle fremme selvstendige bønders posisjon i det danske samfunnet på bekostning av store jordeieres posisjon. Det var altså en samfunnsstransformativ hensikt bak den danske lovgivningen som også var til stede i den norske skogkonsesjonsloven. Formålene i skogkonsesjonslovens var ikke kun å regulere utenlandsk og utenbygds kapital, men også å verne mot det som ble oppfattet som langsiktige utfordringer. Mer spesifikt betydde dette at loven skulle hindre en prisutvikling som kunne skade skogløse bønders mulighet til å kjøpe gårdsskog eller evne til å opprette nye bruk.

For skogbøndene var den galopperende prisveksten en utvikling med både positive og negative sider. For mange bønder var en slik prisvekst gunstig ettersom eiendommene

---

²⁶⁰ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0008/LD149.1918.K/LD1854.1918.K. Landbruksdepartementet ga Trysil herredsstyre medhold til dette prinsippet.

²⁶¹ Sandvik 2007: 38

²⁶² RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0008/LD149.1918.K/LD1854.1918.K.

²⁶³ Se punkt tre i kapittel 2.6

²⁶⁴ Sejersted 2002a: 312. *Demokratisk kapitalisme. Revidert utvalg: Den norske «Sonderweg»*

²⁶⁵ Sanders, Sandvik & Storli 2019: 47, 49

deres økte i verdi. Samtidig hindret høye eiendomspriser på skog- og jordeiendom gårdløse skogbønder fra å etablere seg på egne bruk. Herredene og den samfunnsmakten de innehadde kunne i denne sammenheng benyttes. Bøndene kunne bruke herredene som redskap til å bringe skogeiendom på innenbygdsboendes hender for å sikre gårdløse innbyggere tilgang på bruk til billig pris.

For herredene var spekulasjonen på eiendom og den medfølgende prisveksten i størst grad negativ. Skattemessige og lokalpolitiske hensyn stod her sentralt. Herredene hadde betydelige interesser i å sikre et størst mulig skattegrunnlag gjennom høy grad av innenbygdsboende skogeierskap. Det var også et viktig prinsipp å hindre at eiendomsprisene ble for høye slik at innenbygdsboende ikke evnet å kjøpe egne gårder og bruk. Dette kunne medføre arbeidsledighet og økte sosialutgifter samtidig som det potensiale skattegrunnlaget sank.

Den økte tilgangen på kapital i Norge gav også større spillerom for herredene å benytte forkjøpsretten. Gunnar Knudsens uttalelse om skogkonsesjonsloven i 1918 danner her et godt utgangspunkt for å ta diskusjonen videre:

I skogkonsesjonsloven er der navnlig to ledende grundtanker. Den ene er den, at loven med alle sine bestemmelser skulde tjene til at bremse spekulasjon, og den anden er den, at kommunerne ved hjelp av forkjøpsretten vil kunne faa adgang til at skaffe sig skog, hvad de her i landet i meget mindre utstrækning end i andre land hittil har hat.²⁶⁶

4.3. utfordringer og muligheter med forkjøpsretten

Et sentralt argument for forkjøpsretten som spesielt Gunnar Knudsen ofte ytret, var at retten ville sikre herredene tilgang på skogeiendommer, noe «de her i landet i meget mindre utstrækning end i andre land hittil har hat».²⁶⁷ Realiteten var imidlertid ikke slik forkjemperne av forkjøpsretten hevdet den var. Sammenlignet med de skogrike nabolandene Sverige og Finland, som var de landene norske politikere oftest hentet inspirasjon fra i konsesjonslovsdebatten, hadde Norge størst grad av kommunalt skogeierskap allerede før skogkonsesjonsloven av 1909. I proposisjonen til skogkonsesjonsloven av 1909 ble det opplyst at Norges herreder eide 2,20 prosent av skogen i landet mot 2,11 prosent i Sverige og intet i Finland.²⁶⁸ Dette hindret imidlertid ikke argumentet om å utvide de kommunale skogene fra å være innflytelsesrik både under og etter skogkonsesjonslovsdebattene.

Etter regjeringsskiftet i 1913 viste herredene større vilje til å benytte forkjøpsretten på skog- og jordeiendom. Det mest oppsiktsvekkende med denne bruken av forkjøpsretten var at Landbruksdepartementet tillot herredene å benytte kreative løsninger for å sikre seg disse eiendommene.

Konsesjonsprosessen var en flokete prosess. Hvis et herred skulle benytte forkjøpsretten måtte herredsstyret fatte et vedtak om dette med minst 2/3 flertall innen seks uker etter ordføreren mottok konsesjonssøknaden fra skogutvalget.²⁶⁹ Hvis amtmannen ble involvert og sendte søknaden tilbake til herredsstyret for ny uttalelse oppstod en ny frist på fire uker etter ordføreren mottok brevet fra amtmannen. Attpåtil var ordføreren pliktet

---

²⁶⁶ O.tid. 1918: 1614. *Forhandlinger i Odelstinget*. Stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen fra Bratsbergs amt

²⁶⁷ Ibid: 1614. Stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen fra Bratsbergs amt.

²⁶⁸ Ot. prp. nr. 1. 1909: 88. *Angaaende utfærdigelse av 1. lov om erhvervelse av almindelig fast eiendom, vandfald og bergverk m.v., 2. lov om erhvervelse av skog*

²⁶⁹ Augdahl 1920: 57. §30. *Skogkonsesjonsloven: lov om erhvervelse av skog av 18. september 1909 med ændringslove av 13. august 1915 og 26. juli 1916: med kommentar*

til å informere selger, konsesjonssøker og Landbruksdepartementet om den vedtatte beslutningen. Mulighetene for feil i saksgangen var dermed stor, noe som kunne koste et herred dets forkjøpsrett.

De mange leddene og tidsfristene i saksgangen medførte at herredene til tider mistet forkjøpsretten. Et eksempel på dette var Eidanger herred i Telemark fylke. I 1925 mistet Eidanger herred forkjøpsretten fordi ordføreren ikke var klar over reglene for de ulike tidsfristene.²⁷⁰ En lignende situasjon skjedde med Vaage herred i Kristians amt i 1918 hvor herredsstyret ikke rakk å overholde de lovpålagte fristene.²⁷¹ Vaage herred fikk imidlertid kjøpt eiendommen. Herredsstyret erklærte seg villig til å overta kjøpekontrakten til samme vilkår som konsesjonssøkeren og å gi erstatningen de ellers måtte gitt til konsesjonssøkeren hvis forkjøpsretten ble benyttet.²⁷² Selgeren av eiendommen fant det best å benytte herredets tilbud ettersom konsesjonen uansett ble frarådet.

Det var også mulig for herredene å benytte forkjøpsretten selv om herredsstyret ikke hadde et tilstrekkelig stort flertall til å fatte et slikt vedtak. Et eksempel på dette var da Søndre Land herred i Kristians amt i 1917 overtok kjøpskontrakten på en skogeiendom på 330 hektar.²⁷³ Herredsstyrets beslutning om å benytte forkjøpsretten ble fattet med syv mot syv stemmer, hvor ordførerenes dobbeltstemme avgjorde til fordel for forkjøpsretten. Dette var ikke et tilstrekkelig flertall ifølge skogkonsesjonsloven. Landbruksdepartementet støttet allikevel flertallets ønske om å overta kjøpskontrakten ettersom konsesjon ville nektes uansett. Det var imidlertid ikke alltid like lett for herredene å bli kvitt eiendommene de kjøpte.

Som følge av 1915-revisjonen måtte alle kommunale salg av skogeiendom godkjennes av regjeringen. Denne lovendringen kan forstås som et forsøk på å oppnå Knudsens mål om høyere grad av kommunalt skogeierskap ved at det ble vanskeligere for herredene å fraselge skogeiendommer. I de tilfellene hvor konsesjon ble gitt på herredenes skogsalg etter 1915 ble salgene primært gjort gjennom utparsellering til innenbygdsboende skog- og jordløse bønder.

Et eksempel på regjeringenes kontroll på herredenes skogsalg var konsesjonssøknaden til Hof herred i Vestfold fylke i 1920.²⁷⁴ Herredet hadde benyttet forkjøpsretten på Lian skog i 1917 og hugget i skogen for å betale ned gjeld. Formålet med salget av eiendommen var å skaffe penger til de mange prosjektene herredet hadde igangsatt.

---

²⁷⁰ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0024/LD1049.1925.K/LD4319.1924.K. Karl. A Lunde, Eidanger herred. Eiendommen var på 65 hektar og ble nektet i frykt for spekulasjonshugst i skogen.

²⁷¹ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0012/LD2850.1918.S/LD1407.1918.S. Overrettssakfører H. Schjoldager. Eiendommen var på 40 hektar skog og 10 hektar snaufjell. Herredet nektet fordi de ønsket å benytte forkjøpsretten.

²⁷² §32. Hvis herredet benyttet forkjøpsretten måtte herredet gi konsesjonssøkeren erstatning med to prosent av de første 50 000 kronene, og ytterligere en prosent hvis prisen var høyere, men med et tak på 5000 kroner. Augdahl 1920: 59

²⁷³ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0012/LD2818.1917.S. Andreas Præstrud, Johan Hanum, E. Engan, O. Daal og A. Hommelstad. herredet nektet fordi det ønsket å benytte forkjøpsretten. Konsesjonssaken ble behandlet av stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen (V)

²⁷⁴ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0021/LD1332.1921.K/LD3038.1920.K. Herredet ønsket konsesjon på salg av eiendommen Lian skog til den utenbygdsboende Tollef Backe. Eiendommen var på mellom 200 til 230 hektar skog.

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Gunder A. Jahren (H) i Otto B. Halvorsens (H) regjering. Gunder A. Jahren var gårdbruker på en større gård i Østfold og direktør i Norges Hypotekbank i over tjue år. *Norsk biografisk leksikon bind 6: Helland-Jensen, Lars 1934: 585-586.* Biografien skrevet av B. Holtsmark.

Landbruksdepartementet nektet imidlertid å gi approbasjon på salget ettersom det fant at herredet hadde en stor formue og god inntekt slik at det ikke var grunnlag for å selge.

Et annet eksempel på kontrollen på herredenes skogsalg var konsesjonssonssaken vedrørende gården Storetorp i Degernes herred i Smaalenenes amt i 1917.²⁷⁵

Eiendommen Storetorp ble opprinnelig kjøpt av Rakkestad herred i 1911, et herred Degernes senere ble utskilt fra. I 1917 sendte Kaptein Alf L. Torp en søknad om å få kjøpe tilbake slektsgården Storetorp, noe herredet var villig til å gå med på.

Landbruksdepartementet ønsket imidlertid at gården skulle utparselleres til småbruk for herredets eiendomsløse og nektet derfor approbasjon på konsesjonssøknaden.

Departementet fant det også uheldig at herredet ville avhende så mye kommunal skog.

Landbruksdepartementet var villig til å gå langt for å imøtekomme herredsstyrenes ønsker om å kjøpe skogeiendom, men det var restriktiv på hvor mye skogeiendom som forlot herredenes eierskap.

Bruken av forkjøpsretten sank betraktelig som følge av den kommunale gjeldskrisen etter konjunkturomslaget i 1921. Norske herreder hadde drevet storstilt utbygging av elektrisitetsverk, infrastruktur og sosiale tjenester til innbyggerne under og etter første verdenskrig.²⁷⁶ Med denne utbyggingen fulgte betydelig gjeld. Totalt økte herredenes gjeldsnivå fra 439 millioner kroner i 1918 til 1 300 millioner kroner i 1922.²⁷⁷ Det høye gjeldsnivået kombinert med inntektsfallet som følge av konjunkturomslaget i 1921 bidro til en vanskelig økonomisk situasjon for mange herreder. Dette vil bli undersøkt nærmere i kapittel 5.1.

Som følge av den kommunale gjeldskrisen begynte mange herreder å aktivt oppsøke innenbygdsboende som kunne stille som kjøpere ved en konsesjonsnektelse. Et eksempel på dette var A/S Statlandbrukets konsesjonsnektelse i Foldereid herred i Nord-Trøndelag fylke i 1922.²⁷⁸ Saken hadde blitt behandlet ved en tidligere anledning hvor herredsstyret hadde frarådet konsesjon. Herredsstyret begrunnet sin avgjørelse med at det ikke ønsket at mer skogeiendom kom på utenbygdsboendes hender.²⁷⁹ Siden den forrige saksbehandlingen hadde imidlertid herredsstyret funnet en innenbygdsboende som var villig til å kjøpe eiendommen til samme betingelser som selskapet.

Landbruksdepartementet nektet derfor konsesjon til selskapet. Ved å benytte denne metoden fikk herredsstyrene fortsette å bringe skogeiendommer på innenbygdsboendes hender selv etter at herredenes økonomiske spillerom ble betraktelig innskrenket av gjeldskrisen.

4.4. Kontinuitet gjennom regjeringsskiftene

Gunnar Knudsens avgang som statsminister i 1920 markerte starten på en periode med hyppige regjeringsskifter. Den første regjeringen etter Gunnar Knudsens avgang, Otto B.

---

²⁷⁵ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0001/LD1527.1919.K/LD11662.1917.S. Eiendommen omfattet mellom 40 og 50 hektar innmark og 500 hektar skog.

Konsesjonssaken ble behandlet av stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen (V).

²⁷⁶ Hovland 1987: 117, 143. *Folkestyre i by og bygd: Norske kommuner gjennom 150 år. Grotid og glanstid 1837-1920*

²⁷⁷ Danielsen, Grønlie & Hovland 1987: 161. *Folkestyre i by og bygd: Norske kommuner gjennom 150 år. Trengselstider 1920-1945*

²⁷⁸ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0037/LD115.1922.K/LD2265.1921.K. Eiendommen var på 5 hektar innmark, 450 hektar skog og 3 545 hektar slåttemark, myr, vann og snaufjell. Til eiendommen hørte også fossefall og kalksteinsleie.

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Håkon Five (V) i Otto Blehrs (V) regjering.

²⁷⁹ 3200 hektar av totalt 14 750 hektar skog var eid av utenbygdsboende.

Halvorsens (H/FV) regjering, satt kun i ett år før den måtte gå av.²⁸⁰ Bare i perioden 1920-28 vekslet regjeringsmakten mellom syv kortvarige mindretallsregjeringer. Tre av disse var Venstre-regjeringer og tre bestod av koalisjonsregjeringer mellom Høyre og Frisinnede Venstre, i tillegg til en meget kortvarig Arbeiderparti-regjering.

Som tidligere vist hadde konsesjonspraksisen blitt endret basert på hvilke partier regjeringene bestod av. Wollert Konows (SB) og Jens Bratlies koalisjonsregjeringer med Høyre og Frisinnede Venstre mellom 1910-1912 førte en nasjonalkapitalistisk konsesjonspraksis. Når Gunnar Knudsens konsoliderte Venstre-regjering gikk inn i regjering i 1913 ble konsesjonspraksisen endret til å være basert på lokalistiske prinsipper. Otto B. Halvorsens regjering (H/FV) brøt denne trenden ved å ikke endre på den lokalistiske konsesjonspraksisen. De påfølgende regjeringene fulgte også den samme lokalistiske konsesjonspraksisen.

To forklaringer på videreføringen av den lokalistiske konsesjonspraksisen fremstår som mest logisk. En forklaring kan være at Gunnar Knudsens foredrag på Kongsvinger fra forrige kapittel bar større tyngde enn hva som først fremsto: «Vi er færdig med koncessionskampen nu; vi er kommet ind i det spor, at alle erkjender, at venstres koncessionspolitik er til landets gavn».²⁸¹ En annen forklaring kan være Høyres mål om borgerlig samling av de borgerlige partiene mot arbeiderbevegelsen og Arbeiderpartiet.²⁸² En slik samling strandet gang på gang ettersom Venstre ikke ønsket å inngå i regjeringssamarbeid med Høyre. Og Bondepartiet nektet å inngå regjeringssamarbeid med mindre Venstre deltok.

En endring av konsesjonspraksisen kunne ha ødelagt for Høyres mål om borgerlig samling og gjort det vanskeligere for partiets mindretallsregjeringer å sikre flertall på Stortinget. Både Bondepartiet og Venstre fant den lokalistiske konsesjonspraksisen til å være i deres velgerbasers interesse. For Høyre kan det derfor ha vært viktig å ikke trå for nært disse to partienes interesser hvis partiet skulle oppnå sitt mål.

I dette tilfellet er begge alternativene gode forklaringsfaktorer. Det lave konfliktnivået rundt konsesjonspraksisen blant partiene kan ikke kun tilskrives politiske avveininger fra Høyre. Den lokalistiske konsesjonspraksisen må sannsynligvis ha funnet gjenklang innad i Høyre for at praksisen ble videreført gjennom flere ulike regjeringer. Samtidig ble nok potensielle uenigheter om konsesjonspraksisen lagt lokk på innad i Høyre som et ledd i partiets arbeid for borgerlig samling.

4.5. Konklusjoner

Hvordan ble konsesjonspraksisen påvirket av den økonomiske situasjonen med kapital- og prisutvikling i det norske samfunnet frem til 1921? Den nye restriktive praksisen med å nekte konsesjon til treforedlingselskaper og store skogeiere på alt annet enn arronderingskjøp ble videreført gjennom hele tidsperioden 1915-1921. I tillegg ble konsesjonspraksisen strengere enn hva loven tilsa ved at også aksjeselskaper som forretningsbanker ble nektet konsesjon selv om de kun var interessert i å redde egne pantfordringer.

Prisveksten og den økte kapitalflyten under første verdenskrig førte til endringer som konsesjonssystemet måtte tilpasses i ulik grad. En sentral endring var økt kjøpekraft til

---

²⁸⁰ Danielsen 1984: 14. *Høyres historie bind 2: Borgerlig oppdemningspolitikk 1918-1940*

²⁸¹ Knudsen 1915: 28

²⁸² Danielsen 1984: 11

herreder og den norske befolkningen. Forkjøpsretten kunne dermed i større grad enn tidligere benyttes.

En av hovedmålsettingene i skogkonsesjonsloven var å beskytte skogeierne mot spekulasjon og monopoldannelser fra store skogeiere, treforedlingsselskaper og andre aksjeselskaper. Et av tiltakene for å oppnå denne målsettingen var restriksjonene mot blant annet treforedlingsselskapers og forretningsbankers evne til å få konsesjon på skogkjøp. Disse restriksjonene ble oppført både gjennom 1915-revisjonen og den strenge lokalistiske konsesjonspraksisen. Det må imidlertid påpekes at også andre samfunnsgrupper ble berørt av disse innskrenkningene.

Også mange skogeiere deltok i den utstrakte spekulasjonen i jord- og skogeiendom. Dette fordi spekulasjonen på jord- og skogeiendom ikke nødvendigvis var en negativ utvikling for skogbøndene ettersom eiendommene deres økte i verdi. De stigende prisene hindret imidlertid gårdsløse bønder fra å etablere seg på egne bruk. En gruppes fortjeneste ble dermed en annens tap. De gårdsløse bøndene samarbeidet derfor oftere og oftere sammen med de lokale herredsstyrene for å få kontroll på spekulasjonen.

Herredene kunne ikke delta i spekulasjonen på lik måte som andre ettersom herredenes kjøp og salg gjennom forkjøpsretten krevde approbasjon fra regjeringen etter 1915. Skogkjøp kunne allikevel være gode langsiktige investeringer for herredene ettersom eiendoms- og tømmerprisene økte. Noen av disse skogkjøpene ble gjort med hensikten å utparsellere mindre bruk til gårdsløse bønder innen herredet. Bruk av forkjøpsretten ble imidlertid vanskeliggjort med konjunkturomslaget i 1921 når prisene på tømmer og skogeiendom sank. Fallet i eiendomsprisene kunne dermed medføre at gjelden på skogeiendommene ble høyere hva eiendommene var verdt. Mange herredsstyrer arbeidet derfor aktivt med å finne potensielle innenbygdsboende kjøpere som kunne overta kjøpet i konsesjonssaker som ble frarådet. Dette sikret at mer skogeiendom kom på innenbygdsboendes hender og forbedret det kommunale skattegrunnlaget.

Antallet godkjente konsesjoner til treforedlingsselskaper og store skogeiere falt betraktelig i denne perioden. Hvorvidt konsesjonspraksisen står som hovedforklaringen på dette fallet er imidlertid usikkert. Dette fordi mange av de større treforedlingsselskaperes styrer og eiere begynte å etablere nye fabrikker i utlandet både før og etter den nasjonalkapitalistiske perioden. Slike investeringer sikret de store treforedlingsselskapene tilgang på billigere tømmer som ikke var underlagt restriksjonene i skogkonsesjonsloven. Konjunkturutviklingen på 1920-tallet kan også ha bidratt til fallet i konsesjonssøknader fra treforedlingsselskapene. Tømmerprisene var lave og til dels fallende. I slike tider var det mindre gunstig å eie egen skog fremfor å kjøpe billig tømmer fra skogeierne.

De mindre treforedlingsselskapene, som blant annet A/S Skogsosens Bruk, klarte ikke byttet i konsesjonspraksis like godt som de store treforedlingsselskapene og møtte derfor utfordringer med å konkurrere på markedet. Resultatet av dette ble, som Sandvik beskrev, at skogbruket i økende grad ble en bygdenæring. Dette betydde ikke at de mindre treforedlingsselskapene forsvant fullstendig, men situasjonen var vanskelig. Lavere tømmerpriser må sannsynligvis ha vært en positiv utvikling for de små treforedlingsselskapene, ettersom de i stor grad var avhengig av å kjøpe tømmer. Det var imidlertid skogeierne som fikk størst fortjeneste av denne utviklingen ettersom de hadde muligheten til å kjøpe mer skogeiendom.

Skogkonsesjonsloven ble ikke utelukkende rettet mot utlendinger og det norske borgerskapet som Sejersted forklarte. Sejersteds forklaring er basert på hans tolkning av skogkonsesjonsloven som en motreaksjon fra bøndene basert på en antiindustrialiseringsideologi. Realiteten var imidlertid annerledes, da skogbøndene investerte i treforedlingsindustrien. Det var treforedlingsbedriftene som kjøpte skogeierne tømmer, og gjennom den økende bruken av betinget tømmer salg fikk skogeierne solgt tømmer til stadig gunstigere priser. De investerte til og med i Borregaard, som var den største treforedlingsbedriften i Norge på det tidspunktet. Dette antyder ikke en sterk motreaksjon mot industrien.

Skogkonsesjonsloven ble i økende grad benyttet for å beskytte herredene mot spekulasjon fra jord- og skogspekulanter. Disse spekulantene var alt fra aksjeselskaper til vanlige bønder, noe som gjør at loven ikke nødvendigvis var rettet mot noen spesifikke grupper i samfunnet per se. Det er rimeligere å hevde at skogkonsesjonsloven ble forvaltet etter de fire hovedmålsettingene som ble beskrevet i kapittel to og som dermed kunne rettes mot alle lag i samfunnet hvis de brøt med prinsippene i konsesjonsloven. Hovedmålsettingene var som følger: 1. Sikre lokalpolitiske og - økonomiske hensyn, 2. Unngå utenlandsk eierskap av skog, 3. Forhindre monopoldannelser og usunn konkurranse og 4. Forhindre spekulasjon i skogeiendommer.

Kapittel 5: Konesjonspraksis 1921-28

Det er i det hele tatt ikke så svært meget å si på de konsesjonssaker som er avgjort i det år som er gått. Man har inntrykk av at der har innarbeidet sig en fast praksis i departementet, som blir befulgt fra år til annet, og konsesjonssakene er i det store og hele tatt tilfredsstillende avgjort. Nu kan der være enkelte forhold som man nok burde henlede oppmerksomheten på. Vi har jo et tilfelle her hvor et aksjeselskap har fått konsesjon 3 ganger i løpet av det samme år. Det gjelder ikke noget svært stort areal, et areal i det hele på 1 600 dekar, og jeg vil bare i den forbindelse henstille til departementet, at det er forsiktig med å gi konsesjon til aksjeselskaper. Det har jo også ved en enkelt anledning hevdet i prinsippet, at det ikke skal gjøres i større utstrekning, og jeg vil håpe ,at [sic] det tar sig det ad notam og etterlever det så vidt mulig.²⁸³

Utsagnet er hentet fra stortingsrepresentant Andreas Maastad, protokollkomiteens leder, fra Bondepartiet under gjennomgangen av regjeringsprotokollene i 1929. Det mest bemerkelsesverdige ved utsagnet er at den lokalistiske konsesjonspraksisen fra 1913 var så veletablert på Stortinget at Landbruksdepartementet ble bedt om å ikke vike fra den.

Den norske økonomien ble sterkt preget av konjunkturomslaget i 1921.²⁸⁴ Skogbruket ble spesielt hardt rammet ettersom det var avhengig av markedene utenfor Norge. Samtidig ble konkurransen på tømmer og treprodukter fra andre land som Finland, Sverige og Sovjetunionen stadig hardere.²⁸⁵ Spesielt Østlandet ble sterkt rammet av krisen i skogbruket grunnet næringens lange og sentrale plass i regionens næringsliv. Resultatet ble at en rekke sentrale investorer, sagbrukseiere og skogeiere gikk konkurs. Situasjonen ble gjort verre av at de norske investeringene i treforedlingsfabrikker i Finland og Russland ble nasjonalisert eller solgt til lav pris i sammenheng med uroen i Finland og revolusjonen i Russland i 1917.²⁸⁶ Disse økonomiske tapene ble vanskeligere å håndtere i årene etter 1921, noe som reduserte blant annet Kiær-Solberg-familiens betydelige formuer og rolle i næringslivet.²⁸⁷

Den voldsomme utvidelsen av banksektoren under første verdenskrig ble etterfulgt av en omfattende bankkrise i Norge.²⁸⁸ Tiden med lave renter og høy inflasjon var slutt.²⁸⁹ Rentene steg og prisene falt, noe som gjorde at de billige lånene fra før 1921 ble dyre. Bønder, skogeiere og andre næringsdrivende fikk med dette mindre betalt for varene sine, noe som igjen gjorde det vanskeligere å betjene den stigende gjelden. Mange banker risikerte dermed å gå konkurs.

Den norske staten og herredene fikk også økonomiske vanskeligheter etter 1921. Skatteinntektene falt betraktelig, underskuddene økte og kuttene i budsjettene ble mer omfattende.²⁹⁰ De norske statsfinansene var i dårlig tilstand etter flere år med budsjettoverskridelser og manglende overoppsyn.²⁹¹ Ettersom ingen politiske partier hadde flertall, ble løsningen på dette problemet hestehandel og kompromisser på Stortinget mellom de ulike partiene. Herredene slet ettersom de hadde tatt opp betydelige lån i sammenheng med utbygging av infrastruktur og utvidelse av

---

²⁸³ O.tid. 1929: 230. *Forhandlinger i Odelstinget*. Gårdbruker Andreas Maastad fra Østfold fylke. 1600 dekar = 160 hektar

²⁸⁴ Sandvik 2018: 191. *Nasjonens velstand – Norges økonomiske historie 1800-1914*

²⁸⁵ Ibid: 199

²⁸⁶ Sogner & Christensen 2001: 223. *Plankeadel: Kiær- og Solbergfamilien under den 2. industrielle revolusjon*

²⁸⁷ Ibid: 225

²⁸⁸ Lie, Kobberød, Thomassen & Rongved 2016: 208. *Norges Bank 1816-2016*

²⁸⁹ Sandvik 2018: 180

²⁹⁰ Ibid: 178

²⁹¹ Ibid: 220-221

helsetilbudet og de sosiale ytelsene de tilbydde innbyggerne sine. Statens og herredenes finansielle handlingsrom ble dermed sterkt innskrenket sammenlignet med tiden før konjunkturomslaget. Som vist i forrige kapittel medførte dette at færre herredsstyrelser var villige til å benytte forkjøpsretten.

Andreas R. D. Sanders fant i sin mastergrad at konsesjonspraksisen for vannkraft ble endret som følge av konjunkturomslaget i 1921.²⁹² I den nye konsesjonspraksisen ble hovedmålsettingen å skape arbeidsplasser for å bøte på arbeidsledigheten og å lindre norske bankers situasjon. Det sentrale virkemiddelet for å oppnå dette var konsesjonsloven for vannkrafts åpenhet for å vurdere saker på en individuell basis. Som Maastads sitat uttrykte fortsatte konsesjonspraksisen på en lokalistisk linje også etter 1921, men den utdyper ikke hvordan konsesjonspraksisen ble ført. Kapitlets problemstilling akter å gå dypere i denne tematikken: *Hvilken konsesjonspraksis ble ført i den økonomisk turbulente tiden mellom 1921-1928?*

5.1. Restriksjoner på sysselsettingstiltak

Som følge av konjunkturomslaget i 1921 igangsatte staten prosjekter for å minske arbeidsledigheten blant annet ved å tilby dagverksbidrag til ledighetstiltak blant herredene.²⁹³ Forutsetningen for at herredene fikk dagverksbidrag var at de dekket brorparten av totalutgiftene, noe som økte presset på herredsbudsjettene. Det var derfor av avgjørende betydning for mange herreder at ledighetstiltakene var av en slik art at tiltakene gav avkastning for å lette presset på budsjettet.

Landbruksdepartementet viste liten villighet til å vike fra den lokalistiske konsesjonspraksisen for å øke sysselsettingen i herredene. Ladestedet Egersund i Rogaland fylke var et av herredene som fikk oppleve denne standhaftigheten da det ble nektet konsesjon av Otto Blehrs (V) regjering i 1922.²⁹⁴ Ladestedet ønsket å kjøpe et gårdsbruk på syv hektar jord og 200 hektar utmark i naboherredet Eigersund med det formål å skaffe byens arbeidsløse jobb med skogplantningsarbeid. Bruket ble ansett for å være blant herredets viktigste og ble derfor sett på som en god mulighet til å gi sysselsetting i en ellers vanskelig økonomisk situasjon.

Ladestedet Egersunds planer møtte motstand lokalt. Det lokale skogutvalget og jordstyret anbefalte konsesjon enstemmig, mens Eigersund herredsstyre nektet konsesjon to ganger med henholdsvis tolv mot fire og ni mot tre stemmer. Herredsstyrets begrunnelse var at et så viktig bruk måtte opprettholdes da det var et av de sentrale brukene for herredets skogbønder. Også Landbruksdepartementet støttet herredet i dette og uttalte

[...] at man selvfølgelig med glede ser på at ladestedskommunen erhverver sig høvelige plantefelter for å tilplante med skog. Men dette gledelige arbeid for skogsakens fremme må ikke skje på bekostning av det vanlige jordbruk og det vilde det efter de foreliggende opplysninger og uttalelser gjøre i nærværende tilfelle, idet ladestedskommunen som nevnt

---

²⁹² Sanders 2011: 78: *Chasing Waterfalls: Foreign Direct Investments and Norwegian Watercourse Concession Policy 1916-1926*

²⁹³ Danielsen, Grønlie & Hovland 1987: 159. *Folkestyre i by og bygd: Norske kommuner gjennom 150 år. Trengselstider 1920-1945*

²⁹⁴ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0032/LD3738.1922.K/LD1725.1922.K. Egersund herred i Rogaland fylke. Egersund by var et eget herred frem til kommunesammenslåingen med kringliggende Eigersund herred i 1965. Hamre 1996: 565. *Okka by: Egersund 1880-1965*
Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Håkon Five (V) i Otto Blehrs (V) regjering.

neker å gå med på en ordning hvorved selve gården med nødvendige herligheter vedblir å være et almindelig bondebrug, mens kommunen beholder plantefeltet.²⁹⁵

Skogplanting på jordbruksjord var noe Landbruksdepartementet ikke var villig til å gå med på, noe som var et gjengående prinsipp både under den nasjonalkapitalistiske og den lokalistiske konsesjonspraksisen.²⁹⁶ Justisdepartementet og Landbruksdepartementet havnet i uenigheter i etterkant av saken grunnet departementenes ulike perspektiver på saken.²⁹⁷ Justisdepartementet støttet ladestedet Egersunds sak ved å hevde at Eigersund herred kun var opptatt av at brukets verdi som skatteobjekt ble holdt ved like og at de prøvende tider de var inne i krevde aktiviteter som kunne bøte på arbeidsledigheten. Landbruksdepartementet var uenig i dette og understreket argumentene det hadde uttalt i sammenheng med saken og at Eigersund herred forstod viktigheten av en sterk og selvstendig skogbondebefolkning.²⁹⁸

Som nevnt i kapittel fire møtte også bankvesenet utfordringer under den lokalistiske konsesjonspraksisen når pantfordringer skulle reddes og selges. Situasjonen ble gjort vanskeligere som følge av den pågående bankkrisen i Norge.²⁹⁹

Den norske staten gikk i begynnelsen av bankkrisen inn for en linje som støttet opp om bankene. Dette ble gjort ved å tilføre bankene kapital eller slå sammen mindre banker med mål om å skape mer robuste banker.³⁰⁰ Det var derfor av stor betydning for mange banker å få reddet de pantfordringene de hadde ved tvangsauksjon. Ytterligere tap ville føre bankene tilbake i samme vanskelige situasjon og det var ingen garanti for at staten ville fortsette å støtte opp om bankene. Situasjonen var i denne sammenheng mer anstrengt for forretningsbankene som tidligere nevnt ikke hadde mulighet til å få konsesjon på pantfordringene sine.

Et eksempel på forretningsbankenes vanskelige situasjon var Centralbankens forsøk på å selge en gårdseiendom banken hadde pant på til A/S Værdalsbruket i Høilandet herred i Sør-Trøndelag fylke i 1925.³⁰¹ Også Centralbanken, landets største forretningsbank, møtte problemer og måtte derfor settes under offentlig administrasjon.³⁰² Det var derfor av viktig for bankens finanser at konsesjon ble gitt på salget. Både det lokale skogutvalget og herredsstyret anbefalte enstemmig at konsesjon skulle gis. Eiendommen hadde 400 hektar skog og 12 hektar jord og herredsstyret ønsket egentlig at en slik gild eiendom ble eid av innenbygdsboende. Herredsstyret mente imidlertid at ettersom de

---

²⁹⁵ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0032/LD3738.1922.K/LD1725.1922.K

²⁹⁶ En lignende sak var A/S Skogkultur som i 1910 fikk konsesjon i Rindalen herred i Romsdals amt på en eiendom på 830 mål inn- og utmark. Selskapet kjøpte eiendommen for å dyrke skog. Det lokale skogutvalget og herredsstyret satte imidlertid som betingelse at den dyrka marka på eiendommen ble holdt ved like og ikke beplantet med skog. Landbruksdepartementet støttet opp om betingelsene og selskapet gikk med på betingelsene. RA/S-1252/F/Fa/Fam/L0001/LD4786.1910.S/LD3788.1910.S. Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Bernt Holtsmark (FV) i Wollert Konows (SB) (FV) regjering.

²⁹⁷ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0032/LD3738.1922.K/LD3714.1922.K/P.M. Justisdepartementet/P.M. Landbruksdepartementet (udatert)

²⁹⁸ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0032/LD3738.1922.K/LD3714.1922.K/P.M. Justisdepartementet/P.M. Landbruksdepartementet (udatert)

²⁹⁹ Lie, Kobberød, Thomassen & Rongved 2016: 208. *Norges Bank 1816-2016*

³⁰⁰ Sandvik 2018: 181

³⁰¹ RA/S-1242/F/Fc/Fca/L0035/LD634.1927/LD6561.1926/LD2046.1925/LD1462.1925.K. Høilandet herred i Sør-Trøndelag fylke. Eiendommen var på 400 hektar skog og 12 hektar jord. Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Håkon Five (V) i Johan L. Mowinckels (V) regjering.

³⁰² Knutsen 2008: 313

Lie, Kobberød, Thomassen & Rongved 2016: 208

lokale fløtningsforholdene var vanskelige så var Værdalsbruket den eneste reelle kjøperen. Landbruksdepartementet var av en annen oppfatning fordi kjøperen var et treforedlingselskap og nektet derfor å gi konsesjon. Værdalsbruket ba i ettertid om en ny behandling av saken ettersom Centralbanken ikke fikk solgt eiendommen. Departementet nektet imidlertid på samme grunnlag som under første behandling.

Landbruksdepartementets standhaftige vedlikeholdelse av den lokalistiske konsesjonspraksisen var basert på dets syn på viktigheten av langsiktig eierskap av skog blant skogbønder og kommunale myndigheter. Dette er tydeligst uttrykt i nektelsen av A/S Kistefos Træsliperis konsesjonssøknad på to eiendommer i Fluberg og Torpa herreder i Oppland fylke i 1928 under Johan L. Mowinckels (V) regjering.³⁰³ Begge herredsstyrene anbefalte konsesjon på grunn av de vanskelige skatte- og arbeidsforhold de opplevde. Landbruksdepartementets svar er i denne sammenheng av større interesse enn selve saken ved at departementet uttalte seg slik:

Man har av mange grunner funnet det meget uheldig, ikke minst for vedkommende landdistrikter selv, at skogeiendommer kommer over i hendene på treforedlingselskaper og andre selskaper. Man kan ikke finne at det i disse to saker foreligger særlige hensyn at det er noen grunn til å fravike denne praksis. Det vilde i det lange løp kunne bli til megen skade for disse distrikter om treforedlingsfabrikkene skulde bli enda større skogeiere i vassdraget enn de allerede er. De økonomiske forhold er selvsagt for øieblikket vanskelige i disse bygder, men det får man på andre måter se å hjelpe til å få rettet på.

Det er, mener jeg [Einar Solheim], kortsynt politikk av disse bygder på grunn av øieblikkets vanskeligheter, å anbefale konsesjon som her. Skogeierne kunde komme til å betale dyrt, hvis de lar treforedlingsfabrikkene selv bli store skogeiere i vassdraget så de derved kan trykke prisene.³⁰⁴

Sentralt stod altså ønsket om å verne om de lokale skogeiernes posisjon i de ulike herredene i et langsiktig perspektiv. Lavkonjunkturen ville snu og skogeierne og de kommunale myndighetene måtte bare holde ut til vendepunktet i økonomien kom. Landbruksdepartementet var i det store og hele lite villig til å ofre jordbruket og gårdsskogene for å sikre lokale arbeidsplasser. Dette bidrog til at skogplanting på dyrka mark og salg av skogeiendom til treforedlingselskaper ble hindret der det var mulig selv om det medførte vansker for konsesjonssøkerne. Konsesjonspraksisen som ble ført var imidlertid ikke fullstendig rigid.

Lovverket åpnet for en pragmatisk forvaltning som gikk sak for sak. Det var dermed noe spillerom for å gi unntak fra den strenge lokalistiske konsesjonspraksisen.

5.2. Vern av og arbeid for lokaløkonomiske interesser

Bestemmelsene i skogkonsesjonsloven åpnet for å avgjøre konsesjonssakene ut fra hva Landbruksdepartementet og regjeringen oppfattet som allmenne hensyn i hver individuelle sak. Hva allmenne hensyn tilsa hadde gjennomgått en utvikling siden 1909. Under den første konsesjonspraksisen, den nasjonalkapitalistiske, tillot Landbruksdepartementet flere selskap å få konsesjon. Endringen til en konsesjonspraksis styrt etter lokalistiske prinsipper i 1913 reduserte selskapenes muligheter til å kjøpe skogeiendom. Dette prinsippbyttet kom som følge av regjeringsskiftet samme år og en

---

³⁰³ RA/S-1252/F/Fa/Fad/L0019/Kgl.till./LD237.1929.K. Konsesjonssøknaden ble nektet, men ble feilaktig lagt i mappen med konsesjonstillatelser. Eiendommen i Fluberg: 230 hektar skog og dyrka mark. Eiendommen i Torpa: 200 hektar skog og dyrka mark.

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Hans J. Aarstad (V) i Johan L. Mowinckels (V) regjering. Hans J. Aarstad var landbruksskolelærer og medlem av representantskapet i Norges Bank. Steenstrup 1934: 15. *Hvem er hvem? 1934*

³⁰⁴ RA/S-1252/F/Fa/Fad/L0019/Kgl.till./LD237.1929.K/P.M.

gradvis holdningsendring til spesielt treforedlingselskapenes mange skogkjøp rundt om i landet.

Den omfattende spekulasjonen på skogeiendom bidro også til å forandre konsesjonspraksisen. De mange hyppige eierskiftene på skogeiendommer førte til en holdningsendring i Landbruksdepartementet. Småbrukere og kommunalt eierskap ble gradvis ansett som det beste hinderet mot spekulasjon på eiendom. Dette fordi disse to gruppene ble forstått som å ville holde på eiendommene i større grad enn hva andre samfunnsgrupper ønsket. Eksempelet fra Degernes herred i forrige kapittel var et eksempel på departementets håndheving av det nye prinsippet om støtte til småbrukere.

Holdningsendringen i Landbruksdepartementet til å favorisere småbrukere kan også ha blitt påvirket av Håkon Fives (V) tid som landbruksminister. Five uttalte at «vort jordbruks interesser er bedst tjent med flest mulig selvstændige bønder paa eget bruk, selv om deres eiendom ofte maa bli liten».³⁰⁵ Denne småbruksfilosofien hadde bred støtte i Venstres stortingsgruppe. Håkon Five var landbruksminister i flere ulike Venstre-regjeringer på 1920-tallet og hadde dermed stor mulighet til å påvirke konsesjonspraksisen.³⁰⁶

Det var allikevel noen muligheter for treforedlingselskaper å få konsesjon på annet enn arronderingskjøp, på tross av de mange strenge restriksjonene. Som vist i kapittel tre samarbeidet herreder og treforedlingselskaper til tider gjennom utbygging av fløtningsmuligheter. Herredsstyrene satte som konsesjonsbetingelse at treforedlingselskapene og de store skogeierne bygde ut de lokale fløtningsmulighetene. Til gjengjeld for investeringen fikk selskapet eller den store skogeieren anbefalt konsesjonssøknaden. I begge sakene fra kapittel tre tilsa allmenne hensyn at selskapene skulle få konsesjonssøknaden godkjent ettersom det ville være et gode for de lokale skogeiernes næringsveier.³⁰⁷ Landbruksdepartementet åpnet for denne typen samarbeid også etter den lokalistiske konsesjonspraksisen ble innført.

Et eksempel på samarbeid mellom selskaper og lokale myndigheter var Saugbrugsforeningens konsesjon på Madamstykket i Eidskog herred i Hedmark fylke i 1926 under Ivar Lykkes (H) regjering.³⁰⁸ Selskapet hadde i lengre tid forsøkt å få etablert Soots kanal som et konkurransedyktig norsk alternativ til den svenskeide fløtningskanalen i herredet.³⁰⁹ Soots kanal ble imidlertid aldri et billig nok alternativ for skogbøndene i herredet, noe som gjorde at Saugbrugsforeningen ønsket å etablere ei taubane. Selskapet trengte i denne sammenheng konsesjon på Madamstykket ettersom tømmeret ville bli transportert over eiendommen. Skogutvalget og herredsstyret anbefalte konsesjonssøknaden enstemmig ettersom taubanen ville være et gode for de lokale skogbøndene. Landbruksdepartementet støttet skogutvalget og herredsstyret og

---

³⁰⁵ Mjeldheim 2006: 496-497. *Den gygne mellomvegen: Tema frå Venstres historie 1905-1940*

³⁰⁶ Five var landbruksminister i Gunnar Knudsens (V) regjering fra 1919-20, i Otto Blehrs (V) regjering fra 1921-23 og i av Johan L. Mowinckels (V) regjeringer i 1924-26 og 1933-35.

³⁰⁷ RA/S-1252/F/Fa/Faf/L0001/LD3130.1910.S/LD682.1910.

RA/S-1252/F/Fa/Fao/L0003/LD1173.1913.S/LD6785.1912

³⁰⁸ RA/S-1252/F/Fa/Fac/L0016/Kgl.till./LD1831.1926/LD1656.1926.K. Eiendommen var en skogteig på 119,4 hektar.

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Ole L. Bærøe (H) i Ivar Lykkes (H) regjering. Ole L. Bærøe var fylkesagronom, bestyrer ved Kønsberg Landbruksskole og senere driftsleder ved Norges landbrukshøyskole fra 1929. Steenstrup 1934: 93

³⁰⁹ Den svenskeide fløtningskanalen ledet inn i Sverige. Et av argumentene fra Saugbrugsforeningen var at et norsk alternativ ville åpne for norske arbeidsplasser ettersom tømmeret ville ende opp i Norge og ikke Sverige hvis et billigere alternativ ble opprettet.

begrunnet støtten med at allmenne hensyn tilsa at konsesjon burde meddeles ettersom de lokale næringsveiene for skogbøndene ble utbedret.

Landbruksdepartementet tillot også en lignende konsesjon under Johan L. Mowinckels (V) regjering i Sør-Aurdal herred i Oppland fylke i 1928, hvor A/S Kistefos Træsliperi fikk konsesjon på 564,1 hektar skog.³¹⁰ Skogdirektøren anbefalte konsesjon ettersom den tilliggende tømmerrenna ved Svartvatnet trengte en dyr hovedreparasjon. Reparasjonen ville bli betydelig billigere for selskapet hvis det fikk økt tømmerkvantumet det kunne fløte gjennom ervervelse av eiendommen. Landbruksdepartementet hadde dette å si da det uttalte seg i saken:

Departementet har vore noko i tvil um denne saka då det her gjeld eit treforedlingsselskap og selskapet tidligare eig mykje skog. Men ein finn, slik som saka ligg til, å kunne telja til at det vert gjeve konsesjon og skal som grunngeving vise til det som er halde fram av skogdirektøren.³¹¹

Bestemmelsene i skogkonsesjonsloven åpnet for en behandling av konsesjonssakene sak for sak, på samme måte som konsesjonsloven for vannkraft tillot.

Landbruksdepartementet benyttet dette til å arbeide etter mål som fremmet deres oppfatning av hva allmenne hensyn tilsa var til gode for skogbøndene og herredene. Treforedlingsselskaper og store skogeiere kunne få konsesjon på skogeiendom hvis det bidrog til å forbedre de lokale næringsvilkårene for skogbøndene. Deres betydelige kapital kunne benyttes til langsiktige investeringer som taubaner og fløtningselver.

Landbruksdepartementet var også villig til å la treforedlingsselskaper overta konkursrammede selskapers skogeiendommer hvis det bidrog til å gjenopprette driften. I 1928 fikk det nystartede A/S Vardal Træmassefabrikk konsesjon på konkursboet til et treforedlingsselskap i Vardal og Vestre Toten herreder i Oppland fylke under Johan L. Mowinckels (V) regjering.³¹² Konkursboet inneholdt 106 hektar skog, 8 hektar innmark og selve fabrikanlegget til det konkursrammede selskapet. Vardal herred hadde selv en betydelig aksjepost i det nyopprettede selskapet og det var av stor betydning for økonomien i de to herredene at selskapet fikk startet opp så fort som mulig. De lokale skogbøndene ville med dette igjen få solgt tømmeret sitt og dermed gjenopprettet inntektsgrunnlaget sitt. Landbruksdepartementet fant i denne saken at allmenne hensyn tilsa at konsesjon burde gis ettersom det ville være et gode både for herredsøkonomiene og for de lokale skogeierne.

Selv om det var et femtital saker tilknyttet treforedlingsselskaper og store skogeiere, så omhandlet en stadig større andel av konsesjonssakene etter 1915 privatpersoner uten tilknytning til disse to gruppene. Dette var gårdbrukere, lærere, skogsarbeidere, forstkandidater og andre vanlige yrker. Årsaken til denne utviklingen var blant annet at herredenes konsesjonsgrenser ble satt så lavt som mulig for å gjøre mest mulig skogeiendom konsesjonspliktig. Utfordringene i konsesjonssakene gikk dermed fra å hovedsakelig være orientert rundt oppsamling av skogeiendom på få hender til de mange lokale utfordringene.

---

³¹⁰ RA/S-1252/F/Fa/Fad/L0017/Kgl.till./LD1382.1928.K/LD2467.1927.K

³¹⁰ Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Hans J. Aarstad (V) i Johan L. Mowinckels (V) regjering.

³¹¹ RA/S-1252/F/Fa/Fad/L0017/Kgl.till./LD1382.1928.K/LD2467.1927.K

³¹² RA/S-1252/F/Fa/Fad/L0018/Kgl.till./LD2260.1928.K/LD2097.1928.K. Tidligere eid av A/S Vardal Tremasse- og Papirfabrikk.

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Hans J. Aarstad (V) i Johan L. Mowinckels (V) regjering.

5.3. De nye utfordringene fra de lave konsesjonsgrensene

De lokale forholdene fikk en enda større rolle i konsesjonssakene som følge av de lave konsesjonsgrensene. Sakene i starten av undersøkelsene i oppgaven ble preget av større skogeiendommer med produktiv skog av høy kvalitet. Her stod skogens verdi i tømmerproduksjon sentralt. Disse sakene ble gradvis færre og færre, mens andre forhold som lite produktiv skog i fjell og myrer eller jaktrettigheter i skogene økte i antall i konsesjonssakene. Ved at saksomfanget i konsesjonssakene ble mer omfangsrikt, ble de fylkesvise skillene tydeligere enn tidligere.

Sakene i Oppland og Telemark involverte flere saker om fjellstrekninger med og uten skog. I tillegg oppstod det ofte en rekke konflikter rundt sæter- og beiterett tilknyttet disse fjellstrekningene. Konfliktene oppstod som oftest grunnet de lokale herredenes vern av innenbygds beitestrekninger. Årsaken til dette var at mange herreder anså det som uheldig «[...] at skog- og fjellteiger kommer på utenbygdsboendes hånd; disse driver som oftest jakt til stor ulempe og skade for buskapen på setrene omkring».³¹³ Noen herreder, som Øvre Sirdal i Vest-Agder fylke, gikk så langt som å aktivt nekte salg av beitestrekninger til utenbygdsboende på samme måte som Trysil herred gjorde for skogeiendommer.³¹⁴

De mer urbane fylkene, som Akershus, opplevde utfordringer tilknyttet utparsellering av eiendom for boligbygging og utvidelse av kommunale tjenester. Et eksempel på dette var Georg Boman som i 1928 fikk nektet konsesjon av Johan L. Mowinckels (V) regjering på en eiendom på 18 hektar dyrka mark og 150 hektar skog i Aker herred i Akershus fylke.³¹⁵ Boman kjøpte opp eiendommer for å utparsellere til hytte- og villabygging og aktet å benytte den omhandlede eiendommen til dette formålet. Skogutvalget og herredsstyret frarådet konsesjon enstemmig grunnet frykt for at skogen ville bli sterkt hugget. Herredsstyret fryktet også høye kostnader tilknyttet utbygging av kommunal infrastruktur til dette området ettersom det lå avsidesliggende til.

Landbruksdepartementet støttet herredsstyret i dette og nektet å gi konsesjon. Departementet førte en strengere linje mot utparsellering til denne typen formål i de herredene som ikke hadde utformet boligforskrifter som kunne regulere boligutbyggingen.³¹⁶

---

³¹³ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0013/LD.2378.1925.K/LD1267.1925.K. Generaldirektør G. F. V. Krogh på vegne av Signe Pay. Søndre Fron herred i Oppland fylke i 1925. Eiendommen var på 160 hektar fjellstrekning med noe skog.

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Håkon Five (V) i Johan L. Mowinckels (V) regjering.

³¹⁴ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0030/LD.1405.1920.K/LD1192.1920.K. Eiendommen var på tre hektar jord, 70 hektar skog og store heiebeiter av udefinert størrelse. Enstemmig frarådet på det sterkeste av både skogutvalg og herredsstyret ettersom 2/3 av herredets beitestrekninger var eid av utenbygdsboende.

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Håkon Five (V) i Gunnar Knudsens (V) regjering.

³¹⁵ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0004/LD579.1928.K/LD1000.1927.K

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Hans J. Aarstad (V) i Johan L. Mowinckels (V) regjering.

³¹⁶ RA/S-1252/F/Fa/Fab/L0017/Kgl.till./LD1304.1927.K. Et eksempel på dette var Ralph Tschudi som fikk konsesjon på en eiendom på syv hektar dyrka mark og 15 hektar skog i Skedsmo herred i Akershus fylke i 1927. Tschudi drev aktivt med utparsellering til boligbygging, men Landbruksdepartementet under landbruksminister Hans J. Aarstad (V) gav konsesjon ettersom boligforskriftene i herredet ville regulere utbyggingen. Tschudi gikk også med på konsesjonsbetingelser som gav departementet en avgjørende rolle i hvorvidt eiendommen kunne utparselleres de første ti årene etter kjøpet.

Konsesjonssakene i skogrike fylker som Nord-Trøndelag og Hedmark bar preg av større skogeiendommer og strenge kommunale konsesjonspraksiser. Ettersom betydelige skogarealer var på utenbygdsboendes og treforedlingsselskapers hender, ble de kommunale konsesjonspraksisene preget av et ønske om å øke andelen skog på innenbygdsboendes hender. Andelen skog på utenbygds hånd varierte fra herred til herred, men lå oftest mellom 30-50 prosent, og i noen tilfeller så høyt som 75 prosent.³¹⁷

I møte med de kommunale konsesjonspraksisene valgte mange utenbygdsboende konsesjonssøkere å sette konsesjonsbetingelser på egen konsesjonssøknad i håp om at søknaden ble anbefalt. Et eksempel som illustrerer dette var Johannes Thoresens konsesjonssøknad på en skogseiendom på 180 hektar skog i Skjeberg herred i Østfold fylke i 1925.³¹⁸ Thoresen kjøpte eiendommen fordi den lå inntil hans egen i naboherredet og at han søkte å skaffe skog for å dekke gårds- og husbehovet. Skogutvalget frarådet enstemmig og herredsstyret mot 12 stemmer ettersom det var en innenbygdsboende kjøper som var villig til å overta kjøpskontrakten til samme vilkår. Thoresen inngikk da en avtale med herredsstyret og Landbruksdepartementet hvor han var villig til å la fylket holde forstlig oppsyn for å passe på at skogen ble drevet rasjonelt for å få konsesjon på eiendommen.

I de minst skogkledte fylkene på Vest- og Sørlandet stod rettighetene som tilhørte skogeiendommene som fiske- og beiterettigheter til tider mer sentralt enn selve skogen. Konsesjonssaken til den britiske generalen W. Bramley Davenport i Grytten herred i Møre og Romsdal i 1925 er et eksempel på dette.³¹⁹ Eiendommen ble solgt av en annen britisk offiser til Davenport ettersom begge hadde stor interesse i sportsfiske, noe eiendommen åpnet for gjennom dens elverett i Rauma. Herredsstyret ønsket opprinnelig å fraråde konsesjon, men snudde etter samtaler med Davenport, hvorpå både skogutvalg og herredsstyret anbefalte enstemmig. Landbruksdepartementet bemerket i saken at

Det ser ut til at det har vært ført en del private forhandlinger mellom Davenport og kommunen om denne sak men det er deprimert, uvedkommende og ukjent, hvorfor der ikke er innhentet noen nærmere opplysninger herom.³²⁰

I ettertid oppstod det imidlertid rykter om at konsesjonsgodkjennelsen ikke var gjort på rimelig grunnlag ettersom det ble offentliggjort at Davenport hadde gitt herredet en gave i forkant av herredsstyrets holdningsendring.³²¹ Saken ble ikke videre undersøkt av departementet.

---

³¹⁷ Dette fremgår av følgende saker:

I Klinga herred i Nord-Trøndelag fylke lå 6200 hektar av 16 900 hektar skog på utenbygdsboendes og treforedlingsselskapers hender. RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0037/LD1881.1924.K/LD3137.1923.K. Albert Collett (Bangdalsbruket) nektet konsesjon i 1924 på eiendom på fire hektar bebygd jord, fem hektar skoggrunn og beiterett i 2000 hektar fjell.

I Nedre Eiker herred i Buskerud fylke var 8782,5 hektar av 10 354 hektar skog på utenbygdsboendes og treforedlingsselskapers hender. RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0017/LD1769.1928.K/LD1686.1928.K. Ole T. Bringe nektet konsesjon på 100 hektar skog i 1928.

³¹⁸ RA/S-1252/F/Fa/Faa/L0009/Kgl.till./LD3797.1925.K/LD3711.1925.K

³¹⁹ RA/S-1252/F/Fa/Fam/L0002/Kgl.till./LD2839.1925.K/LD2390.1925.K. Eiendommen var et gårdsbruk på 16,2 hektar dyrka mark, 52 hektar skog og 106 hektar fjellstrekning samt en seter med 3,2 hektar slåttemark, 23,2 hektar skog og 100 hektar fjellstrekning. Den gamle oppsitteren på eiendommen fikk overta seteren til rimelige vilkår, noe som gjorde at departementet anbefalte. Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Håkon Five (V) i Johan L. Mowinckels (V) regjering.

³²⁰ RA/S-1252/F/Fa/Fam/L0002/Kgl.till./LD2839.1925.K/LD2390.1925.K

³²¹ RA/S-1252/F/Fa/Fam/L0002/Kgl.till./LD2839.1925.K/LD2390.1925.K

Ettersom de minst skogkledte fylkene langs kysten hadde så små skogarealer, ble relativt sett små skogeiendommer ofte av stor betydning i herredene. Generaldirektør Ragnvald Blakstad fikk i 1918 nektet konsesjon på en gård i Fjellberg herred i Søndre Bergenhus amt ettersom han ikke var villig til å gå med på de oppsatte konsesjonsbetingelsene.³²² Eiendommen var på 15 hektar dyrka mark og 450 hektar skog, noe som utgjorde mer enn 1/10 av herredets totale skogareal på 3800 hektar. Betingelsene som ble satt på eiendommen krevde blant annet at innbyggerne i herredet skulle ha forrang som arbeidere på gården og rett til å kjøpe 1/5 av gårdens årlige produksjon «til gjengse priser i herredet».³²³ Blakstad fant at de oppførte betingelsene ville medføre at han ikke fikk økonomisk utbytte av eiendommen og kunne derfor ikke gå med på de.

5.4. Kritikk mot konsesjonspraksisen

Den 26. januar 1925 publiserte Bondepartiets partiavis *Nationen* en artikkel som kritiserte det avisen mente var en favorisering av Venstre-kandidater i konsesjonssakene under Johan L. Mowinckels (V) regjering.³²⁴ De konkrete sakene avisen refererte til var to konsesjonssaker fra Stange herred, hvor herredsstyret hadde frarådet konsesjon til «en høiremand» og anbefalt konsesjon til kaptein Kristian Gyrud, som var medlem i Venstre.³²⁵ Konsesjonssakene endte med at «høiremanden» fikk nektet konsesjon, mens Kristian Gyrud fikk konsesjon.

Avisen utdypet sin kritikk mot avgjørelsene i sakene den 31. januar 1925:

I Stange er en gaardbruker, som ikke er venstremand, blit negtet koncession paa erhvervelse av en naboeiendom med et par hundre maal jord. Mens en gaardbruker, som er venstremand, har faat koncession paa en naboeiendom med en fire hundre maal indmark.

Hvis departementet (regjeringen) følger nogen principiell linje ved avgjørelsen av koncessionssaker, saa maa denne linje beskrive en underlig sik-sak-gang [...].³²⁶

Avisen gikk i denne artikkelen fra å kritisere konsesjonspraksisen for jordkonsesjonsloven til å kritisere den generelle konsesjonspraksisen som ble ført av Landbruksdepartementet. Ifølge *Nationen* var politisk tilhørighet en viktig faktor for hvorvidt konsesjon ble meddelt.

Reaksjoner på Gyrud-saken var også å finne i aviser på tvers av det politiske spekteret. Arbeiderpartiets partiavis *Arbeiderbladet* skrev den 27. januar 1925 at «Det tør vel allikevel hende, at der ved avgjørelsen også er anvendt en viss grad av velvilje som ikke hadde vært aldeles selvgiven i et hvilkensomhelst tilfelle».³²⁷ Den Høyre-vennlige avisen *Hamar Stiftstidende* viste samme oppfatning som *Arbeiderbladet* da det skrev

Vi kan godt forså, at departementet har kviet sig for å treffe en avgjørelse. På den ene side har vel statsråd Five [landbruksminister] gjerne villet gjøre partifelle Gyrud en tjeneste,

³²² RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0033/LD1388.1918.K/LD703.1918.K

Konsesjonen ble behandlet av stats- og landbruksminister Gunnar Knudsen (V).

³²³ RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0033/LD1388.1918.K/LD703.1918.K

³²⁴ *Nationen* 1925a: 3. *En opsigtsvækkende koncessionssak. Er det politiske sindelag avgjørende?* Avisen byttet navn fra *Landmandsposten* til *Nationen* i 1917, men opererte under både *Nationen* og *Landmandsposten* da sakene ble skrevet i 1925.

Landbruksminister under denne regjeringen var Håkon Five.

Ottosen med flere 2010: 31. *Norsk presses historie bind 2: Parti, presse og publikum 1880-1945*

³²⁵ *Nationen* 1925a: 33

Det Statistiske Centralbyrå 1925: 37. *Stortingsvalget 1924*

³²⁶ *Nationen* 1925b: 5. *Koncessionsprinsipper*. 400 mål = 40 hektar

³²⁷ *Arbeiderbladet* 1925: 8. *Konsesjonssaken fra Stange*

men på den annen side har han selvsagt været fullt opmerksom på, at en innvilgelse av andragendet vilde være i direkte strid med venstres konsesjonspolitikk. [...] Atter har vi fått et glimt av humbugen i venstres politikk.³²⁸

Det var to forhold som gikk igjen i anklagene mot Landbruksdepartementets og regjeringens konsesjonspraksis. Det første forholdet var betydningen av politisk tilhørighet for hvorvidt konsesjon ble meddelt. Det andre forholdet var en manglende sammenheng i hvilke prinsipper som ble lagt til grunn i konsesjonsnektelsene og -tillatelsene.

Departementets byråsjef Einar Solheim skrev kort tid etter et motsvar til Nationens beskyldninger som understreket en rekke sentrale punkter som har blitt fremhevet i denne oppgaven. Før den tid er det imidlertid nødvendig å gi en kontekst til sakens bakgrunn før Solheims motsvar drøftes.

Kristian Gyrud fikk konsesjon på Tokstad gård i Stange herred i Hedmark fylke i 1925, en eiendom med 42 hektar dyrka mark og 18 hektar havnehage.³²⁹ Årsaken til at konsesjonssaken ble så omdiskutert var størrelsen på Tokstad gård og eiendommen konsesjonssøkeren allerede eide innen herredet. Kristian Gyrud eide den tiliggende gården Gyrud og aktet å slå sammen Tokstad og Gyrud for å drive gårdene under ett.³³⁰ Flertallet i Stange herredsstyre var imidlertid av den oppfatning at to så store bruk burde drives separat og frarådet derfor konsesjon. Kristian Gyrud varslet deretter at et mindre bruk på Tokstad ville utskilles som et selvstendig bruk for å imøtekomme noe av kritikken fra herredsstyret. Landbruksdepartementet var i tvil i saken, men valgte til slutt å gi konsesjon ettersom et mindre bruk ville utskilles.

I sammenheng med *Nationens* kritiske dekning av Gyrud-saken og etterlysning av en sammenhengende konsesjonspraksis, skrev byråsjef Einar Solheim et motsvar til avisens beskyldninger som ble publisert den 4. februar 1925:

Bladet savner en ledende prinsipiell linje i departementets avgjørelse av konsesjonssaker. Departementet skal i den anledning få lov til å bemerke at det er 2 greie linjer for behandling av konsesjonssakene. Den ene linje er å gi konsesjon over hele linjen uansett de enkelte tilfellers beskaffenhet. Denne linje synes å være det ærede blads linje, idet bladet tar under sin særlige beskyttelse både den store skipsreder og godseier som ved sitt kjøp vilde opnå monopol på jorden omkring et stort trafikkcentrum, og den store jordbesidder som allerede før eier en av bygdens største gårder og som vil legge under sig endda [sic] mere jord. Denne linje er ikke departementets. Den annen linje er å avgjøre konsesjonssakene overensstemmende med konsesjonslovenes eget innhold og bærende prinsipper. Konsesjonslovene på jord og skog er som bekjent blitt til for å hindre skadelig opsamling av eiendomme, for å hindre spekulasjon med dem, og for å opnå at de mest mulig kan bli i bygdens eie og komme over på trygge og gode selvbrugerhender så de ikke stadig skifter eier med den følge at de for hvert eierskifte blir stadig mere ribbet og forsømt. Denne linje nødvendiggjør at konsesjonssakene må bedømmes og avgjøres alt efter det enkelte foreliggende tilfelles særlige beskaffenhet. Avgjørelsene kommer da selvfølgelig til å falle forskjellig ut, idet nogen kjøp blir avslått, andre indvilget. Det sier sig selv at det ikke hører nogensteds hjemme av den grund aa tale om at avgjørelsene gaar i siksakgang, idet alle saker blir prøvet ut fra og avgjort efter de bærende principer som koncessionslovene selv indeholder. Denne linje er departementets, og det fordi den er lovens, idet denne paalægger aa avgjøre hver enkelt koncessionssak ut fra almene hensyn. At det ærede blad ikke synes aa være fornøiet med sakenes avgjørelse

³²⁸ Østlændingen 1925: 2. *En merkelig konsesjon*. Utdraget stammer opprinnelig fra *Hamar Stiftstidende*, men ble gjengitt i en utgave av *Østlændingen*. Ettersom *Hamar Stiftstidende* for 1929 ikke er tilgjengelig gjennom Nasjonalbibliotekets avisarkiv refereres det til utdraget i *Østlændingen*. Også *Østlændingen* delte samme oppfatning som de andre avisene.

³²⁹ Innst. O. IV. 1926: 29. *Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollenes gjennomgåelse*

³³⁰ Gyrud var på 25 hektar dyrka mark og 13 hektar havnehage.

etter disse principer, kan man muligens forstaa, naar man erindrer den sterke motstand som koncessionslovene saa ofte har møtt fra Landmandsforbundets side.³³¹

Ifølge Solheims motsvar hadde skogkonesesjonsloven tre hovedprinsipper. For det første skulle loven forhindre at norske skogeiendommer ble eid av et lite fåtall mennesker. For det andre skulle loven hindre spekulasjon på eiendommene. Og for det tredje skulle loven fremme kommunalt eierskap og småbrukereierskap for å hindre utarming av skogenes verdier. Frykten for at eierskapet av norske skogeiendommer ble samlet på et fåtalls hender dannet bakgrunnen for innføringen av skogkonesesjonsloven i 1909 og overgangen til en lokalistisk konsesjonspraksis i 1913. Utdraget bekrefter også at kommunalt eierskap og småbrukereierskap ble ansett av departementet for å være et godt virkemiddel for å forhindre spekulasjon og skadelig hugst på skogeiendommer.³³² For å oppnå disse målsettingene måtte konsesjonssakene avgjøres sak for sak, avhengig av de lokale forholdene i hver sak. Det sentrale styringsprinsippet var hvorvidt allmenne hensyn tilsa at konsesjon burde gis i den enkelte sak, som for eksempel utbedring av lokale fløtningsforhold. Partipolitisk tilhørighet hadde ikke og skulle ikke påvirke avgjørelsene i konsesjonssakene.

Nationen svarte på Einar Solheims motsvar i samme utgave av avisen:

Og ønsker departementet at vi skal antyde nogen koncessionsprinciper som de almene hensyn begrunder, saa kan det være dette:
At koncession paa et almindelig gaardsbruk bør gives uten bemerkning, naar kjøperen er norsk statsborger og bosætter sig paa eiendommen. Og at koncession bør negtes, naar en eier av et paa forhaand selvstændig jordbruk vil kjøpe et selvstændig bruk til aa slaa begge sammen.
Der det før var to selvændige gaarder bør det ikke bli utslettelse for den ene.
Dette tror vi er principer som departementet meget godt kunde være bekjendt av aa følge. Uanset den tilfældige departmentschefs eller den tilfældige koncessionsssøkers politiske farve.³³³

Avisen gjentok anklagene om at bestemmelsene i konsesjonssakene var politisk motivert og at konsesjonspraksisen ikke var konsistent. Siste omtale av saken i avisen kom den 24. februar.³³⁴

Gyrud-saken fremstår som et engangstilfelle. Så vidt vites hadde ikke *Nationen* kommet med lignende kritikk tidligere, og etter februar sluttet de implisitte anklagene om korrupsjon. Saken ble heller ikke så vidt vites videreført av andre aviser enn *Nationen* etter Einar Solheims svar den 4. februar.

5.5. Den langsiktige utviklingen i eierskapet av norske skogeiendommer

I 1927 publiserte Det Statistiske Centralbyrå *Skogbrukstillingen for Norge*. Dette var første gang statistikk om skogeierskap i Norge ble samlet og offentliggjort.³³⁵ Til forskjell fra statistikken fra 1908 som ble benyttet i kapittel 2.5, inneholdt *Skogbrukstillingen for*

---

³³¹ Landbruksdepartementet 1925: 5. *Koncessionsavgjørelser. Fra Landbruksdepartementet*. I *Nationen* omtales artikkelen som skrevet av Landbruksdepartementet, men i RA/S-1252/F/Fa/Fac/L0015/Kgl.till./LD523.1925/«Fra Landbruksdepartementet» fremgår det at brevet ble skrevet av byråsjef Einar Solheim.

³³² «[...] og for å oppnå at de mest mulig kan bli i bygdenes eie og komme over på trygge og gode selvbrugerhender så de ikke stadig skifter eier med den følge at de for hvert eierskifte blir stadig mere ribbet og forsømt». Ibid: 5

³³³ Ibid: 5

³³⁴ Hermod 1925: 7. *En forbløffende epoke i koncessionskontrollen*

³³⁵ Det Statistiske Centralbyrå 1927: 12-13. *Skogbrukstilling for Norge*

Norge oversikter over skogeierskap for mange ulike eierskapskategorier. Blant disse kategoriene var kommunalt skogeierskap, aksjeselskapers skogeierskap og innen- og utenbygdsboendes skogeierskap på både fylkes- og herredsnivå. Ettersom 1927 er nær sluttpunktet på undersøkelsene i oppgaven vil det være interessant å undersøke den langsiktige utviklingen i eierskapet av norske skoger ved å sammenligne tallene fra 1908 og 1927. Tallene fra 1908 inneholdt kun to eierskapskategorier på amtsnivå, men de danner et godt utgangspunkt for å drøfte den langsiktige utviklingen.

Som tabell 4 viser økte utenbygdsboendes og aksjeselskapers skogeierskap i alle fylker mellom 1908-27, dog med unntak av de to skogfattige fylkene Hordaland og Møre og Romsdal.³³⁶ Denne økningen varierte basert på skogarealet i fylkene. Den største veksten fant sted i de skogrike fylkene, mens de skogfattige fylkene langs Sør- og Vestlandet opplevde en svakere vekst. Nordland var fortsatt det skogrike fylket med minst grad av utenbygdsboendes og aksjeselskapers eierskap av skog, men andelen var ikke like ubetydelig som i 1908. Selv om det var økning i tilnærmet alle fylker, så fremstår denne økningen som lav med tanke på de nesten tjue årene som hadde gått mellom 1908-27. Det er rimelig å anta at veksten ville vært høyere hadde skogkonsesjonslovens utforming vært en annen eller hvis konsesjonspraksisen hadde blitt ført etter andre prinsipper.

Tabell 3: Utenbygdsboendes og aksjeselskapers samlede eierskap av produktiv skog 1908 og 1927

Amt/fylke	Prosentandel av total produktiv skog 1908 ³³⁷	Prosentandel av total produktiv skog 1927 ³³⁸
1. Akershus	27,2	33,0
2. Jarlsberg og Larvik/Vestfold	23,5	29,6
3. Nordre Trondhjem/Nord-Trøndelag	25,8	29,1
4. Hedemarken/Hedmark	20,8	27,0
5. Smaalenene/Østfold	15,6	22,7
6. Bratsberg/Telemark	13,6	22,4
7. Buskerud	15,0	21,4
8. Nedenes/Aust-Agder	9,6	16,2
9. Søndre Trondhjem/Sør-Trøndelag	10,8	11,8
10. Kristian/Oppland	10,2	11,7
11. Nordland	0,7	8,9

³³⁶ Oversikten fra 1908 inneholdt ikke oppgaver for skogeierskap i Troms og Finnmark, så det er ikke mulig å sammenligne utviklingen i disse to fylkene som med de andre fylkene.

³³⁷ Ot. prp. nr. 3. 1908: 15. Bilag 3: Den av utenbysboende [sic] eiede skog

³³⁸ Det Statistiske Centralbyrå 1927: 86-87.

12. Lister og Mandal/Vest-Agder	2,7	2,9
13. Stavanger/Rogaland	0,1	1,6
14. Søndre Bergenhus/Hordaland	4,3	1,3
15. Romsdal/Møre og Romsdal	1,4	1,2
16. Tromsø/Troms		1,0
17. Nordre Bergenhus/Sogn og Fjordane	0,4	0,9
18. Finnmarken/Finnmark		0,1

Som tabell 5 illustrerer var aksjeselskapers andel av Norges totale produktive skogareal mindre enn utenbygdsboendes andel. Aksjeselskapenes eierandel generelt var lavt. Nord-Trøndelag fylke var et unntak fra dette grunnet de mange treforedlingselskapene i fylket som blant annet Meraker Brug. Til gjengjeld var utenbygdsboendes eierandel i Nord-Trøndelag særdeles begrenset til sammenligning med andre sentrale skogfylker som Hedmark eller Vestfold.

Forskjellene i eierandelene til utenbygdsboende og aksjeselskaper kan forklares med de ulike restriksjonene de to gruppene møtte. Fra 1913 ble treforedlingselskaper forhindret fra å få konsesjon på skogeiendommer med mindre allmenne hensyn tilsa det. Utenbygdsboende møtte ikke nødvendigvis de samme restriksjonene. Restriksjonene mot utenbygdsboende var avhengig av de lokale herredsstyrenes syn på utenbygdsboendes skogeierskap. Et eksempel på dette var Trysil herredsstyres konsesjonspraksis med å konsekvent fraråde konsesjon i konsesjonssaker som omhandlet utenbygdsboende. Andre herreder førte ikke nødvendigvis samme praksis og var derfor i større grad åpne for utenbygdsboendes skogeierskap innen herredet.

Tabell 4: Utenbygdsboendes og aksjeselskapers separate eierskap av produktiv skog 1927

Amt/fylke	Utenbygdsboendes prosentandel av total produktiv skog	Aksjeselskapers prosentandel av total produktiv skog
1. Vestfold	23,9	5,7
2. Akershus	22,7	10,3
3. Telemark	17,9	4,5
4. Østfold	16,7	6,1
5. Buskerud	13,5	7,9
6. Hedmark	11,7	15,3

7. Aust-Agder	9,0	7,2
8. Oppland	8,6	3,1
9. Nord-Trøndelag	4,4	24,7
10. Sør-Trøndelag	1,7	10,1
11. Vest-Agder	2,0	0,8
12. Nordland	0,9	8,0
13. Rogaland	0,8	0,9
14. Møre og Romsdal	0,8	0,4
15. Sogn og Fjordane	0,6	0,4
16. Hordaland	0,4	0,9
17. Troms	0,2	0,8
18. Finnmark	0,0	0,0

Tabell 4 og 5 illustrerer de langtrekkende effektene av hovedmålsettingene i skogkonsesjonsloven og den lokalistiske konsesjonspraksisen. Tilgangen på skogkjøp ble vridd til fordel for herreder, skogbønder og mindre skogeiere. Denne vridningen ble gjort på bekostning av aksjeselskapers muligheter til å kjøpe skog, noe tabell 5 viser.

Formålet med den lokalistiske konsesjonspraksisen var å redusere treforedlingselskapers og store skogeieres muligheter til å kjøpe skog. Og som kapittel to konkluderte var hovedmålsetting tre i skogkonsesjonsloven å «forhindre monopoldannelser og usunn konkurranse». Utviklingen som tabell 4 illustrerer kan dermed forstås som resultatet av hovedmålsettingene i skogkonsesjonsloven og de strenge begrensningene i den lokalistiske konsesjonspraksisen.

Skogkonsesjonsloven og den lokalistiske konsesjonspraksisen bidrog til å stagge en utvikling som stortingsflertallet oppfattet som uheldig under utarbeidelsen av loven og endringen av konsesjonspraksisen. Dette underbygger skogkonsesjonslovens formål som en form for «social engineering» for å fremme en samfunnsutvikling hvor herreders, skogbønders og mindre skogeieres rolle i lokalsamfunnene skulle bevares. Landbruksdepartementets uttalelse i kapittel 5.4 illustrerte dette godt:

Konsesjonslovene på jord og skog er som bekjent blitt til for å hindre skadelig opsamling av eiendomme, for å hindre spekulasjon med dem, og for å opnå at de mest mulig kan bli i bygdenes eie og komme over på trygge og gode selvbrugerhender så de ikke stadig skifter eier med den følge at de for hvert eierskifte blir stadig mere ribbet og forsømt.³³⁹

³³⁹ Landbruksdepartementet 1925: 5

Fra tallene i tabell 4 er det dermed mulig å konkludere at formålene sitatet fremhevet med å hindre skadelige monopoldannelser i form av «skadelig opsamling av eiendomme», spekulasjon og lokale økonomiske hensyn som herreders og små skogeieres skogeierskap fungerte.³⁴⁰

Ikke all utenbygdsboendes og aksjeselskapers skogeierskap var negativt og preget av omgørelser av loven. En vekst i disse gruppernes skogeierskap var dermed ikke nødvendigvis uheldig for herredene. I noen situasjoner var disse to skogeierne de eneste potensielle kjøperne, som i den tidligere nevnte konsesjonssaken som involverte Centralbanken og A/S Værdalsbruket i Høilandet herred i 1925.

Aksjeselskapenes andel av Norges totale skogareal var i 1927 forholdsvis begrenset grunnet restriksjonene mot selskapene i lov og konsesjonspraksis. Utenbygdsboende var en mindre homogen gruppe sammenlignet med aksjeselskapene og ble dermed ikke hindret i samme grad. Store skogeiere ble hindret, mens andre utenbygdsboende var avhengige av de lokale herredsstyrenes skogpolitikk. Dette gjorde at utenbygdsboendes andeler kunne vokse og utgjorde derfor antageligvis hovedparten av utviklingen mellom 1908-1927. Utenbygdsboendes eierskap utgjorde imidlertid ikke hele veksten, ettersom en rekke treforedlingsselskaper fikk flere konsesjoner fra 1910-13. Omleggingen av konsesjonspraksis fra nasjonalkapitalistiske til lokalistiske prinsipper i 1913 medførte at aksjeselskapenes andel sannsynligvis ikke vokste nevneverdig etter 1913.

Ettersom statistikken ikke inneholdt en oversikt over utenlandsk eierskap av norsk skog, må vi se til andre kilder for å få informasjon om dette.

5.6. Utenlandske statsborgeres muligheter til å kjøpe skog

I perioden 1921-28 fikk flere utlendinger konsesjon på skogeiendommer i Norge. Et sentralt argument under skogkonsesjonslovsdebattene var at utlendingers muligheter til å kjøpe skogeiendom i Norge skulle innskrenkes. I skogkonsesjonsloven av 1909 kunne derfor utlendinger kun få konsesjon hvis skogeiendommen var på under 100 hektar.³⁴¹

Etter innføringen av skogkonsesjonsloven fremstår ikke motstanden mot utenlandske statsborgeres skogkjøp som å ha opptatt noen stor oppmerksomhet. Et godt eksempel på dette er Stortingets protokollkomites uttalelse om de mange konsesjonene gitt til utenlandske statsborgere i 1928:

Komiteen vil for øvrig bemerke at der i årets løp er gitt konsesjon til en del utenlandske statsborgere. Man har intet å innvende mot at konsesjon er gitt i disse tilfeller, da det kun dreier sig om mindre eiendommer uten nevneverdig skog; men da disse erhververe visstnok uten vanskelighet kunde ha erhvervet sig norsk statsborgerrett, burde dette vært forsøkt før konsesjonsspørsmålet var blitt avgjort.³⁴²

Det forholdet som går igjen i de aller fleste av disse konsesjonene var at de utenlandske konsesjonssøkerne var villige til å bosette seg på eiendommen. Et eksempel på dette var den svenske statsborgeren Oskar Albin Olsson som i 1928 fikk konsesjon på en gårdseiendom på 4 hektar jord og 30 hektar skog i Idd herred i Østfold fylke.³⁴³ Olsson var gift med selgerens datter og hadde bodd i Norge og arbeidet som gårdsgutt siden

---

³⁴⁰ Ibid: 5

³⁴¹ Se figur 1 for oversikt over skogkonsesjonslovens bestemmelser.

³⁴² Innst. O. IV. A. 1929: 49. *Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollenes gjennomgåelse*

³⁴³ RA/S-1252/F/Fa/Faa/L0011/Kgl.till./LD1984.1928.K/LD1836.1928.K

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Hans J. Aarstad (V) i Johan L. Mowinckels (V) regjering.

1919, så skogutvalg, herredsstyre og Landbruksdepartementet anbefalte enstemmig at konsesjon ble gitt. Også nordmenn som ønsket å flytte tilbake til Norge møtte få utfordringer i å få kjøpt eiendom. Fredrik Berg Lorange var en av de som flyttet tilbake til Norge, da han fikk konsesjon på en eiendom i Skjeberg herred i Østfold fylke i 1928 på til sammen 5 hektar jord og skog.³⁴⁴ Begge søkerne var villige til å tilflytte eiendommen og ikke drive den fra utlandet. De lokale herredene fikk dermed holdt gårdsbrukene vedlike og sikret brukene som skatteobjekter gjennom kontinuerlig drift.

5.7. Omgåelse av konsesjonslovene

Den 24. januar 1927 ble Follum Træsliberi solgt til et konsortium av britiske investorer ledet av briten Ernest Lendrum.³⁴⁵ Bakgrunnen for salget var den omfattende gjelden selskapet hadde opparbeidet og behovet for kapital til investeringer i nye produksjonslokaler og maskiner.³⁴⁶ Kristian Anker Olsen, forfatteren av Follum Træsliberis bedriftshistorie fra 1948, beskrev salgsavtalen i sin bedriftshistorie om Follum, men fremstillingen er forholdsvis vag.³⁴⁷ Det som er tydelig er at salget ble gjennomført uten politiske eller juridiske komplikasjoner: «noen vanskeligheter i forbindelse med konsesjonsloven meldte seg ikke denne gang».³⁴⁸ Det finnes imidlertid ikke en konsesjonssak vedrørende dette salget i Landbruksdepartementets arkiver.

Salget av Follum Træsliberi til utenlandske investorer ville skapt et betydelig saksmateriale og blitt hyppig diskutert i aviser og på Stortinget.³⁴⁹ Salget av Follum Træsliberi var konsesjonspliktig. Selskapet hadde betydelige selskapsskoger på 3000 hektar og var konsesjonspliktig under skogkonsesjonsloven.³⁵⁰ I tillegg var utenlandske oppkjøp av norske bedrifter konsesjonspliktig under konsesjonsloven for vannkraft, bergverk og annen fast eiendom.³⁵¹ Salget av Follum Træsliberi omtales ikke i avisene utenom en kunngjøring i *Norsk Kunngjørelsestidende* om en endring i selskapets vedtekter.³⁵² Saken er heller ikke å finne i stortingsforhandlingene mellom salget i 1927 og hjemkjøpet av bedriften i 1932. Grunnet mangelen på andre kilder blir Olsens bedriftshistorie om Follum dermed hovedkilden til oppkjøpet i 1927.

Mangelen på kildemateriale gjør det nærliggende å forstå salget av bedriften som en omgåelse av konsesjonslovene. For å forstå hvordan de britiske investorene omgikk konsesjonslovene i oppkjøpet av Follum er det viktig å forstå bakgrunnen til den som la til rette for oppkjøpet, advokat Per Rygh.

---

³⁴⁴ RA/S-1252/F/Fa/Faa/L0011/Kgl.till./LD1017.1928.K/LD842.1928.K. Lorange flyttet til Canada i 1904 og ble britisk statsborger.

Konsesjonssaken ble behandlet under landbruksminister Hans J. Aarstad (V) i Johan L. Mowinckels (V) regjering.

³⁴⁵ Olsen 1948: 175. *Follum gjennom 75 år: Et bidrag til norsk treforedlingsindustri historie*

³⁴⁶ Ibid: 154

³⁴⁷ Vagheten i fremstillingen er nok av en grunn, ettersom oppkjøpet omgikk konsesjonslovene. Det er imidlertid interessant at denne saken overhodet nevnes i boken ettersom bedriftshistorier vanligvis ikke inneholder slike kontroverser.

³⁴⁸ Olsen 1948: 155

³⁴⁹ En lignende sak var Unilevers oppkjøp av den norske såpeprodusenten Lilleborg i 1931. Denne konsesjonssaken ble Norgeshistoriens mest betente konsesjonssak og medførte blant annet regjeringen Mowinckels (V) avgang i 1931. Etter en svært turbulent behandling av saken ble konsesjon til slutt gitt samme år av regjeringen Kolstad (B). Sandvik 2010: 413, 422. *Såpekrigen 1930-31: Lilleborgsaken, venstrestaten og norsk økonomisk nasjonalisme*

³⁵⁰ Olsen 1948: 82

³⁵¹ Sandvik 2010: 404.

³⁵² Kunngjørelsestidende 1927: 2. *A/S Follum Træsliberi*

Norsk biografisk leksikon fra 1954 fremhevet Ryghs

[...] usedvanlige hukommelse, som gav ham et suverent herredømme over kunnskapsforrådet, hans lynende intelligens og store skarpsindighet og hans aldri sviktende slagferdighet gjorde R. [Rygh] til en fryktet motstander i skranken og til en konsulent som man henvendte sig til med den største trygghet.³⁵³

Ryghs personlige kvaliteter bidrog til å gjøre ham til samtidens fremste forretningsadvokat.³⁵⁴ Det er imidlertid Ryghs forhold til konsesjonslovene som er av størst interesse i sammenheng med salget av Follum.

Per Rygh kjempet hele livet mot reguleringsstaten og var en uttalt motstander av konsesjonslovene – «denne svinagtige Tyveripolitikk», som han selv kalte det.³⁵⁵ Et eksempel på denne kampen var hans arbeid som advokat for Unilever i konsesjonsstriden om Unilevers oppkjøp av såpeprodusenten Lilleborg i 1931. I denne saken bidrog Rygh til å sikre Unilever konsesjon og redusere noen av konsesjonsbetingelsene.³⁵⁶ Rygh hadde dermed den personlige overbevisningen og evnene til å sette i stand en omgåelse av konsesjonslovene.

Det er vanskelig å få en fullstendig forståelse for hvordan salgsavtalen fungerte grunnet vagheten i Olsens fremstilling. Det som er klart er at de norske aksjonærene ble betalt gjennom en komplisert kompensasjonsordning fra de britiske investorene.³⁵⁷ Det er også klart at avtalen involverte bankene som hadde gitt Follum lån.³⁵⁸ Året før hadde selskapet engasjert Rygh til å bistå i en erstatningssak tilknyttet en av selskapets maskiner, så selskapet hadde samarbeidet med Rygh før salget i 1927.³⁵⁹ Rygh omtalte imidlertid ikke dette arbeidet eller salgsavtalen i noe detalj i dagbøkene han førte.³⁶⁰

Det er sannsynlig at salget av Follum i 1927 ble gjennomført gjennom salg av ihendehaveraksjer for å omgå konsesjonslovene.³⁶¹ Dette fordi selskapet hadde tidligere erfaring med bruk av slike aksjer for å omgå konsesjonslovene. Ihendehaveraksjer hadde blitt brukt under salget av Follum til briten Albert E. Reed i 1905. Salget ble gjennomført på tross av at konsesjon ble nektet av den norske regjeringen.³⁶²

Det er vanskelig å vurdere hvorvidt Follum-saken var et engangstilfelle eller om det forekom lignende saker også i andre treforedlingsselskaper. Oppkjøpet av Follum viser at det var mulig å omgå konsesjonslovene, men at det krevde høy juridisk ekspertise og betydelig kapital for å få det til. Det var dermed få som hadde mulighetene til å ordne en

---

³⁵³ *Norsk biografisk leksikon bind 12: Rosseland-Schult 1954: 82.* Biografien skrevet av C. Lundh

³⁵⁴ Sandvik 2010: 415

³⁵⁵ Espeli, Næss & Rinde 2008: 124-125. *Våpendrager og veiviser: Advokatenes historie i Norge*

³⁵⁶ Sandvik 2010: 421

³⁵⁷ Olsen 1948: 155-156

³⁵⁸ Blant disse bankene var de to storbankene Bergens Privatbank og Den norske Creditbank. Ibid: 175. Disse to bankene opplevde likviditetsproblemer i siste halvdel av 1920-tallet og måtte reddes av staten i 1931. Eitrheim, Klovland & Øksendal 2016: 326. *A Monetary History of Norway, 1816-2016.* Noe reduksjon i selskapets gjeldsnivå gjennom salgsavtalen var dermed bedre enn ingen reduksjon for bankene.

³⁵⁹ Olsen 1948: 151

³⁶⁰ Den eneste omtalen av oppkjøpet i Ryghs dagbok var et par setninger fra den 1. november 1926 hvor Rygh omtaler et lunsjmøte med disponenten i Follum og to av de britiske investorene. Rygh går imidlertid ikke inn på hva som ble sagt eller avtalt på møtet. Rygh 1927: 90. *Ms.8°2278 "Dagbog 22 Juli 1926 - 26 Juli 1927"*

³⁶¹ Ihendehaveraksjer er aksjer som ikke er registrert på navn. Disse aksjene gjør det dermed enklere å skjule det reelle eierskapet av aksjene ettersom eierskapet følger den fysiske aksjen og ikke hvem aksjen er registrert på.

³⁶² Sanders 2011: 94

slik avtale som Rygh konstruerte. Det er også vanskelig å vurdere grunnet det manglende kildematerialet i saken. Det ble ikke laget en konsesjonssak om oppkjøpet og saken omtales hverken i avisene eller stortingsforhandlingene mens selskapet er i britiske hender mellom 1927-32.

5.8. Konklusjoner

Hvilken konsesjonspraksis ble ført i den økonomisk turbulente tiden mellom 1921-1928?

Den økonomiske nedturen som fulgte konjunkturomslaget i 1921 medførte nye utfordringer for konsesjonsforvaltningen. Det store spekulasjonspreget som dominerte i konsesjonssakene fra 1915 til 1921 forsvant i stor grad, men satte spor i konsesjonspraksisen. Småbrukere og kommunalt eierskap av skogeiendom ble ansett for å være det beste virkemiddelet for å hindre hyppige eierskifter på skog- og jordeiendom.

De lave konsesjonsgrensene bidro til å øke antallet konsesjonssaker og å trekke inn et større spekter av søknader enn før 1915. De tidligere høye konsesjonsgrensene gjorde at det i all hovedsak var store skogeiere og treforedlingsselskaper som ble omfattet av bestemmelsene i skogkonsesjonsloven. Den gradvise utvidelsen av konsesjonsgrensene medførte at selv de små gårdsskogene etter hvert ble konsesjonspliktige. Det ble derfor i stadig større grad viktig for konsesjonsforvaltningen å ha et handlingsrom som lot det håndtere de mange problemstillingene av ulik art. Sakene kunne variere mellom alt fra utparsellering til boligforskrifter, skatteprosenter til benyttelse av lokal arbeidskraft

Bestemmelsene i skogkonsesjonsloven, på samme måte som konsesjonsloven for vannkraft, åpnet for en vurdering av konsesjonssaker sak for sak etter lokale forhold. Den store forskjellen på lovene lå i konsesjonspraksisen, som tok to ulike retninger på grunn av konjunkturomslaget i 1921. Konsesjonspraksisen for vannkraft ble mindre restriktiv som et ledd i arbeidet for å øke sysselsettingen i den norske økonomien. Til forskjell ble konsesjonspraksisen for skogkonsesjonsloven videreført med de samme strenge lokalistiske prinsippene etter 1921.

For skogkonsesjonsloven ble den lokalistiske konsesjonspraksisen videreført ved å kun gi store skogeiere og treforedlingsselskaper konsesjon på to grunnlag. Det første grunnlaget for å gi konsesjon var ved arrondering. Det andre grunnlaget for konsesjon var hvis allmenne hensyn tilsa at konsesjon burde gis. Eksempler på hva allmenne hensyn innebar var utbygging eller forbedringer av lokale skogbønders næringsveier gjennom fløtningselver og lignende. Landbruksdepartementet førte imidlertid en streng linje for hvilke forhold som inngikk i «allmenne hensyn». Et eksempel på dette var at treforedlingsselskapers skogkjøp ikke ble ansett som en god langsiktig løsning på arbeidsledigheten etter konjunkturomslaget i 1921. Ifølge departementet ville friere tøyler på treforedlingsselskapers skogkjøp bety kortsiktige forbedringer som økt sysselsetting, men på lang sikt ville de lokale skogeierne forhandlingsposisjon i tømmerforhandlingene bli svekket.

Det fremgår av konsesjonssakene i perioden at det sentrale elementet i hva «allmenne hensyn» tilsa var et vern av gårdsbruk og skogbøndenes næringsveier. For å arbeide for dette vernet var pragmatikk viktig. Utlendinger kunne kjøpe skogeiendom hvis de tilflyttet og drev eiendommen de kjøpte. Gårdsbruket ble dermed drevet og herredet sikret full skatteytelse fra eiendommen. Treforedlingsselskaper og store skogeiere kunne få konsesjon hvis de utbedret næringsveiene til de lokale skogeierne. De lokale skogeierne ville dermed få forbedret mulighetene til å transportere tømmer og herredet ville få økte skatteinntekter. Treforedlingsselskaper kunne kjøpe opp selskapsskogene til konkursrammede selskaper hvis det betød at driften i fabrikken ble startet opp på ny.

Gjennom å gjenopprette driften ville de lokale skogbøndene få solgt tømmeret sitt til treforedlingselskapet igjen og herredet ville få redusert utgiftene til arbeidsledighetspenger. Denne pragmatiske holdningen var imidlertid ikke et hinder fra å fraråde konsesjonssøknader som ville medføre nedleggelse av gårdsbruk. Forsøk på kjøp av gårdsbruk for skogplanting ble konsekvent nektet ettersom skogplanting på et gårdsbruks dyrka jord ville medføre nedleggelse av gårdsbruket.

Konsesjonspraksisen i perioden 1913-28 ble preget av stor grad av kontinuitet basert på lokalistiske prinsipper. Til forskjell fra regjeringsskiftet i 1913, bidrog ikke de hyppige regjeringsskiftene etter 1919 til endringer i konsesjonspraksisen. Det gjorde heller ikke den økonomiske situasjonen i landet. Dette funnet er ulikt Andreas R. D. Sanders funn, hvor konsesjonspraksisen for vannkraftkonsesjonsloven ble mer liberal som følge av konjunkturomslaget i 1921. Konsesjonspraksisen for skogkonsesjonsloven ble ikke endret etter konjunkturomslaget. Landbruksdepartementet var ikke villig til å endre konsesjonspraksisen for å sikre sysselsetting gjennom treforedlingsbedriftene eller skogplanting. Muligheten for treforedlingselskaper å få konsesjon i bytte mot utbygging av infrastruktur som hjalp de lokale skogbøndernes næringsveier hadde allerede vært tilstede under den nasjonalkapitalistiske konsesjonspraksis. Dette representerer dermed en kontinuitet gjennom hele perioden fra 1909 til 1928.

Kapittel 6: Lange linjer i skogkonsesjonsloven og konsesjonspraksisen 1909-28

Hovedproblemstillingen i oppgaven var: *Hvilke hovedmålsettinger lå bak skogkonsesjonsloven av 1909 og hvordan var konsesjonspraksisen frem til 1928?* I skogkonsesjonsloven av 1909 ble en rekke restriksjoner og reguleringer på skogkjøp og -eierskap i Norge innført. Utenlandske selskaper ble hindret fra å kjøpe skogeiendommer ved at kun selskaper med 100 prosent norsk bestyrelse og kapital fikk kjøpe skogeiendom. Utenlandske statsborgere ble ikke ekskludert på samme måte som utenlandske selskaper, men fikk kun eie under 100 hektar skog innen et herred. Også norske aksjeselskaper ble regulert ved at selskaper og deres ansatte var konsesjonspliktige på alle kjøp av skogeiendommer større enn det konsesjonsfrie arealet i de ulike herredene. I tillegg ble restriksjoner innført på utenbygdsboendes muligheter til å kjøpe skogeiendommer. Formålet med denne restriksjonen var å åpne for større grad av innenbygds skogeierskap.

Loven inneholdt imidlertid ikke kun forskrifter som hindret skogkjøp. Den kommunale forkjøpsretten på skogeiendom skulle gi herredene muligheten til å utvide deres økonomiske grunnlag og innflytelse over fordelingen av de lokale skogressursene. Herredene fikk også mulighet til å kreve betingelser innfridd for å anbefale at konsesjon ble meddelt. Dette gav herredene større innflytelse i hvordan skogene ble drevet.

6.1. Skogkonsesjonslovens tilblivelse og innhold

Skogkonsesjonsloven ble utformet etter fire hovedmålsettinger. Den første og viktigste hovedmålsettingen var å sikre lokalpolitiske og -økonomiske hensyn. Disse hensynene gikk ut på at skogbygdene, skogbøndene og de mindre skogeierne måtte vernes mot kapitalsterke individer og selskaper. De kapitalsterke individene og selskapene kunne gjennom oppkjøpene sine risikere å svekke grunnlaget til skogbygdenes, -bøndenes og mindre skogeiernes selvstendighet. Målet ble derfor å sikre størst mulig grad av herreders og innenbygdsboendes skogeierskap. Innenbygdsboende betalte som følge av skattelovene full skatt på de eiendommene de eide. Utenbygdsboende kunne få gjeldsfradrag på beskatning av eiendom de eide utenfor hjemherredet. Å hindre utenbygdsboendes kjøp av skogeiendom ville dermed sikre et større skattegrunnlag for herredene.

Den andre hovedmålsettingen var å unngå utenlandsk eierskap. Kritikken mot utenlandsk eierskap av skog gikk tilbake til utarbeidelsen av statsborgerloven, hvor stortingsrepresentanter fra Nordlands amt klagde på utenlandske selskapers sterke hugst i selskapsskogene. Utenlandske selskaper kunne ikke få konsesjon, mens utenlandske statsborgere kunne få konsesjon på mindre skogeiendommer. Disse utlendingene flyttet som oftest til eiendommene og drev dem selv, noe som sikret et godt skattegrunnlag til herredene.

Formålet med unngå utenlandsk eierskap kan forstås som et vern av norsk treforedlingsindustri og lokale hensyn mot utenlandsk kapital. Norsk treforedlingsindustri var konkurransedyktig internasjonalt, så ved å utestenge utenlandske selskaper fikk norske selskaper redusert konkurransen om norsk tømmer. Ved å utestenge utenlandsk kapital var det også mulig å imøtekomme den lokale misnøyen mot treforedlingsselskaperens eierskap av lokale skogressurser.

Den tredje hovedmålsettingen var å forhindre monopoldannelser og usunn konkurranse. Store skogeiere og treforedlingsselskaper kunne kontrollere de lokale tømmerprisene

hvis de eide nok skogeiendom i distriktene. Dette kunne svekke de lokale skogbøndenes økonomiske evne og på lang sikt true deres selvstendighet i distriktene. Dette ville igjen rokke ved herredenes skattegrunnlag og potensielt påføre herredene utgifter til arbeidsløshet og fattigpenger.

Den fjerde og siste hovedmålsettingen med loven var å forhindre spekulasjon på skogeiendom, og etter hvert også jordeiendom. Spekulasjon på skogeiendom kunne øke eiendomsprisene til nivåer som innenbygdsboende potensielt ikke kunne betale. Som vist i kapittel fem førte spekulasjonen til eiendomsbobler og økonomiske vanskeligheter. Spekulasjonen kunne også få utslag gjennom sterk hogst på skogeiendommene for å betale ned de skyhøye prisene. En slik hogst kunne skade skogeiendommens verdi som skatteobjekter for herredene og som livsgrunnlag for skogbønder.

Restriksjonene i skogkonsesjonsloven av 1909 ble strengere enn hva lovproposisjonen tilsa. Innholdet i lovutkastene gikk fra å være basert på det som kan kalles nasjonalkapitalistiske prinsipper til i større grad å omfatte lokalistiske prinsipper. Dette betød at treforedlingselskaper og store skogeiere fikk mulighetene til å kjøpe skogeiendommer sterkt innsnevret. Skogkonsesjonsloven ble med denne endringen mer kontroversiell ettersom det ble inkludert ulike restriksjoner på norske statsborgere basert på hvorvidt de bodde i herredet hvor skogeiendommene lå. Dette var imidlertid ikke den eneste kontroversielle endringen i skogkonsesjonsloven.

Et sentralt stridstema under utarbeidelsen av skogkonsesjonsloven var de kommunale rettene. Kommunal, og senere statlig, forkjøpsrett på skogeiendom over en viss størrelse åpnet for større innflytelse over hvem som fikk eie skogeiendom i Norge. Den kommunale ekspropriasjonsretten var imidlertid for radikal til å få noen stor oppslutning utenom den lokalistiske grupperingen på Stortinget. Ekspropriasjonsretten rørte for nært ved den private eiendomsretten og ble derfor ansett for å være for vidtrekkende. Skjebnene til de kommunale rettene kan forstås i en større kontekst ved å se til nordisk reguleringspolitikk i samtiden.

Sanders, Sandviks og Storlis tese om de fire prinsippene som lå bak nordisk reguleringspolitikk mellom 1880-1940 stemte overens med utformingen av skogkonsesjonsloven. Disse fire prinsippene var: 1. Å sikre innenlandsk eierskap av naturressursene, 2. Å utnytte ressurser for å støtte økonomisk vekst, 3. Å sikre at naturressursene ville tjene, eller være tilgjengelig for, en stor andel av befolkningen og 4. Respektere den private eiendomsretten.³⁶³ Ekspropriasjonsretten ble effektivt skrinlagt etter 1909 fordi den ikke fikk sterk nok politisk oppslutning i samtidens Norge grunnet de store inngrepene i den private eiendomsretten. Forkjøpsretten regulerte kun hvem som fikk kjøpe skogeiendommer, noe som var mindre inngripende enn å påtvinge tvangssalg av skogeiendom. Forkjøpsretten ble dermed kontroversiell grunnet reguleringene, men ble etter hvert oppfattet som et godt virkemiddel for å oppnå de tre andre prinsippene i Sanders, Sandviks og Storlis tese.

6.2. Den nasjonalkapitalistiske konsesjonspraksisen 1910-12

Perioden med den nasjonalkapitalistiske konsesjonspraksisen mellom 1910-12 ble særlig preget av to forhold. Det første forholdet var at store skogeiere og treforedlingselskaper bosatt i Norge og med norsk kapital kunne kjøpe eiendom, dog med noen restriksjoner. Mange store skogeiere og eiere av treforedlingsbedrifter fryktet at restriksjonene i

---

³⁶³ Sanders, Sandvik & Storli 2019: 60-62. *Regulation of Natural Resources in the Nordic Countries, 1880-1940*. Oversettelsen fra norsk til engelsk er min egen.

skogkonsesjonsloven ville bli for strenge mot deres skogkjøp. Dette viste seg å ikke være tilfellet.

De milde restriksjonene mot norske statsborgere og selskaper i den nasjonalkapitalistiske konsesjonspraksisen kan forklares med regjeringene mellom 1910-12. Regjeringene til Wollert Konow (SB) og Jens Bratlie bestod av partiene Høyre og Frisinnede Venstre, to partier som hadde vært kritiske til utformingen av skogkonsesjonsloven. Ingen av de to regjeringene tok initiativ til å endre utformingen av skogkonsesjonsloven, men valgte heller å føre en mindre restriktiv konsesjonspraksis.

Det andre sentrale forholdet i perioden med nasjonalkapitalistisk konsesjonspraksis var at mange herredsstyret ikke ønsket å benytte forkjøpsretten og rettighetene til å fraråde eiendomskjøp. Årsaken til dette var at mange anså de kommunale rettene som kontroversielle inngrep i den private eiendomsretten. Samtidens politiske overbevisning la dermed til rette for at regjeringene Konow (SB) og Bratlie kunne føre en mindre restriktiv nasjonalkapitalistisk konsesjonspraksis.

6.3. Den lokalistiske konsesjonspraksisen fra 1913

Etter regjeringsskiftet i 1913 ble konsesjonspraksisen strengere under Gunnar Knudsens konsoliderte Venstre-regjering. Denne konsesjonspraksisen ble ført etter lokalistiske prinsipper og varte gjennom hele undersøkelsesperioden, det vil si frem til 1928. Endringen i konsesjonspraksis medførte at treforedlingselskaper og store skogeieres muligheter til å kjøpe skogeiendom ble innskrenket til å kun gjelde arronderingskjøp eller hvis lokale skogeieres næringsvilkår ble forbedret gjennom kjøpet. Herredsstyrene ble også mer villig til å benytte de rettene de hadde i skogkonsesjonsloven til å påvirke eierskapet av skogressursene. Denne endringen skjedde imidlertid over lengre tid og startet etter herredsvalget samme år.

Forklaringen på endringen i konsesjonspraksis i 1913 er å finne i spenningen mellom vernet av eiendomsretten og lokale hensyn i denne perioden. Dette var konfliktlinjer som også preget andre utvidelser av statens ansvarsrolle i samfunnet på starten av 1900-tallet. Striden stod om hvor mye, og hvorvidt, den private eiendomsretten kunne reguleres for å imøtekomme lokale hensyn som jevnere fordeling av samfunnets ressurser. Over tid ble visse restriksjoner på den private eiendomsretten mer akseptert.

Den gradvise utviklingen i aksepten av restriksjoner på den private eiendomsretten kan forklares gjennom de mange høringsinstansene og den generelle utviklingen i samfunnet med utvidelse av statens myndighetsområde. Oppfatningen ble at visse restriksjoner på den private eiendomsretten kunne komme mange av samfunnets svakeste til gode. De mange demokratiske og teknisk-administrative høringsinstansene bidro til å legitimere den sosiale, politiske og økonomiske makten i skogkonsesjonsloven. I tillegg ble både statens og herredenes myndighet også på andre samfunnsområder gradvis utvidet, noe som bidro til å redusere konfliktlinjene. Utvidelsene av det offentlige myndighet til det som tidligere ble ansett for å tilhøre den private sfæren bidro til å bygge ut et sosial sikkerhetsnett som kom flertallet til gode.

Sammen med endringen i konsesjonspraksis kom to mindre revisjoner av skogkonsesjonsloven i henholdsvis 1915 og 1916. Revisjonene ble innført for å hindre omgåelser av loven og spekulasjon på skogeiendom. I tillegg måtte herreder ha konsesjon på salg av skogeiendom de hadde kjøpt gjennom forkjøpsretten.

Konsesjonspraksisen ble påvirket av spekulasjonen på skogeiendom i perioden 1915-21. Landbruksdepartementet anså småbrukere og kommunalt eierskap av skog som et

effektivt virkemiddel for å redusere hyppigheten på eierskiftene på skogeiendom. Ifølge departementet ville ikke skogeiendom eid av småbrukere og herredene skifte eier like ofte sammenlignet med andre eiergrupper. Landbruksdepartementet støttet derfor opp om herreders bruk av forkjøpsretten. Departementet lot herredene overta kjøpskontraktene i saker hvor grunnlaget for å benytte forkjøpsretten ikke var tilstede, som eksempel saker hvor det ikke var et tilstrekkelig stort flertall i herredsstyret for å benytte forkjøpsretten. Forkjøpsretten kunne ifølge Landbruksdepartementet syn benyttes til å utvide herredenes økonomiske grunnlag eller oppkjøp av eiendom for utparsellering til skog- og gårdsløse bønder. Herredene bidro også i dette arbeidet ved å aktivt oppsøke gårds- og skogløse bønder som kunne tre inn som kjøper i nektede konsesjonsaker.

Sentralt for alle avveiningene som ble tatt i skogkonsesjonssakene var vernet av «allmenne hensyn». Allmenne hensyn var på mange måter synonymt med hovedformål en bak loven: å verne om lokalpolitiske og -økonomiske hensyn. Småbrukeres og skogbønders næringsgrunnlag stod sentralt her. Landbruksdepartementet var villig til å gjøre unntak fra den strenge linjen i den lokalistiske konsesjonspraksisen mot treforedlingselskaper og store skogeiere hvis konsesjonssøkeren kunne utbedre dette næringsgrunnlaget. Langsiktige investeringer som blant annet kapitalintensive fløtningskanaler og utbygging av fløtningselver var en sentral del av hva som inngikk i allmenne hensyn.

6.4. Langsiktige konsekvenser av skogkonsesjonsloven og konsesjonspraksisene

Herredenes mulighet til å sette egne sette egne konsesjonsgrenser, med visse begrensninger, hadde langsiktige utilsiktede konsekvenser. Mange herreder reduserte konsesjonsgrensene til minimumskravet for å få kontroll på mest mulig av skogressursene. De lave konsesjonsgrensene medførte at stadig flere forskjellige utfordringer måtte løses gjennom konsesjonssystemet. Seter-, beite- og fiskerettigheter måtte fordeles, kommunale skattesatser revideres og boligforskrifter tilpasses for å møte de nye utfordringene i konsesjonssakene. Landbruksdepartementet måtte dermed ta avveininger i saker som tidligere ikke hadde vært en del av konsesjonssystemet.

Endringen til lokalistisk konsesjonspraksis i 1913 kan ha hatt en rekke utilsiktede konsekvenser. Det er rimelig å hevde at treforedlingselskapene uintensjonelt ble noe skjermet mot de fulle effektene av konjunkturomslaget i 1921 grunnet den lokalistiske konsesjonspraksisen. Treforedlingselskapene og de store skogeierne ble aktivt hindret fra å gjennomføre ytterligere skogkjøp av betydning under høykonjunkturen mellom 1914-1920. Fallet i eiendoms- og tømmerpriser i 1921 kunne dermed slått hardere ut på disse to gruppene hadde de kjøpt skogeiendom under høykonjunkturen. Tapene fra investeringene i Finland og Russland ble en tung byrde for mange i treforedlingsindustrien, men de innenlandske tapene kunne blitt mer alvorlig hadde ikke restriksjonene kommet i 1913.

En annen mulig uintensjont konsekvens ved endringen i konsesjonspraksis er at den lokalistiske konsesjonspraksisen svekket de gruppene den skulle verne om. Den lokale konsesjonspraksisen skulle verne om innenbygdsboende og herreder mot utenbygdsboendes og selskapers skogkjøp. Innenbygdsboende og herreder kunne dermed kjøpe mer skog under høykonjunkturen under og etter første verdenskrig. Dette betydde imidlertid også at innenbygdsboende og herreder tapte mer i konjunkturomslaget i 1921. I etterkant fulgte den kommunale gjeldskrise og vansker for

skogeierne som måtte betale den høye gjelda med dårligere inntekt grunnet de lave tømmerprisene.

En tredje uintendert konsekvens kan være at treforedlingsselskapenes posisjon vis-a-vis skogeierne ble styrket i tømmerforhandlingene. Treforedlingsselskapene var avhengig av å kjøpe tømmer, og med prisfallet på tømmer i 1921 fikk selskapene senket kostnadene på tømmer. Den største byrden fra prisfallet måtte de lokale skogeierne bære ettersom det var de som i all hovedsak kjøpte skogeiendom under høykonjunkturen. Grunnet den store gjeldsbyrden ble det av enda større betydning for de lokale skogeierne å få solgt tømmeret etter 1921. Selskapene kunne dermed presse skogeierne på pris.

De uintenderte konsekvensene av endringen i konsesjonspraksisen i 1913 hang sammen med konsekvensene av første verdenskrig. Selv om intensjonen bak endringen i praksis var å verne om innenbygdsboende og herreder, så kan endringen til en viss grad ha svekket disse to gruppene fremfor å styrke dem. Konsesjonspraksisen støttet opp om skogkjøp fra innenbygdsboende og herreder, men resultatene av høykonjunkturen og konjunkturomslaget medførte store økonomiske byrder. Hadde skogkonsesjonsloven og endringen til en lokalistisk konsesjonspraksis kommet tidligere eller etter første verdenskrig kunne skognæringen i Norge hatt en annerledes utvikling.

6.5. Hva er nytt i forhold til tidligere forskning

Historien om skogkonsesjonsloven og konsesjonspraksisene utdyper vår forståelse av norgeshistorien på starten av 1900-tallet. Berge Furre og Knut Kjeldstadli omtalte i sine norgeshistorier statens voksende rolle som regulator og konfliktløser i samfunnet.³⁶⁴ Offentlige etater som Landbruksdepartementet måtte utvide administrasjonen for å håndtere alle konsesjonssakene, noe som etter hvert ble et eget Konsesjonskontor. Utvidelsen i statens rolle medførte høyere offentlige utgifter, noe som ble et problem etter første verdenskrig. Løsningen ble kutt i statsbudsjettene, men Konsesjonskontoret ble ikke rørt av disse kuttene. Fordelingen av skogressursene var av den betydning at kapasiteten i forvaltningen ikke kunne svekkes gjennom kutt i budsjettet. Visse rasjonaliseringer i saksbehandlingen ble imidlertid innført for å håndtere det store saksomfanget.

Norske historikere har primært studert reguleringen av vannkraft, men de nye funnene tilknyttet reguleringen av skog åpner for nytenkning i vår forståelse av konsesjonslovene og statlig reguleringspolitikk. Konsesjonspraksisene for både skogkonsesjonsloven og vannkraftkonsesjonsloven fulgte samme utviklingslinje fra 1909-21, for deretter å skille lag. Konjunkturomslaget i 1921 førte til at konsesjonspraksisen for vannkraft ble mer liberal.³⁶⁵ Konsesjonspraksisen for skog fortsatte imidlertid etter de samme lokalistiske prinsippene. Konsesjonspraksisene skilte lag på grunn av ulike syn på sysselsettingstiltak og de ulike behovene for utenlandske investeringer i de respektive departementene.

Skogkonsesjonsloven hadde enda en dimensjon til det Sejersted skrev om konsesjonslovene. Ifølge Sejersted var konsesjonslovene rettet mot utlendinger og det norske nasjonale borgerskapet. Restriksjonene var imidlertid rettet ikke bare mot disse to gruppene, men også mot utenbygdsboende. Et eksempel på dette var Trysil herredsstyre som anså utenbygdsboende som mer villige til å spekulere i skogeiendom

---

³⁶⁴ Furre 1991: 19, 77. *Vårt hundreår: Norsk historie 1905-1990*
Kjeldstadli 2005: 42-43. *Et splittet samfunn: 1905-1935*

³⁶⁵ Sanders 2018: 297. *Chasing Waterfalls: Foreign Direct Investments and Norwegian Watercourse Concession Policy 1916-1926*

enn innenbygdsboende. Herredet arbeidet derfor aktivt med å hindre salg av skog ut av bygda. Landbruksdepartementet samarbeidet med herredene for å utvide herredsskogene og sikre oppkjøp av eiendom til gårds- og skogløse bønder. Skogkonsesjonsloven og konsesjonspraksisen var dermed heller rettet mot skjevheter i fordelingen av de lokale skogressursene enn spesifikke samfunnsgrupper. Dette utdyper vår kunnskap om hvordan det offentlige regulerte og fordelte samfunnets ressurser.

I historisk forskning har Gunnar Knudsens konsesjonspolitikkk blitt karakterisert som liberal.³⁶⁶ Statens konsesjonspolitikkk skulle være liberal nok til å støtte opp om industrialiseringen, men samtidig være restriktiv for å få en viss kontroll på samfunnsprosessen. Formålet var å støtte opp det norske borgerskapets evne til å bidra i industrialiseringen av landet. Denne forskningen har imidlertid vært basert på reguleringen av vannkraft og er åpen for nye perspektiver.

Det var Knudsen-regjeringen som i 1913 endret konsesjonspraksisen for skog til den strenge lokalistiske formen som vedvarte til 1928, og potensielt lengre. Knudsen var landbruksminister og hadde dermed mulighet til å påvirke konsesjonspraksisen. Denne muligheten benyttet han til å begrense, ikke liberalisere, restriksjonene på treforedlingsindustriens muligheter til å kjøpe skogeiendom.

Skogkonsesjonsloven medførte ikke de utfordringene mot det norske borgerskapet som har blitt hevdet. Det norske borgerskapet investerte i treforedlingsfabrikker og utvidelser av selskapsskoger, men disse investeringene ble gjort i land hvor tilgangen til råvarer var større og råvareprisene og arbeidskostnadene lavere.³⁶⁷ Skogkonsesjonsloven var ikke hovedårsaken til at investeringer ble flyttet utenlands ettersom denne prosessen startet allerede før skogkonsesjonsloven ble innført i slutten av 1909. Funnene åpner dermed for en ny forståelse industrialiseringen av Norge

Historien om de politiske partienes forhold til konsesjonslovene er også åpen for en ny gjennomgang. Høyre videreførte konsoliderte Venstres lokalistiske konsesjonspraksis etter partiet fikk regjeringsansvar igjen etter 1920, noe Alf Kaartvedts og Rolf Danielsens bind om Høyres historie ikke omtaler. Seieren for Venstres skogkonsesjonspolitikkk etter 1913 er noe Mjeldheim ikke skrev om i sitt verk om Venstres partihistorie. Det var Venstre som bidrog til å utforme lovforslaget i forkant av konsesjonslovsdebattene og det var Venstre som innførte den mest langvarige konsesjonspraksisen for skogkonsesjonsloven.

Arbeiderbevegelsens forhold til skogindustrien og konsesjonslovene er et utforsket tema. Undersøkelsene i oppgaven er et lite bidrag til å få skrevet denne historien. Arbeiderpartiet var en viktig samarbeidspartner med den lokalistiske grupperingen på Stortinget for å sikre gjennomslag for en rekke sentrale rettigheter for herredene i loven. Herredenes selvstyre i konsesjonssakene fremstår som et sentralt prinsipp for Arbeiderpartiet under skogkonsesjonslovsdebatten. Representanter fra partiet støttet også opp om dette prinsippet i debattene på Stortinget i etterkant av innføringen av loven i 1909.

De mangfoldige utfordringene i konsesjonssakene som følge av de lave konsesjonsgrensene medførte større muligheter for samarbeid mellom stat og herred. Tidligere forskning har blant annet undersøkt samarbeidet mellom herredene og staten i

---

³⁶⁶ Sejersted 2013: 95. *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. århundre*

³⁶⁷ Sogner & Christensen 2001: 97, 170. *Plankeadel: Kiær- og Solbergfamilien under den 2. industrielle revolusjon*

sysselsettingstiltakene på 1920-tallet.³⁶⁸ Funnene om skogkonsesjonsloven og konsesjonspraksisene både utdyper denne kunnskapen og trekker frem ny kunnskap om samarbeidet om fordelingen av samfunnets ressurser. Utfordringer som fordeling av beiterett og lignende krevde gode kunnskaper om lokale forhold, noe som krevde et godt samarbeid mellom alle involverte organer i det offentlige. Herredenes lokale utfordringer ble dermed også statens utfordringer.

6.6. Fremtidig forskning og avsluttende bemerkninger

Det er fortsatt flere sider ved skogkonsesjonsloven som ikke er utforsket. Undersøkelsene av de mange lovutkastene mellom panikkloven i 1906 og skogkonsesjonsloven har kun blitt overfladisk undersøkt. En lignende undersøkelse som Ole Andreas Gjorv gjorde for konsesjonslovsdebatten for vannkraft og bergverk kan åpne for nye funn i historien om utarbeidelsen av skogkonsesjonsloven.

Det ble tydelig underveis i arbeidet med arkivmaterialet at konsesjonslovene for skog, fjellstrekninger og jord i stor grad ble brukt om hverandre. Landbruksdepartementet hadde ansvaret for å forvalte de tre lovene og de tre eiendomsformene var ofte omhandlet i de samme sakene. Det vil derfor være interessant for videre forskning å undersøke hvordan de tre konsesjonslovene ble brukt om hverandre.

Oppkjøpet av Follum i 1927 er ikke fullstendig utforsket. Det var ikke mulig å undersøke Landbruksdepartementets arkiver utenom konsesjonsarkivet for informasjon om denne saken ettersom Riksarkivet var stengt grunnet Coronaviruset. Det er tydelig at konsesjonslovene ble omgått, men årsaken til hvorfor det ikke ble oppdaget av offentligheten er ennå noe usikkert. Funnene fra en slik undersøkelse vil kunne ha konsekvenser for slutningene i denne oppgaven.

En offentlig granskning av salgsvtalen i Follum-saken ville potensielt medført at Follum gikk konkurs grunnet selskapets vanskelige økonomiske situasjon i 1927. Follum var en av Norges største treforedlingsbedrifter, så omfanget av en konkurs ville vært omfattende. En konkurs ville bety arbeidsløshet for Follums fabrikkarbeidere og tømmerfløtere, lavere skatteinntekter for de lokale herredene og større vanskeligheter for skogeierne å få solgt tømmeret sitt. Hvis offentlige instanser som regjeringen eller departementene valgte å se den andre veien i Follum-saken for å unngå at Follum gikk konkurs så må historien om konsesjonspraksisen og konsesjonslovene skrives om.

Formålet med skogkonsesjonsloven av 1909 var å hindre en skadelig samfunnsutvikling og å legge føringer for en sosial utvikling som ble ansett for å tjene samfunnet som en helhet. Skogkonsesjonsloven var en form for *social engineering* som skulle støtte opp om herredenes, skogbøndernes og små skogeieres økonomiske livsgrunnlag. Hvis formålet med loven kun var å hindre en utvikling ville loven ha fått samme premiss som Fredrik Stang den yngre skisserte i 1909: Et forbud mot salg av gårdsskog etter inspirasjon fra Norrlandslagen i Sverige. Skogkonsesjonsloven ble imidlertid mer omfattende. Loven skulle, gjennom de demokratiske og teknisk-administrative høringsinstanser, sikre at et av landets sentrale naturressurser ble utnyttet og eid på en måte som gavnet flertallet. Skogkonsesjonsloven spilte dermed en sentral rolle i utvidelsen av statens rolle i sosiale spørsmål.

---

³⁶⁸ Danielsen, Grønlie & Hovland 1987: 159. *Folkestyre i by og bygd: Norske kommuner gjennom 150 år. Trengselstider 1920-1945*

Kilder

Utrykte kilder

Dagbøker

Rygh, P. (1927). *Ms.8° 2278 «Dagbog 22 Juli 1926 – 26 Juli 1927»*. [Dagbok]. Hentet fra: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digimanus_202580

Riksarkivet, Oslo - Landbruksdepartementet

RA/S-1252/F/Fa/Faa/L0009 – Tillatelser Østfold 1925

RA/S-1252/F/Fa/Faa/L0011 – Tillatelser Østfold 1927-28

RA/S-1252/F/Fa/Fab/L0017 – Tillatelser Akershus 1926

RA/S-1252/F/Fa/Fac/L0003 – Tillatelser Hedmark 1913-15

RA/S-1252/F/Fa/Fac/L0015 – Tillatelser Hedmark 1925

RA/S-1252/F/Fa/Fac/L0016 – Tillatelser Hedmark 1926

RA/S-1252/F/Fa/Fad/L0017 – Tillatelser Oppland 1927

RA/S-1252/F/Fa/Fad/L0018 – Tillatelser Oppland 1928

RA/S-1252/F/Fa/Fad/L0019 – Tillatelser Oppland 1929

RA/S-1252/F/Fa/Faf/L0001 – Tillatelser Vestfold 1908-15

RA/S-1252/F/Fa/Fag/L0001 – Tillatelser Telemark 1913

RA/S-1252/F/Fa/Fag/L0004 – Tillatelser Telemark 1919-20

RA/S-1252/F/Fa/Fam/L0001 – Tillatelser Møre og Romsdal 1910-23

RA/S-1252/F/Fa/Fan/L0001 – Tillatelser Sør-Trøndelag 1911

RA/S-1252/F/Fa/Fan/L0002 – Tillatelser Sør-Trøndelag 1912-17

RA/S-1252/F/Fa/Fao/L0001 – Tillatelser Nord-Trøndelag 1910

RA/S-1252/F/Fa/Fao/L0002 – Tillatelser Nord-Trøndelag 1911-1912

RA/S-1252/F/Fa/Fao/L0003 – Tillatelser Nord-Trøndelag 1913-17

RA/S-1252/F/Fa/Fap/L0001 – Tillatelser Nordland 1910-27

RA/S-1252/F/Fa/Fap/L0002 – Tillatelser Nordland 1928-33

RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0001 – Avslag Østfold 1917-43

RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0004 – Avslag Akershus 1926-40

RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0008 – Avslag Hedmark 1918-35

RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0012 – Avslag Oppland 1906-21

RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0013 – Avslag Oppland 1925-41

RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0016 – Avslag Buskerud 1909-1918

RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0017 – Avslag Buskerud 1918-31
RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0021 – Avslag Vestfold 1909-31
RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0024 – Avslag Telemark 1918-40
RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0030 – Avslag Vest-Agder 1913-41
RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0032 – Avslag Rogaland 1921-42
RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0033 – Avslag Hordaland 1918-48
RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0034 – Avslag Møre og Romsdal 1919-45
RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0035 – Avslag Sør-Trøndelag 1909-25
RA/S-1252/F/Fc/Fca/L0037 – Avslag Nord-Trøndelag 1908-31
RA/S-1252/F/Fd/Fda/L0002 – A/S Selvik Bruk 1913-36 I
RA/S-1252/F/Fd/Fda/L0003 – A/S Selvik Bruk 1913-36 II | A/S Børresens konsesjoner 1908-57

Trykte kilder

Trykte primærkilder

- Andersson, G. (1908). *Socialistiske smaaskrifter Vore skoge: en oversigt og et indlæg i den paagaende lovgivning* (Vol. XI). Kristiania: Arbeidernes aktietrykkeri
Arbeiderbladet. (1925, 27. januar 1925). Konsesjonssaken fra Stange. *Arbeiderbladet*.
Hentet fra <https://www.nb.no/items/e5f886d96cf1823c0f0895dc430d934f>
- Det Statistiske Centralbyrå. (1925). *Norges Offisielle Statistikk: Stortingsvalget 1924*. Oslo: O. Fredr. Arnesens bok- og akcidenstrykkeri
- Det Statistiske Centralbyrå. (1927). *Norges offisielle statistikk VIII: Skogbrukstelling for Norge*. Oslo: Nationaltrykkeriet
- Dokument nr. 67. (1905/1906). *Forestilling angaaende de fremsatte forslag om regulering af udlændingers adgang til at erhverve fast eiendom inden riget*.
Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1905-06&paid=5&wid=a&psid=DIVL1008&pgid=a_0813.
- Hermod. (1925, 24. februar 1925). En forbløffende epoke i konsesjonskontrollen. *Nationen*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/53753f10620fc5ca51838a9721d566bb>
- Indst. O. III. (1909). *Indstilling fra den forenede justis- og landbrugskomite angaaende udfærdigelse af en lov om erhvervelse af skog*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1909&paid=6&wid=b&psid=DIVL959&pgid=b_0435.
- Indst. O. IV. (1910). *Indstilling fra protokolkomiteen angaaende regjeringsprotokollernes gjennomgaaelse*. Kristiania: Protokolkomiteen. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1910&paid=6&wid=b&psid=DIVL870&pgid=b_0337.
- Indst. O. IV. (1911). *Indstilling fra protokolkomiteen angaaende regjeringsprotokollernes gjennomgaaelse*. Kristiania: Protokolkomiteen. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1911&paid=6&wid=b&psid=DIVL823&pgid=b_0385.

- Indst. O. IV. (1914). *Indstilling fra protokollkomiteen angaaende regjeringsprotokollernes gjennomgaaelse*. Kristiania: Protokollkomiteen. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1914&paid=6&wid=b&psid=DIVL824&pgid=b_0661.
- Indst. O. IV. (1918). *Indstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollernes gjennomgaaelse*. Oslo: Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1918&paid=6&wid=b&psid=DIVL1343&pgid=b_0517.
- Indst. O. XIX. (1916). *Indstilling fra specialkomiteen om utfærdigelse av lov om forandring i lov om erhvervelse av skog av 18de september 1909 med ændringslov av 13de august 1915*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1916&paid=6&wid=b&psid=DIVL1130&pgid=b_0539.
- Indst. O. XXII. (1915). *Indstilling fra specialkomiteen om utfærdigelse av en lov om forandringer i lov om erhvervelse av skog av 18de september 1909*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1915&paid=6&wid=b&psid=DIVL1389&pgid=b_1005.
- Innst. O. IV. (1924). *Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollenes gjennomgaaelse*. Kristiania: Protokollkomiteen. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1924&paid=6&wid=b&psid=DIVL1100&pgid=b_0369.
- Innst. O. IV. (1925). *Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollenes gjennomgaaelse*. Oslo: Protokollkomiteen. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1925&paid=6&wid=b&psid=DIVL1159&pgid=b_0245.
- Innst. O. IV. (1926). *Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollenes gjennomgaaelse*. Oslo: Protokollkomiteen. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1926&paid=6&wid=b&psid=DIVL1257&pgid=b_0441.
- Innst. O. IV. A. (1929). *Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollenes gjennomgaaelse*. Oslo: Protokollkomiteen. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1929&paid=6&wid=b&psid=DIVL812&pgid=b_0299.
- Knudsen, G. (1909). *Utdrag av statsminister Gunnar Knudsens foredrag paa Hamar og i Lier*. «S.I.»: Johansen & Nielsens boktrykkeri
- Knudsen, G. (1910). *Statsminister Gunnar Knudsens foredrag om koncessionslovene: i Kristiania handelsstands forening*. Kristiania: Norges venstreforening
- Knudsen, G. (1915). *Statsminister Gunnar Knudsens foredrag paa Kongsvinger 25. april 1915 om forsvarssaken og kornsaken m.v.* Kristiania: Norges venstreforenings skrifter
- Kunngjørelsestidende, N. (1927, 4. juni 1927). A/S. Follum Træsliberi. *Norsk Kunngjørelsestidende*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/c5ae2ae5edc7eb9962589ca12792d3ca>
- Landbruksdepartementet. (1925, 4. februar 1925). *Koncessionsavgjørelser*. Fra Landbruksdepartementet. *Nationen*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/16d2f428a24287852bc4e027acee81d3>
- Nationen. (1925a, 26. januar 1925). *En opsigtsvækkende koncessionssak. Er det politiske sindelag avgjørende?* *Nationen*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/586d84a7b8707e39b5960ea5bdbed4a9>

- Nationen. (1925b, 31. januar 1925). Koncessionsprinciper. *Nationen*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/1523fe0f601654a8ed7afcfad0ce8b24>
- O.tid. (1905/1906). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1905-06&paid=8&wid=a&psid=DIVL358&pgid=a_0922.
- O.tid. (1909). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1909&paid=8&wid=a&psid=DIVL368&pgid=a_1637.
- O.tid. (1910). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1910&paid=8&wid=a&psid=DIVL342&pgid=a_0740.
- O.tid. (1911). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1911&paid=8&wid=a&psid=DIVL245&pgid=a_1502.
- O.tid. (1914). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1914&paid=8&wid=a&psid=DIVL244&pgid=a_0624.
- O.tid. (1915). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1915&paid=8&wid=I&psid=DIVL262&pgid=I_1744.
- O.tid. (1916). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1916&paid=8&wid=a&psid=DIVL236&pgid=a_0883.
- O.tid. (1918). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1918&paid=8&wid=a&psid=DIVL220&pgid=a_1644.
- O.tid. (1919). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1919&paid=8&wid=a&psid=DIVL225&pgid=a_0552.
- O.tid. (1922). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1922&paid=8&wid=a&psid=DIVL230&pgid=a_0466.
- O.tid. (1925). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1925&paid=8&wid=a&psid=DIVL270&pgid=a_0899.
- O.tid. (1929). *Forhandlinger i Odelstinget*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1929&paid=8&wid=a&psid=DIVL264&pgid=a_0266.
- Ot. med. nr. 5. (1908). *Angaaende tilbakekaldelse av proposition til lov om erhvervelse av vandfald, bergverk, skog eller anden fast eiendom her i riket m.v.*: Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1908&paid=3&wid=a&psid=DIVL660&pgid=a_1611.
- Ot. prp. nr. 1. (1909). *Angaaende utfærdigelse av 1. lov om erhvervelse av almindelig fast eiendom, vandfald og bergverk m.v., 2. lov om erhvervelse av skog.*

- Kristiania: Det Mallingske bogtrykkeri. Hentet fra:
https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1909&paid=3&wid=a&psid=DIVL176&pgid=a_0009&s=False.
- Ot. prp. nr. 1. Hovedpost III. (1918). *Finans- og Tolddepartementets indstilling av 15de januar 1918, som er bifaldt ved kongelig resolution av samme dag* Kristiania: Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1918&paid=1&wid=a&psid=DIVL2257>.
- Ot. prp. nr. 3. (1908). *Angaaende utfærdigelse af en lov indeholdende tillæg til lov om adgang til at erhverve skog, bergverk eller vandfald av 12te juni 1906*. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1908&paid=3&wid=a&psid=DIVL112&pgid=a_0021.
- Ot. prp. nr. 11. (1908). *Angaaende utfærdigelse av en lov om erhvervelse av vandfald, bergverk, skog eller anden fast eiendom her i riket m.v.*: Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1908&paid=3&wid=a&psid=DIVL228&pgid=a_0587.
- Ot. prp. nr. 17. (1915). *Om forandringer i lov om erhvervelse av skog av 18de september 1909*. Kristiania: Justis- og Politidepartementet. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1915&paid=3&wid=a&psid=DIVL325&pgid=a_0605.
- Østlændingen. (1925, 27. januar 1925). En merkelig konsesjon. *Østlændingen*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/c436da8b01ca3c56c4729c93fe63f6d9>

Sekundærlitteratur

- Almås, R. (2002). *Norges landbrukshistorie: Norges landbrukshistorie IV 1920-2000: Frå bondesamfunn til bioindustri*. Oslo: Samlaget
- Annaniassen, E. (1983). *Rettsgrunnlag og konsesjonspraksis: En undersøkelse av rettsgrunnlaget for vassdragskonsesjoner og dets håndhevelse i tidsrommet 1906-1910* (Hovedoppgave). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Augdahl, P. (1920). *Skogkonsesjonsloven: lov om erhvervelse av skog av 18. september 1909 med ændringslove av 13. august 1915 og 26. juli 1916: med kommentar*. Kristiania: Cappelen
- Bachke, K. A. (1910). *Konsesjonslovene: (Lov nr. 4 om erhvervelse av vandfald, bergverk og anden fast eiendom og nr. 5 om erhvervelse av skog - av 18 september 1909*. Trondhjem: F. Bruns Boghandel
- Bastiansen, H. G. & Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie 1-4 (1660-2010): Bind 2: Parti, presse og publikum 1880-1945*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bergh, T. & Lange, E. (1989). *Foredlet virke: Historien om Borregaard 1889-1989*. Oslo: Ad Notam forlag
- Bjørnson, Ø. (1990). *Arbeiderbevegelsens historie i Norge: På klassekampens grunn (1900-1920)* (Vol. 2). Oslo: Tiden Norsk Forlag
- Danielsen, R. (1984). *Høyres historie: Borgerlig oppdemningspolitikk 1918-1940* (Vol. 2). Oslo: J. W. Cappelens Forlag A/S
- Danielsen, R., Grønlie, T. & Hovland, E. (1987). *Trengselstider. 1920-1945*. I H. E. Næss, E. Hovland, T. Grønlie, H. Baldersheim & R. Danielsen (Red.), *Folkestyre i by og bygd: Norske kommuner gjennom 150 år* (s. 155-198). Oslo: Universitetsforlaget.
- Einarsen, E. (1910). Om konsesjonslovgivning for vandfald, bergverk og skog. *Statsøkonomisk tidsskrift*, 24, 161-220.
- Eitrheim, Ø., Klovland, J. T. & Øksendal, L. F. (2016). *A Monetary History of Norway, 1816-2016*. Cambridge: Cambridge University Press
- Espeli, H., Næss, H. E. & Rinde, H. (2008). *Våpendrager og veiviser: Advokatenes historie i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget

- Fuglum, P. (1989). *En skute - en skipper. Gunnar Knudsen som statsminister*. Trondheim: Tapir
- Furre, B. (1991). *Vårt hundreår: Norsk historie 1905-1990*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Gjørsv, O. A. (1959). *Stortingsdebatten om konsesjonsloven for fosser, bergverk og annen fast eiendom av 18. sept. 1909* (Hovedoppgave). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Haaland, A. (1995). *Fra konsesjonslov til «midlertidig trustlov» - norsk konkurransepolitikk 1905-1926*. (20/94). Bergen: Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning.
- Haffner, V. (1949). *Stortinget og statsrådet 1915-1945: Bind 1 - Biografier*. Oslo: Aschehoug
- Halberg, P. T. (1999). *Bjelker i bygde-Norge: skogeierorganisasjonen og skogbruksnæringen 1894-1994 med fokus på Glomma-vassdraget*. Elverum: Glommen Skogeierforening
- Halberg, P. T. (2002). *I skogens favn: Gravbergskogen - Borregaard skoger i 100 år 1902-2002*. Elverum: Borregaard skoger A.S.
- Hamre, H. (1996). *Okka by: Egersund 1880-1965*. Egersund: Eigersund kommune
- Hodne, F. & Grytten, O. H. (2002). *Norsk økonomi i det 20. århundre*. Bergen: Fagbokforlaget
- Hovland, E. (1987). Grotid og glanstid. 1837-1920. I H. E. Næss, E. Hovland, T. Grønlie, H. Baldersheim & R. Danielsen (Red.), *Folkestyre i by og bygd: Norske kommuner gjennom 150 år* (s. 31-154). Oslo: Universitetsforlaget.
- Johannessen, K., Kolsrud, O. & Mangset, D. (1992). *Håndbok for Riksarkivet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Kaartvedt, A. (1984). *Høyres historie: Drømmen om borgerlig samling: 1884-1918* (Vol. 1). Oslo: Cappelen
- Kjeldstadli, K. (2005). *Aschehougs norgeshistorie: Et splittet samfunn: 1905-1935*. Oslo: Aschehoug
- Knutsen, S. (2008). Finance and the Development of Norwegian Capitalism: The Case of Christiania Bank. I S. Fellman, M. J. Iversen, H. Sjögren & L. Thue (Red.), *Creating Nordic Capitalism: The Business History of a Competitive Periphery* (s. 530-557). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kvande, L. & Naastad, N. (2013). *Hva skal vi med historie? Historiedidaktikk i teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget
- Lange, E. (1985). *Fra Linderud til Eidsvold Værk: Treforedlingens epoke 1875-1970* (Vol. 4). Oslo: Dreyers forlag
- Lie, E., Kobberød, J. T., Thomassen, E. & Rongved, G. F. (2016). *Norges Bank 1816-2016*. Bergen: Fagbokforlaget
- Lund, E. (2016). *Historiedidaktikk. En håndbok for studenter og lærere*. Oslo: Universitetsforlaget
- Løseth, A. (2019). Sosioøkonomisk struktur og økonomisk åtferd: Regionar i Fiskar-Noreg på 1800-talet i eit komparativt nordatlantisk perspektiv. *Heimen*, 56(3), 200-213.
- Maurseth, P. (1987). *Arbeiderbevegelsens historie i Norge: Gjennom kriser til makt (1920-1935)* (Vol. 3). Oslo: Tiden Norsk Forlag
- Mjeldheim, L. (1955). *Ministeriet Konow 1910-1912: Ein studie i parlamentarisme og partipolitikk*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Mjeldheim, L. (2006). *Den gylne mellomvegen: Tema frå Venstres historie 1905-1940*. Bergen: Vigmostad & Bjørke
- Nielsen, M.-B. O. (1997). *Jord og ord: en studie av forholdet mellom ideologi, politikk, strategi og mobilisering hos den tredje pol i det norske partisystemet. Bondepartiet 1915-1940* (Mastergradsavhandling). Universitetet i Bergen, Bergen. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008082000021
- Nielsen, M.-B. O. (2001). *Senterpartiets historie 1920-2000: Bondekamp om markedsmakt 1920-1959* (Vol. 1). Oslo: Samlaget

- . Norsk biografisk leksikon bind 3: Christiansen-Eyvind Urarhorn. (1926) I E. B. d.e. & E. Jansen (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Oslo: Aschehoug. Hentet fra <https://www.nb.no/items/6188a8a4429b914f534dcca710d7eaf>
- . Norsk biografisk leksikon bind 4: Fabricius-Grodttschilling. (1929) I E. B. d.e. & E. Jansen (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Oslo: Aschehoug. Hentet fra <https://www.nb.no/items/4932acec4430ee40637bb6e9c58e3293>
- . Norsk biografisk leksikon bind 6: Helland-Jensen, Lars. (1934) I E. Jansen (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Oslo: Achehoug. Hentet fra <https://www.nb.no/items/328cda2ebb6c543c0c876a288abc3a01>
- . Norsk biografisk leksikon bind 12: Rosseland-Schult. (1954) I E. Jansen & P. Svendsen (Red.), *Norsk biografisk leksikon*. Oslo: Achehoug. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007021301053
- Olsen, K. A. (1948). *Follum gjennom 75 år: Et bidrag til norsk treforedlingsindustri historie*. Oslo: Emil Mostue
- Palmer, R. R., Colton, J. & Kramer, L. (2014). *A history of Europe in the Modern World 11th Edition*. New York: McGraw-Hill Education
- Sanders, A. R. D. (2011). *Chasing Waterfalls: Foreign Direct investments and Norwegian Watercourse Concession Policy 1916-1926* (Mastergrad). NTNU, Trondheim.
- Sanders, A. R. D. (2018). *Europe's Northern Resource Frontier: The Political Economy of Resource Nationalism in Sweden and Norway 1888-1936* (Doktorgradsavhandling). European University Institute, Florence.
- Sanders, A. R. D., Sandvik, P. T. & Storli, E. (2019). Regulation of Natural Resources in the Nordic Countries, 1880-1940. I A. R. D. Sanders, P. T. Sandvik & E. Storli (Red.), *The Political Economy of Resource Regulation: An International and Comparative History, 1850-2015*. Vancouver: UBC Press.
- Sandvik, P. T. (2007). En mer demokratisk kapitalisme? Økonomi og samfunnsutvikling i Trøndelag 1750-1920. *Historisk tidsskrift*, 86(1), 35-56.
- Sandvik, P. T. (2010). Såpekrigen 1930-31: Lilleborgsaken, venstrestaten og norsk økonomisk nasjonalisme *Historisk tidsskrift*, 89(3), 389-424.
- Sandvik, P. T. (2018). *Nasjonens velstand - Norges økonomiske historie 1800-1914*. Bergen: Fagbokforlaget
- Sejersted, F. (2002a). Den norske «Sonderweg». I F. Sejersted (Red.), *Demokratisk kapitalisme. Revidert utvalg*. Oslo: Pax Forlag.
- Sejersted, F. (2002b). Veien mot øst. Et norsk bidrag til den økonomiske imperialismen. I F. Sejersted (Red.), *Demokratisk kapitalisme. Revidert utvalg*. Oslo: Pax Forlag.
- Sejersted, F. (2013). *Sosialdemokratiets tidsalder: Norge og Sverige i det 20. århundre*. Oslo: Pax
- Selli, H. P. (1976). *Striden om Værdalsbruket 1908-1912* (Hovedoppgave). Universitetet i Trondheim, Trondheim.
- Slagstad, R. (1998). *De nasjonale stater*. Oslo: Pax forlag A/S
- Sogner, K. & Christensen, S. A. (2001). *Plankeadel: Kiær- og Solbergfamilien under den 2. industrielle revolusjon*. Oslo: Andresen & Butenschøn for Handelshøyskolen BI
- Steenstrup, H. J. (1934). *Hvem er hvem? 1934*. Oslo: Aschehoug
- Stugu, O. S. (2015). *Norsk historie frå vikingtid til vår tid Norsk historie etter 1905: Vegen mot velstandslandet*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Thue, L. (1994). *Statens kraft 1890-1947: Kraftutbygging og samfunnsutvikling*. Oslo: J. W. Cappelens Forlag a.s.
- Thue, L. (2008). Norway: a Resource-Based and Democratic Capitalism. I S. Fellman, M. J. Iversen, H. Sjögren & L. Thue (Red.), *Creating Nordic Capitalism: The Business History of a Competitive Periphery* (s. 394-493). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan i historie - fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram. Kjerneelementer (HIS1-03)*. Hentet fra: <https://www.udir.no/lk20/his01-03/om-faget/kjerneelementer>.
- Vevstad, A. (1992). *Norsk skogpolitikk: streiftog i det 20. århundre*. Oslo: Landbruksforlaget

Vedlegg 1: Konesesjoner til treforedlingselskaper 1909-1928

År	Selskap	Herred	Amt/fylke	Omfang (skog)	Begrunnelse/betingelse
1909	Albert Collett	Grong	Nordre Trondhjem	1100 ha.	Kjøper setter i stand fløtningsmuligheter
1910	A/S Meraker Brug	Malvik	Søndre Trondhjem	20 ha.	Arrondering
	A/S Namsen Trælastforening	Overhallen	Nordre Trondhjem	504 ha.	Husbehov og opprettelse av fløtningsforhold
	A/S Jacob Digre	Hegre	Nordre Trondhjem	20 ha.	
	A/S Namsen	Grong	Nordre Trondhjem	100 ha.	
	A/S Helge-Rein-By-Brug	Kvam	Nordre Trondhjem	80 ha.	Opprettelse av fløtningsforhold
	A/S Nilsen & Aakrans Skoge	Storelvedalen	Hedemarken	200 ha.	Kjøp gjort for å redde kjøper fra vanskelig økonomisk situasjon
	Arthur Mathiesen & Co. A/S	Storelvedalen	Hedemarken	13-1500 ha.	Grøftings- og kulturarbeid
	Arthur Mathiesen & Co. A/S	Storelvedalen	Hedemarken	¼ av sameie på 40 ha. skog	Selskapet eier allerede de resterende ¾
	A/S Bjørnebys Brug	Vaaler	Hedemarken	16,7 ha.	
	A/S Jømna Bruk	Elverum	Hedemarken	1,2 ha.	Skog nær arbeiderboliger som bygges
	A/S Skogkultur	Rindalen	Romsdal	830 ha.	Jorda drives og ikke beplantes med skog
	A/S Kistefos træsliperi	Jevnaker	Kristians	15 ha.	
	A/S Vafos Bruk	Sannikedal	Bratsberg	600 ha.	
A/S Vafos Bruk	Sannikedal	Bratsberg	40 ha.		
1911	Enge Brug (Garberg & Co.)	Meldalen	Søndre Trondhjem	600 ha.	Husbehov
	A/S Namsen Trælastforening	Overhallen	Nordre Trondhjem	162,4 ha.	
	A/S Meraker Brug	Skatval	Nordre Trondhjem	220 ha.	Husbehov

	A/S Kistefos Træsliperi	Norderhov	Buskerud	134,8 ha.	
	A/S Vafos Brug	Sannikedal	Bratsberg	80 ha.	
	A/S Vafos Brug	Drangedal	Bratsberg	50-60 ha.	
	A/S Vafos Brug	Sannikedal	Bratsberg	100 ha.	
1912	Enge Brug (Garberg & Co.)	Høilandet	Søndre Trondhjem	600 ha.	Husbehov
	A. Huitfeldt & Co.	Rennebu	Søndre Trondhjem	147,6 ha.	Husbehov
	Enge Brug (Garberg & Co.)	Høilandet	Søndre Trondhjem	212 ha.	Husbehov
	M. Thams & Co.	Orkdalen	Søndre Trondhjem	580 ha.	Husbehov
	M. Thams & Co.	Høilandet	Søndre Trondhjem	108 ha.	Husbehov
	M. Thams & Co.	Selbu	Søndre Trondhjem	20 ha. (utmark)	Husbehov
	Enge Brug (Garberg & Co.)	Skogn	Nordre Trondhjem	200 ha.	
	Enge Brug (Garberg & Co.)	Værran	Nordre Trondhjem	840 ha.	Gården på eiendommen bebos og jorda driftes. Husbehov
	Enge Brug (Garberg & Co.)	Værran	Nordre Trondhjem	800 ha.	Gården på eiendommen bebos og jorda driftes. Husbehov
	A/S Statlandsbruket	Fosnes	Nordre Trondhjem	100 ha.	
	A/S Namsen Trælastforening	Høilandet, Fosnes og Overhallen	Nordre Trondhjem	649 ha.	
	A/S Meraker Brug	Skogn	Nordre Trondhjem	100 ha. (produktiv)	Husbehov. Gården på eiendommen bebos og jorda driftes
	A/S Meraker Brug	Mosviken	Nordre Trondhjem	230 ha.	Husbehov
	Enge Brug (Garberg & Co.)	Skogn	Nordre Trondhjem	200 ha.	
	Ansvarlig firma Albert Collett	Namdalseidet	Nordre Trondhjem	50 ha. (sterkt hugget)	Opprettelse av fløtningsmuligheter

	A/S Meraker Brug	Leksviken	Nordre Trondhjem	50 ha.	
	A/S Meraker Brug	Beitstaden	Nordre Trondhjem	80 ha. (sterkt hugget)	Husbehov
	A/S Meraker Brug	Skogn	Nordre Trondhjem	250 ha.	Husbehov
	Arthur Mathiesen & Co. A/S	Aamot	Hedemarken	50 ha.	
	A/S Skjærdalens Brug	Norderhov	Buskerud	180 ha.	
	A/S Skjærdalens Brug	Hole	Buskerud	100 ha.	
	Arthur Mathiesen & Co. A/S	Hurum	Buskerud	2300 ha.	
	A/S Skogsosens Dampsag og Høvleri	Vefsn	Nordland	495 ha.	Behøves for å opprettholde driften og konkurrere med den neste eneherkende Nes Trælastbruk i distriktet
1913	A/S Meraker Brug	Rissen	Søndre Trondhjem	80 ha.	
	A/S Folla	Beitstaden	Nordre Trondhjem	530 ha.	Husbehov.
	A/S Folla	Værran	Nordre Trondhjem	850 ha.	Husbehov. Gården bebos og jorda driftes
	Namdals Aktiedampsag og Høvleri	Namdalseidet	Nordre Trondhjem	120 ha.	
	Enge Brug (Garberg & Co.)	Beitstaden	Nordre Trondhjem	150 ha.	Husbehov
	A/S Meraker Brug	Leksviken	Nordre Trondhjem	250 ha.	
	A/S Statlandsbruket	Fosnes	Nordre Trondhjem	50 ha.	Husbehov
	A/S Meraker Brug	Leksviken	Nordre Trondhjem	280 ha.	Gården bebos og jorda driftes
	A/S Meraker Brug	Beitstaden herred	Nordre Trondhjem	44,2 ha.	
	Arthur Mathiesen & Co. A/S	Storelvedalen	Hedemarken	250 ha.	Arthur Mathiesen som privatperson fikk i samme slengen fått kjøpt 2900 ha. i samme herred

	Arthur Mathiesen & Co. A/S	Sollien	Hedemarken	220 ha.	
	A/S Fjeldskogen	Eidskog	Hedemarken	200 ha.	Kjøpt fra utenlandsk selskap og på betingelse av husbehov og at gården bebos og driftes
	A/S Krogstad Cellulosefabrik	Krødsherred	Buskerud	240 ha.	
	A/S Krogstad Cellulosefabrik	Lier	Buskerud	127,3 ha.	
	A/S Mandals Interessentskap	Homnes	Nedenes	500 ha.	Husbehov
1914	A/S Statlandsbruket	Fosnes	Nordre Trondhjem	30 ha.	Skogen skal ikke fraskilles jordveien
	A/S Namdalens Træsliperi	Flatanger	Nordre Trondhjem	300 ha.	Kjøpt for å få kontroll over elva som selskapet får elektrisiteten sin fra. Betingelse at gården drives og bebos
	Arthur Mathiesen & Co. A/S	Storelvedalen	Hedemarken	150 ha.	
	Firmaet Haaken Mathiesen	Snertingdalen	Kristians	6,5 ha.	
	Uansvarlig interessentskap Egelands Verk	Søndelid	Nedenes		
	A/S Timber Co.	Aamli	Nedenes	300 ha.	Gården bebos og drives
1915					
1916	A/S Skogsosens Bruk	Vefsn	Nordland	130 ha. (dårlig forfatning)	Godkjent basert på brev sendt til departementet hvor de uheldige konkurransevilkårene med Nes fabrikk trekkes frem
	A/S Kistefos Tresliperi			16 ha.	Arronderingskjøp
	A/S Namsen Trelastforening			180 ha.	
	A/S Lundemo Bruk	Horg	Søndre Trondhjem	1500 ha.	Overført fra selskapet til seg selv da det restruktureres til aksjeselskap
1917	A/S Namsen Trelastforening	Nordli	Nordre Trondhjem	180 ha.	Gården bebos og drives.
	A/S Gulskogen Cellulosefabrik	Frogn	Akershus	560 ha.	Kjøpt fra et annet treforedlingselskap

	Sagtun Bruk		Nordre Trondhjem	4-500 ha.	Overført fra selskapet til seg selv da det restruktureres til aksjeselskap
1918					
1919	A/S Lundemo Bruk	Horg	Sør-Trøndelag	1500 ha.	Skogen tilhørte de samme som var aksjonærer i selskapet. Nødvendig overføring for selskapets rekonstruksjon
	A/S Statlandsbruket			35 ha.	
1920	Interessentskabet Egelands Verk	Sannidal	Telemark	100 ha.	Arrondering
	Toten Cellulosefabrikk			15 ha.	Kjøpt fra eieren grunnet syredamp fra fabrikk
	A/S Selvik Bruk	Skoger, Sande	Buskerud	640 ha.	Eiendommene kan kun benyttes rasjonelt gjennom selskapets fløtningselver
1921	A/S Vafos Brug	Sannidal	Telemark	41 ha.	
	A/S Selvik Bruk	Skoger	Buskerud	76 ha.	Arrondering
1922					
1923	A/S Statlandsbruket			22 ha.	
	A/S Holmen	Øvre Eiker		90 ha.	
	Kråkstad Cellulosefabrikk	Lier	Buskerud	50 ha.	
1924					
1925	A/S Saugbrugsforeningen	Berg	Østfold	3,7 ha.	Byggetomt for opplagsplass
	The Bede Metal & Chemical Co. Ltd.	Ålen	Sør-Trøndelag	15 ha.	Kjøpt to gårder for å huse maskinmester og driftsbestyrer mens de bygger ut kraftverk i Gaula. Behandlet under jordkonsesjonsloven
	A/S Kaftos Cellulosefabrik	Modum	Buskerud	0,7 ha.	Boligtomt for oppsynsmann
	A/S Hareton Skog	Aasnes	Hedmark	0,8 ha.	Arrondering

1926	Saugbruksforeningen	Eidskog	Hedmark	119,4 ha.	Kjøpt for å etablere taubane da forsøket på å lage en konkurransedyktig fløtningskanal for å konkurrere med svensk alternativ ikke har lyktes
	A/S Norsk Skogindkjøpslag	Drangedal	Telemark	1200 ha.	Selskapets formål er å sikre skogens bevarelse og lokalbefolkningen et levebrød
1927	A/S Kistefos Træsliperi	Sør-Aurdal	Oppland	546,1 ha.	Skogdirektøren begrunner konsesjon med at utenbygds allerede eier eiendommen og at selskapet er den som best kan investere i å reparere den lokale tømmerrenna ved å øke tømmerkvantumet det fløter
	Familieselskapet Bjerke Seter	Opdal	Buskerud	247,5 ha.	Overføres fra far til selskapet. Far kjøpte eiendommen når selskapet ikke fikk konsesjon for mange år siden og nå overføres eiendommen for å få arven i orden
	A/S Rognlia	Bærum	Akershus	40 ha.	Kjøpt for å drive skog, bortforpakte gården, bruke som sportsstykke eller som feriekoloni for barn
	Oslo Høvleri og Boligindustri A/S	Holla	Telemark	440 ha.	Kjøpt for å redde selskapets pantfordringer, noe de akter å selge igjen så fort det lar seg gjøre
1928	A/S Bårdshaug	Orkdal	Sør-Trøndelag	9 ha.	Kjøpt for å redde pantfordring. Skal selges umiddelbart til privatperson
	A/S Statlandsbruket	Namdalseid	Nord-Trøndelag	25 ha.	Gis på basis av nylig Kistefos-konsesjon, som var større enn dette

	A/S Statlandsbruket	Namdalseidet	Nord-Trøndelag	3,5 ha.	Arrondering
	A/S Statlandsbruket	Namdalseidet	Nord-Trøndelag	80 ha. produktiv og 10 ha. uproduktiv	Arrondering
	A/S Vardal Træmassefabrikk	Vardal, Vestre Toten	Oppland	106 ha.	Kjøpt av konkursbo til tidligere tremassefabrikk som nå skal startes på nytt med støtte fra herredene
	A/S Skog	Bjerkreim	Rogaland	60 ha.	Selskapets vedtekter går ut på å kjøpe snaumark for å plante barskog

